CARTEA SATULUI

SCOASĂ DE FUNDAȚIA CULTURALĂ REGALĂ «PRINCIPELE CAROL»

CHIPURI DIN SĂCELE

DE

GEORGE MOROIANU

CARTEA SATULUI

SCOASĂ DE FUNDAŢIA CULTURALĂ REGALĂ „PRINCIPELE CAROL"

1. *Cezar Petrescu:*	Cei trei Regi (cu un desen de *Lena Constante* şi cu 46 de vederi şi chipuri după fotografii).
2. *Mihail Sadoveanu:*	Inima noastră (cu desene de *Leon Viorescu*).
3. *Al. Lascarov-Moldovanu:*	Viaţa creştină în pilde (cu desene de *Mac Constantinescu*).
4. *V. Voiculescu:*	Toate leacurile la indemână (cu o reproducere în colori de *Şt. Luchian* şi numeroase figuri).
5. *Lucia Filimon-Ciulei:*	Intre gospodine (cu desene de *Aurel Jiquidi*).
6. *N. Oancea:*	Culegere de coruri (cu un desen colorat de *Mac Constantinescu* şi vederi după fotografii).
7. *Joc sfânt popular:*	Vicleimul, (cu întregiri şi lămuriri de *Victor Ion Popa* şi muzică de *G. Breazul*, cu un desen în colori de *Mac Constantinescu* şi vederi după fotografii).
8. *I. C. Vissarion:*	Invietorul de morţi (cu desene de *Aurel Jiquidi*).
9. *T. Buşniţă*	Cartea crescătorului de peşti (cu o reproducere în colori după *J. Steriadi* şi numeroase figuri).
10. *Tudor Pamfile* şi *Victor Ion Popa:*	Cuiul lui Pepelea, comedie populară (cu un desen colorat de *Aurel Jiquidi* şi numeroase desene negre).
11. *I. Agârbiceanu:*	Minunea, povestiri (cu desene de *Demian*).
12. *Apostol D. Culea:*	Şezători de seară (cu o reproducere în colori după *Rodica Maniu* şi cu numeroase figuri).
13. *G. V. Madan:*	Răsunete din Basarabia (cu desene de *Victor Ion Popa*).
14. *Liviu Rebreanu:*	Oameni de pe Someş (cu desene de *Lena Constante*).
15. *Emanoil Bucuţa:*	Biblioteca Satului (cu o vedere în colori după *G. Petraşcu* şi cu alte chipuri).
16. *I. Simionescu:*	Auzite şi trăite în ţară (cu desene de *Aurel Jiquidi*).
17. *Victor Ion Popa:*	A fost odată un război (cu desene de *autor*).
18. *I. Lupaş:*	Istoria Unirii Românilor (cu o reproducere în colori după o pânză de *D. Stoica* şi cu numeroase chipuri şi vederi).

Colecția despărțământului « Astra », Brașov

Preoteasa Voica Popea, mama Episcopului Popea și a Părintelui Radu, de *Mișu Popp* (1873)

CARTEA SATULUI

29

CHIPURI DIN SĂCELE

DE

GEORGE MOROIANU

CU UN CHIP DE MIȘU POPP ȘI CU
MULTE ALTE CHIPURI ȘI VEDERI

FUNDAȚIA CULTURALĂ REGALĂ «PRINCIPELE CAROL»
BUCUREȘTI
STRADA LATINĂ, 8

Bunei mele tovarășe ZINA G. M.

născută Gore, — care ca și mine a văzut lumina zilei într'o provincie românească robită de streini, — criticul meu cel mai drept, care m'a îndemnat mereu și stăruitor să scriu din amintirile mele, închin cu drag aceste pagini.

AUTORUL

MOȘU VASILE

Când eram în cea din urmă clasă a școalei primare din Satulungul Săcelelor și în întâiele clase ale școalei secundare din Brașov, abia apucam să ne trecem examenele de sfârșit de an, ca să mergem câteva rude și prieteni, camarazi de școală cam de aceeași vârstă cu toții, să petrecem o parte din vacanța cea mare în Podurile Sașilor. Era un munte de Țara Românească, la care ajungeam cam după zece-douăsprezece ceasuri de călărie, socotind și popasul de vreo două ceasuri bune ce-l făceam sus pe muntele Slon, care se găsea ceva peste jumătatea drumului ce trebuia să-l facem până să ajungem la destinație. Podurile Sașilor serveau vara din vremile cele mai depărtate de pășunat turmele de oi ale Mocanilor săceleni și fără îndoială că acest munte trebue să fi fost păscut odinioară și de caii și vacile sterpe ale Sașilor din Țara Bârsei, dela cari și-a luat pe semne numele de Podurile Sașilor.

De vreo cincizeci de ani aproape — socotind vremea dintre anii 1880 și 1890 de când vorbesc, — muntele acesta și cu alți vreo trei, patru de prinprejur, între cari Mușița și Podurile de Jos, erau arendați de moșu Vasile Gologan, — unul din cei șase frați: Marin, Ion (Nică), Gheorghe, Radu și Alexe, toți gospodari de frunte din Satulung, cu turme numeroase de oi,

cu cirezi de vaci și boi și cu herghelii de cai pe care le țineau în Țara Românească. In acești munți își avea moșu Vasile cele vreo patru stâni de mânzări încă din tinerețe. Și tot aici pășteau dela Sfântu Gheorghe și până la Sântă-Măria Mică și cârlanii (mioare și berbecuți) și sterpele, când după aceea se întorceau la câmp pe Bărăganu sau în Bălțile Dunării pentru iernat.

In Podurile Sașilor mai avea moșu Vasile de prin anii 1840 vestita lui cășerie unde se fabrica « renumitul cașcaval de Penteleu », cu care bătrânul gospodar înzestra băcăniile mai de seamă din București, Ploiești, Brăila, Galați, Buzău, Brașov și de pe aiurea. Dar moșu Vasile mai trimetea marfa lui câteodată, mai rar, și prin unele orașe mai depărtate din Moldova, dar în cantități mult mai mici și totdeauna cu ramburs, — după ce începuse a umbla în țară trenurile —, căci nu-i plăcea bătrânului să aibă cârcote cu negustorii din acele părți, mai mult străini. Și-apoi cumpărătorii din Moldova îi erau și mai peste mână. Pe când în București, Ploiești, Buzău și în celelalte orașe amintite din Muntenia, avea clienți vechi, — mulți din ei tot mocani de pe la Săcele, așezați de multă vreme ca negustori prin părțile acelea. Pe aceștia îi vizita adeseori sau el, sau fiul său Marin. Marin ăl mare, cum îi zicea lumea, căci era un uriaș de om. Voinic și chipeș și cu niște mâini, de te-ar fi frânt în ele... Un ginere al acestuia, A. Enescu, a cumpărat — sunt de atunci vreo patruzeci de ani — dela Principesa Alexandrina Ion Ghica (care a murit mai deunăzi la vârsta mai d'o sută de ani), moșia Larga cu trupurile din județul Ialomița de vreo nouă mii de pogoane

— cu o sută de lei pogonul —, pe care o ținuse mai înainte cu arendă. Pe această moșie pe care este așezată gara Ivănești — și care mai toată a fost după războiu împărțită la țărani, A. Enescu a făcut agricultură în mare până acum câțiva ani când a murit, lăsând după el o avere însemnată. Una din fetele lui este măritată după un prețuit pictor polonez (contele M.) și trăiește astăzi la Paris. Tot în Ialomița, lângă Ciulnița, un fiu al lui Marin ăl mare, Ion G., ajuns și el proprietar mare, a făcut vreo treizeci de ani agricultură întinsă, până acum câțiva ani când a murit și dânsul. Un urmaș al lui, Marinel (căci e mai mititel de statură, de nu i-ar fi ajuns lui bunicusău nici până la subțioară), — îi duce mai departe meseria cu pricepere.

Mai spre sfârșitul vieții moșu Vasile își luase de tovarăș pe acest fiu al său, fiindcă mărităind o droaie de fete și însurând atâția feciori, averea-i se mai subțiase. El stătea o bună parte din vară sus la munte ca îndrumător și povățuitor al baciului Nicolae Stănicel din Râșnovul Brașovului (un nepot d'ai acestuia, inginer, este astăzi proprietarul ș conducătorul unei fabrici mari de oxigen din Brașov) și al celor vreo șapte, opt cășari și oameni de serviciu, mai toți din Râșnov și ei. Baciu Stănicel era meșter mare în fabricarea cașcavalului. Nu oricine poate să pregătească acest minunat articol alimentar, pe care-l găsești mai în toate băcăniile mai de dai Doamne. Se cere dimpotrivă un meșteșug deosebit și o deprindere și practică încercată pentru fabricarea lui. Ca să fie bun, spunea bătrânul, lucrul cel mai greu era să fie bine frământat, când pornești la facerea lui. Și mai cu

seamă să știi să-l nimerești bine din sare. Aici este pe lângă celelalte, tot secretul reușitei. Apoi cășarii și cu baciul Nicolae meșteru ăl mare, când îl frământau în cele două crinte din lemn de teiu, nu trebuia, zicea dânsul, să stoarcă prea mult untul din cașul crud dospit, ca să rămână cașcavalul moale, gras și gustos. Ca să-l poată frământa, oamenii turnau peste cașul crud dospit apă fierbinte, și-apoi îl munceau vârtos câte un ceas și două, întorcându-l p'o parte și pe alta tocmai ca pe aluatul de pâine. Când era gata frământat, meșterii-l puneau apoi în formele goale de tinichea albă, care purtau la o parte inițialele stăpânului. Mai de mult în litere cirilice. Mai încoace în litere latine: V. M. G. Iar când fiul său Marin ajunsese tovarășul bătrânului, unele tipare mai purtau și inițialele acestuia: M. V. G.

Moșu Vasile fusese însurat de trei ori, și tot a mai trăit și văduv vreo douăzeci și cinci de ani. Avusese cu cele trei neveste douăzeci și patru de copii, din cari numai cu cea din urmă șaptesprezece. I-au trăit vreo doisprezece. A măritat șase fete, și-a însurat cinci feciori tot unul și unul.

Fetei celei mari, frumoasă ca o zână, când a venit s'o ceară fiul al patrulea al de curând răposatului Radu Fioreanu, fruntaș între fruntașii Săceleni, neam de răzeși de dincolo din Țară, — moșu Vasile ar fi fost în stare, de bucuria și mândria ce le-a simțit cu acest prilej, să dea zestre Mariuții jumătate din avere. Și era chiabur bătrânul. Avea avere frumoasă pe Bărăgan în Țară, unde-și țineau avutul mai toți gospodarii mari și mici din Săcelele Brașovului pe acele vremuri. Avea turme de cinci, șase mii de oi

numai țigăi, cum creșteau toți gospodarii săceleni. Două, trei sute de cai în herghelie și cirezi de vaci și boi, — rasă de Ardeal cu coarnele mari — ca la patru sute de capete. Și-a dat zestre Mariuții (sunt d'atunci aproape nouăzeci de ani), — cinci sute de galbeni, cinci sute de oi, patruzeci de vaci și treizeci de iepe de prăsilă. Apoi haine scumpe: rochii frumoase de atlas de mătase. Gheordie de mătase cu tanele. Scurteici două de postav și de mătase cu plimbul una de jder și alta de samur. Tivilichie de mătase cu plimbul de tanele (veveriță de Siberia) și cu floricele din fir de aur cusute pe spate și pe piept ca niște stele. Era aceasta o haină orientală croită pe talie, fără mâneci și căptușită cu mătase roșie, albastră, galbenă sau verde. O purtau în vremurile vechi împărătesele și prințesele din Bizanț. Căci Românii săceleni erau, — după cum spun unii scriitori ca Nicolae Densusianu și Ovid Densusianu, — în parte de viță macedoneni.

Mai erau în zestrea Mariuții trei perechi de pumni cu cusături în alesături bătrâne din fir de aur. Apoi ștergare de îmbrobod t de borangic albe ca zăpada și subțiri ca pânza de păianjen, cu floricele minunate alese din țesut, la cele două căpătâie. Le ședea tare bine nevestelor tinere, când se îmbrobodeau, făcând să le cadă arătos pe spate cele două capete înflorite. Iar mijlocul maramei cu câmpul limpede acoperea capul peste gimbirul de coloare închisă, presărat cu cerculețe mărunte, colorate fiecare cu roșu amestecat cu vânăt, verde și cu galben. Peste gimbir era petrecut la mijloc un posomant țesut în fir de aur, ale cărui căpătâie ca și coada gimbirului, — cu un conciu în

ceafă, — atârnau la spate, făcând un efect minunat printre firele delicate ale maramei. La gât purta Mariuța o cruciuliță de aur c'un mărgăritar la mijloc, ghisoare roșii de mărgean, trei șiruri de mărgăritare mărunte și-un gheordan de șaisprezece galbeni. Dar toate aceste podoabe, bine înțeles, nu le punea d'odată. De obiceiu șirele de mărgăritare le purta cu cruciulița sau cu gheordanul. Ghisoarele de mărgean cu crucea.

Sub cămașa de simizet, — ale cărei mâneci erau strânse la capăt în pumnii cusuți în alesături de fir de aur de care vorbeam mai sus, — purta o cămășuță fină de in de boltă. Peste iia de simizet avea pieptarul de mătase în diferite colori, ca și rochia strânsă în talie, căzând în jos în falduri bogate. Câteodată avea dela brâu în jos, peste rochie, și-un șorț lat, tot de mătase.

Pieptarul Săcelencelor avea de jur împrejur și în jurul umerilor o plantică de mătase înflorită în diferite colori. Iar al celor tinere de curând măritate, — un posomant ca și cel pe care și-l puneau pe cap pe sub maramă. Bogatele aveau mai multe rânduri de astfel de podoabe și de rochii scumpe.

In picioare purtau pantofi și cismulițe de piele de ied în coloare neagră, galbenă sau roșie. Cele galbene, mai ales, erau de toată frumusețea. Le-am mai apucat fiind copil, sunt peste cincizeci de ani de atunci. Ce bine le ședea femeilor tinere și fetelor cu ele!

Multă vreme Săcelencele au purtat peste pieptar brâul de argint încheiat cu pafta de aur sau de argint, de care atârna un lănțișor, care avea la capăt un ban de aur sau de argint.

Peste rochie purtau vara tivilichia, haina bizantină atât de arătoasă, care cădea până la genunchi. Tinerele, căci cele mai bătrâne n'o mai îmbrăcau, — o purtau numai primăvara, vara și toamna la sărbători mari. La Paști, la Rusalii și la Sânta-Mărie, la nunți și la ospețe. Iarna femeile purtau ghebe negre sau vinete cu plimbul de piele de vulpe sau de hârșie neagră de miel. Cele bogate gheordia sau dulama de postav sau de mătase, căptușite cu piei de bursuc sau de miei fumurii și cu plimbul de jder sau de samur.

Când vedeai, vara mai ales, câteva femei mergând alături unele de altele, îmbrăcate în haine d'astea scumpe, și îmbrobodite cu marame, ți se părea că sunt zâne din povești.

Toate aceste lucruri se găseau în zestrea Mariuții, și altele pe lângă ele. Foițe de lână țigae țesute în casă în vărgi regulate de diferite colori și câteva covoare cu alesături vechi românești de pus pe jos. De asemenea țoluri mai groase, cu vărgi de două-trei degete de late, în colori diferite care se puneau pe lăzile de Brașov. Și pentru ca să nu se uite tradiția din bătrâni, mai primise în zestre și o fotă și o sarică lățoasă albă din lână țurcană, pentru ca să-și aducă aminte de costumele pe care le purtau înaintașele cu zeci de ani mai înainte și mai mult, iar unele bătrâne le mai purtau și pe vremea ei.

Pentru paturi primise macaturi de pânză de in înălbit de boltă. Și macaturi de lână țigae, țesute în casă, în alesături frumoase românești și d'o singură coloare, care se făceau prin partea locului mai totdeauna vinete, verzi sau vișinii. Perini cu fultuce de pânză deasă de boltă albastră închisă sau roșie. Mai

rar galbenă ori altfel. Perinile erau îmbrăcate peste fultuce în fețe de pânză de in fină înălbită, cu cusături cu găurele brodate la un capăt (broderiile englezești de astăzi), prin care se vedea coloarea fultucelor.

Când un bogat își mărita o fată în acea vreme de belșug, care nu se va mai întoarce niciodată, își deschidea larg punga plină de galbeni. Căci la Mocanii săceleni în vremurile bune de odinioară, mai numai această monetă umbla.

Moșu Vasile își purta socotelile întinselor lui daraveri, mai numai cu răbojul. Puțina carte ce-o învățase în copilărie în școala din satul nostru, cum învățase și ceilalți frați ai lui, o uitase. Aceștia din urmă însă nu toți, căci Nică și Alexe știau destul de bine scrie și ceti. In Satulungul Săcelelor ca și în Rășinari, în Miercurea Sibiului, în Hațeg și prin alte câteva localități mai răsărite din Ardeal — în satele libere — se găseau școale primare din suta a șaptesprezecea și poate și mai de demult. Foarte mulți din strămoșii noștri săceleni știau carte. Astăzi avem în Satulung vreo douăsprezece școale: patru primare, patru grădinițe de copii, una profesională, una de economie, una de ucenici și un gimnaziu inferior. Acestea toate numai școli românești, afară de cele minoritare.

Mi-aduc aminte cu câtă mândrie ne vorbea răposatul meu dascăl Ion Petricu, care era și dirigintele școalei primare din Satulung din sus, — căci mai era o școală primară românească ortodoxă și în Satulung, în jos, — și care studiase pedagogia la Universitatea din Praga, — de vechimea școalei noastre din Satulungul Săcelelor. (Petric era tatăl fostului profesor de chimie dela Universitatea din București de acum

vreo treizeci și cinci de ani, fost elev al D-rului Istrati). El făcea cu noi lecții în clasa a patra și a cincea a școalei primare și când ne vorbea de vechimea școalei noastre românești din Satulung, ni se umplea inima de voie bună și de mândrie. Tare ne bucuram noi școlarii când acest învățător al nostru ne ducea la lecția de geografie primăvara prin Mai și toamna în Septemvrie pe dealurile — pleșuve p'atunci din fața satului —, Ciocleanu și Plopișul și ne lămurea lecția arătându-ne în gesturi largi toată frumusețea Țării Bârsei cu satele gospodărești în care se făcea și atunci ca și azi o agricultură și economie de vite model. Cu stupinile Brașovului între care se găseau și numeroase proprietăți d'ale Săcelenilor bogați, cum era aceea de vreo 40 de holde a lui Nică Gologan — bunicul consulului general al României din Londra, d-l G. Gologan, așezat în Anglia de vreo patruzeci de ani. A lui Nicolae Pană tot p'atât de mare, a lui Golea și a altor Mocani d'ai noștri.

Tot din vârful Ciocleanului și Plopișului vedeam noi cum se desfășoară la picioarele noastre satele Săcelelor cu casele gospodărești și cu cele douăzeci de biserici din care zece ortodoxe d'ale noastre și celelalte minoritare protestante și catolice.

* * *

La cășeria din Podurile Sașilor, — munte pe care moșu Vasile îl ținea în arendă de multe zeci de ani, împreună cu alți munți de prin prejur dela Eforia Spitalelor din București, — vreo cincisprezece proprietari de turme de oi, aduceau în fiecare dimineață, — cam două luni și jumătate în fiecare an, — cașul

proaspăt dela vreo douăzeci de stâni. Târlașii începeau a-l aduce după înțărcatul mieilor, cam dela zi întâiu de Mai, — și până la Sfântul Ilie. Căci din această primă producție de lapte și de caș, se pregătea toată cantitatea de cașcaval din Podurile Sașilor, — cam la cincizeci de mii de kilograme și câte odată chiar mai mult, care se punea pe urmă în vânzare.

Cașul dulce adus dela stâni, se ținea câteva zile într'o magazie de bârne până dădea în dospit. După ce dospea îl prelucrau cășarii, frământându-l vârtos în cele două crinte, sub conducerea baciului Nicolae Stănicel, care era în serviciul moșului Vasile de patruzeci de ani. Acest bătrân din Râșnov ne făcuse multe pozne nouă băieților, rude d'ale moșului Vasile, când veneam vara în vacanță să petrecem câte două, trei săptămâni în Podurile Sașilor.

După ce meșterii isprăveau cașul de frământat, ei îl rupeau în bucăți, — cum ai rupe aluatul de pâine, înainte de a-l vârcolui și a-l băga cu lopata în cuptor. Fiecare bucată o cocoloșeau bine în mâini, întorcând-o p'o parte și pe alta, așezând-o apoi în tiparele ovale de cașcaval cu inițialele stăpânului. Căci marca moșului Vasile era foarte bine prețuită și căutată pe piață. Cașcavalului astfel format îi dădeau apoi puțină sare grunjoasă p'amândouă părțile, împungându-l din loc în loc c'o sulă, ca să-și tragă atâta sare câtă-i trebuia. După ce-l țineau câteva zile pe scândurile acelea, îl întorceau zilnic pe partea cealaltă, până se mai întărea. Il scoteau pe urmă din tipare și-l așezau într'un uluc cu zăr sărat potrivit, unde-l mai țineau câteva zile până se săra deajuns. După ce-l scoteau din ulucul cu saramură, îl întindeau pe scânduri

curate într'una din magazii, până se sbicea. După ce se sbicea cât trebuia, meșterii cășari îl așezau în bașalmale de câte cinci bucăți, cum e rostul lui. După aceea așezau bașalmalele în magazia cea mare, făcută din bârne de brad cioplite, dar nelutuite. Magazia era căptușită pe dinăuntru cu ramuri verzi de fag și de brad înfrunzite, prin care străbătea răcoarea d'afară, dar nu puteau pătrunde muștele înăuntru. Așezat astfel în bașalmale și aerisit tot timpul cât era nevoie, cașcavalul era lăsat apoi să se odihnească două-trei săptămâni, până prindea pe coaje o ușoară mucegăială. Atunci el era copt cum e mai bine și numai bun de pus în consumație.

Cărăuși găureni din satele vecine: Trăisteni, Tesila, Secărie, Brebu veneau de pe la începutul lui Iunie cu caii lor mărunți să încarce lăzile cu cașcaval, spre a le transporta la gara Comarnic. Fiecare ladă cuprindea câte două bașalmale, când cașcavelele erau mai mari, și câte trei când ele erau mai mici. Fiecare găurean încărca câte doi cai și unii cari aveau, chiar și câte trei. De fiecare cal încărcat se plătea în acea vreme câte doi lei și doi lei și jumătate pentru transportul mărfii până la Comarnic, de unde lăzile se expediau apoi cu trenul în toate părțile țării. Chirigiii erau ospătați bine la plecare de stăpân. Caii la rândul lor se săturau de iarbă prin jurul cășeriei, și pe la popasurile ce le mai făceau până să ajungă cu lăzile la gară. Astfel chirigiii câștigau cele aproape trei luni cât țineau transporturile astea, cam două sute de lei aur de fiecare cal, sau cam șapte mii de lei de azi, sumă ce nu era de loc de disprețuit pentru o familie țărănească. Toamna la despărțire moșu Vasile mai

dădea chirigiilor peste plata aceasta și câte puțină dulceață: brânză, urdă, caș afumat, unt topit și câte-un ștenduleț de lapte gros, ca să aibă peste iarnă.

Dar chirigiii mai scoteau bani buni și din cele câteva mii de ocale de unt topit ce se scurgea din caș la frământatul cașcavalului El era trimis pe la diferiți cofetari din București, Ploiești, Buzău, Brașov și de pe aiurea, care-l plăteau cu trei și peste trei lei ocaua veche.

Ca să dea untului o față mai frumoasă galbenă, și să-l facă mai gustos, meșterii cășari, îndrumați de stăpânul lor, puneau în fiecare cazan, când topeau untul, câte o lopățică sau două de mălaiu bun proaspăt și zeama dela douăzeci până la treizeci de morcovi rași.

După ce se termina cam pe la începutul lui Septemvrie de transportat toată marfa, cu untul dimpreună — pe care-l expedia la clienți în tinichele albe mari de câte șaizeci până la șaptezeci de litri fiecare, — se strângeau cu grije toate sculele și uneltele de fabricat cașcavalul. Crinte, uluce, vase, căldări, cazanu ăl mare, tipare, puținul mobilier, toată scândurăria, ușile și ferestrele dela cășerie, dela magazii și dela camera spațioasă de locuit a stăpânului, care se transportau la Trăisteni, unde erau păstrate pe o plată bună de Stanciu chirigiul, — omul de încredere al bătrânului,— până în primăvara viitoare, când începea iar fabricarea cașcavalului, odată cu sosirea moșului Vasile și a oamenilor de serviciu din Ardeal în Podurile Sașilor.

Dar harnicul gospodar care era moșul Vasile nu se odihnea de loc. După ce se înapoia din Poduri la gospodăria din Săcele, își punea lucrurile la rost pentru iarnă, își termina fel de fel de daraveri ce le mai avea pe la Brașov, București și p'aiurea. Cerceta

regulat biserica, Duminicile și sărbătorile, și în aceleași zile strângea bucuros pe ai lui în juru-i. Apoi cam pe la sfârșitul lui Decemvrie sau în primele zile din Ianuarie se transporta în Săcuime, în comitatul Trei-Scaunelor. Aici începea din întâia jumătate a lui Ianuarie o nouă fabricație de cașcaval de iarnă și de primăvară în comuna Aita-Mare, unde-și avea de mult o așezare în acest scop. Aita-Mare era ca și azi un sat întins gospodăresc, locuit în mare parte de Români maghiarizați, cari ca toți Românii de pretutindeni erau economi de vite și mai ales de oi. Acești Români ca și ceilalți din satele vecine, își întocmeau astfel lucrurile, ca oile lor să se prăsească pe la Sfântul Neculai. Mieii îi vindeau pe prețuri bune de Crăciun și Anul nou în Brașov, Ploiești și București, când apoi moșu Vasile începea din nou fabricarea cașcavalului, cu ajutorul acelorași pricepuți și harnici meșteri din Râșnov în cap cu bătrânul baciu Nicolae.

Cașul proaspăt din lapte de oi și câte puțin din lapte de bivoliță, din care erau multe prin partea locului, — i-l puneau la îndemână, pe un preț ceva mai mare ca cei cu stânile din munți vara, — acești Români săcuizați din Aita-Mare, Aita-Mică, Ozun, Chichiș, Belin și alte sate și cătune dimprejur, harnici și cinstiți, cari își pierduseră limba, dar își păstraseră credința strămoșească. Am mers și eu de câteva ori p'acolo cu sania cu trei cai și câteodată cu patru înaintași cu clopote la gât ca să se sperie lupii de hărmălaia ce-o făceau, străbătând pe gerul aspru cei vreo trei zeci și cinci de kilometri și mai bine, ce despărțeau Săcelele noastre de aceste părți de loc.

Cu acele prilejuri mă duceam din când în când cu moșu Vasile — om evlavios și cu frica lui Dumnezeu, — Duminicile și sărbătorile la biserica românească din Belin sau la cea din Chichiș. Porneam cu sania și într'o altă sanie veneau și oamenii de serviciu cu baciu Neculai Stănicel în frunte, dintre cari unul sau doi se așezau tot în sania noastră, unul pe lingura saniei totdeauna, dacă n'aveau loc cu toții în cealaltă. Preoții dela aceste biserici slujeau Liturghia în limba românească, după ritul nostru ortodox. Numai după ce ei încheiau serviciul dumnezeesc, dând binecuvântarea celor de față, s'adresau poporenilor ținându-le în ungurește câte o predică. Atunci numai mi-am dat eu seama în mintea mea fragedă de băiat de zece ori unsprezece ani, câți aveam când m'am dus întâia oară prin părți e acelea, că era ceva straniu, ceva neobișnuit cu acești Români, cari își făceau cruce ca și noi, se închinau cum ne închinam și noi, iar un grup dintre ei dădea chiar răspunsurile la cuvintele preotului din altar, cântând românește: Doamne miluește-ne, Ție Doamne, precum și celelalte răspunsuri liturgice.

După ieșirea din biserică și în Belin ca și în Chichiș, câțiva bătrâni cunoscuți de-ai moșului Vasile, cari îi trimeteau cașul la cășerie, s'au apropiat de noi dându-ne binețe în românește și vorbind cu moșu Vasile destul de bine limba noastră. Alții mai tineri, cari ne înconjurau, se uitau lung la noi fără să spună o vorbă. Atunci moșu Vasile privindu-mă drept în ochi îmi zise: « Vezi tu, mă băiete, toți ăștia pe care i-ai văzut în biserică, sunt Români ca și noi, se roagă lui Dumnezeu cum ne rugăm și noi, dar mai toți în limba ungurească. Căci rumânește nu mai știe

decât câte-un bătrân, după cum i-ai auzit şi tu mai adineauri pe ăşti câţiva, cari vorgheau cu mine. Aştia mai tineri, nu-şi mai cunosc limba. Şi ce e mai grozav, ei nu se mai înţeleg nici cu părinţii şi nici cu moşii lor decât în ungureşte.

« Vezi tu, băiatule, stăpânirea asta maşteră, care le-a luat şcolile, şi i-a silit să meargă la şcoala ungurească, i-a făcut să-şi chiarză limba. Ei nu sunt ca ăi de pe la noi. Şi noi Românii din Săcele, trăim amestecaţi cu Săcui, dar Ciangăii dela noi ştiu toţi mai ca şi noi rumâneşte ».

Mult m'a izbit împrejurarea asta, şi cele ce mi le-a spus atunci moşu Vasile. Niciodată nu mi-a ieşit cu totul din inimă durerea pe care am simţit-o eu atunci, şi pe care trebue s'o fi simţit şi aceşti fraţi ai noştri, cari cei mai tineri nu se mai puteau înţelege cu moşii şi cu părinţii lor în limba noastră. Nu odată mi-am adus aminte cu mulţi ani mai târziu, când trăiam ca student în ţările străine, şi chiar după aceea, de scena din Belinul Treiscaunelor, şi de cea din biserica din Chichiş, — care era ceva mai departe de Aita-Mare, şi la care, — după cum spuneam mai sus, — moşu Vasile mă dusese de asemenea de câteva ori. Şi unde văzusem tot aceleaşi scene ca şi în biserica din Belin.

Acum abia în ceasul al doisprezecelea Românii, şi mai ales capii autorităţilor noastre de Stat, chemate să vegheze la buna orânduire a treburilor şi marilor interese ale naţiunii noastre, au început a se desmeteci, în urma alarmei date de unii oameni înţelegători şi luminaţi din sânul neamului nostru: profesori, învăţători, preoţi şi ziarişti din oraşele din Săcuime. Chemate astfel la datorie autorităţile noastre în frunte

cu metropoliile noastre din Sibiu și Blaj și cu Ministerul Educației Naționale din București, au pornit să ia unele măsuri de îndreptare, căci popii și notarii unguri de prin Săcuime, au urmat și după Unire să maghiarizeze cu puterea pe ai noștri, spre cea mai mare rușine a noastră a tuturor...

Prin școală și biserică, prin preoți și învățători destoinici și cu duhul apostolic, prin societăți culturale, prin muzica, portul și jocurile noastre naționale, pe care trebue să le reînviem și să le răspândim puternic prin acele părți, noi Românii trebue să recâștigăm într'o generație de timp, aceea ce a fost al nostru. Noi nu vrem nimica dela ei. Noi vrem numai ceea ce prin nelegiuiri și silnicie ni s'a răpit de neamul, care a vrut cu orice preț să se întărească și să sporească pe socoteala neamurilor conlocuitoare, și mai cu seamă pe-a celui românesc.

* * *

Dar să ne reîntoarcem acum la ceea ce se petrecea în Aita-Mare. Cașcavalul ce-l făcea în acest sat, — vreo douăzeci și cinci până la treizeci de mii de kilograme, precum și untul ce rămânea dela fabricarea lui, îl desfăcea moșu Vasile în Brașov și București, și-o cantitate mai mică în Sfântu Gheorghe. Odată pe săptămână, Lunea, era târg la Sângiors, — cum îi ziceam noi Românii acestui oraș din Săcuime. Și vreo două luni de-a-rândul ne duceam la acest târg, cum ne duceam și Vinerile la Brașov, — pentru desfacerea cașcavalului. La Sângiors ne duceam cu o căruță cu leagăn destul de mare cu trei cai, a lui Neculai Teleanu, chirigiu harnic și cu rost

din satul nostru, de origine din Teliu, de unde își luase și numele. Ii plătea bătrânul pentru drumul ăsta cam de patruzeci de kilometri cinci fiorini valută austriacă, cum li se zicea acestor bani. Cam patru sute cincizeci de lei de azi.

Neculai Teleanu venea să ne ia pe toți de-acasă când se crăpa de ziuă. Și chiar mai de vreme ca să ajungem în târg la timp. Aceasta se petrecea în fiecare an dela începutul lui Martie până în întâile zile ale lui Mai. Căci înainte de mijlocul lui Florar toată marfa trebuia vândută, deoarece pe la mijlocul aceleiași luni începeau pregătirile pentru fabricarea celuilalt cașcaval, de vară și de toamnă, din Podurile Sașilor.

La Sângiors moșu Vasile lua totdeauna cu dânsul pe câte un nepot, pe mine sau pe văru-meu Ion al lui Nenea Marin ăl mare, mort acum câțiva ani ca proprietar mare la Ciulnița. Câteodată ne lua pe amândoi. Noi știam câteva vorbe unguresti din cele din urmă două clase ale școalei primare, în care ministrul maghiar Trefort — de obârșie francez — introdusese de vreo doi ani (în 1879) limba ungurească, în ciuda protestărilor Românilor ardeleni și bănățeni. Căci școalele noastre confesionale de toate categoriile, erau ținute din averea bisericilor românești și de poporeni. Cu atât cât știam ungurește, era de ajuns ca să ne descurcăm cu cumpărătorii unguri. Aceștia ne întrebau pe limba lor: « No, hogh adyj a sajtot? » — adică pe românește: cu cât vindeți cașcavalul, sau mai bine zis cașul, căci se pare că Ungurii n'au un cuvânt propriu pentru cașcaval. Prețul era pe kilogram, bineînțeles. Noi răspundeam cu cincizeci sau ceva peste cincizeci de creițari, — după cum hotăra

moșu Vasile. Cincizeci de creițari erau cam cincizeci de lei din zilele noastre. Căci acesta era prețul de atunci, — mai tot ca și astăzi —, al acestui articol așa de căutat și prețuit din băcăniile noastre.

In târg moșu Vasile, care nu știa nicio boabă ungurește, se tot învârtea pe lângă noi, mai schimbând câteun cuvânt cu chirigiul, mai spunându-ne și nouă câte ceva, mai strângându-și cureaua de deasupra brâului alb frumos cu care era încins. Sau mai potrivindu-și cămașa curată totdeauna și mai ridicându-și din când în când cioarecii albi frumoși, croiți mai larg de dimie fină din Săcele din lâna țigae, cari îl prindeau bine pe ghetele negre din picioare, dându-i o înfățișare mai tinerească. Căci deh, la vârsta de aproape optzeci de ani cât avea moșneagul atunci, se mai lăsau și bieții cioareci câte puțintel în jos, sau poate mai mult i se părea că se lasă.

Moșu Vasile era foarte mulțumit de noi că ne descurcam destul de bine cu Ungurii cumpărători, și că putea să-și vândă marfa. I se părea că cine știe cât pricepem noi ungurește, — cu toate c'abia încurcam câteva vorbe, — lui care nu știa nici apă cum se zice pe limba lui Arpad.

Bătrânu ne îngrijea bine când eram la drum cu dânsul. La amiaz chirigiul Teleanu rămânea lângă căruță și vindea el, până ne ducea moșneagul la un birt bun gospodăresc, unde ne ospăta cu supă caldă, cu tocană d'aia papricată ungurească și cu friptură, când ne mai trebuia. Ne dădea să gustăm și câte-o jumătate de pahar de vin, dar nu mai mult. Nici el nu bea niciodată mai mult de trei pahare. Era un om

cumpătat. D'aia a și trăit nouăzeci de ani, fără să fi încăruntit de tot.

Pentru osteneala și drumurile noastre, care erau la vârsta noastră de copii, adevărate bucurii, — moșu Vasile ne dădea totdeauna câteva băncuțe de argint cu chipul lui Franz Josef, de câte zece și douăzeci de creițari. Erau bani mulți aceștia acum cincizeci de ani. Noi puneam băncuțele la biscăn, unde mai puneam și măruntiș de aramă, piese de câte un creițar și dutci. O dutcă era patru creițari și era un ban urît. Căci de când eram copii nevârstnici, rudele când veneau în zilele de sărbători pe la noi, sau când plecau bărbații în Țară pe la târle și alte daraveri d'ale lor, ne dădeau asemenea monete. Când se umplea biscănul îl spărgeam, și tare ne bucuram, de cei câțiva fiorini, ce-i găseam în el. Când eram mai mici ne cumpăram pe bani « boboanțe ». Când eram mai răsăriți și mergeam la școală, caiete, cărți și alte lucruri folositoare.

* * *

Dar moșu Vasile mai făcea parale bune și din alte daraveri și negoațe ce le învârtea. De când era mai tânăr, și până îmbătrânise, dânsul aducea toamna câte două, trei mii de botoașe grase la Săcele, pe care le tăia la zalhanaua din marginea Satulungului din spre câmp, ceva mai spre Brașov dela gara tramvaiului de azi. Erau oi bătrâne din turmele lui și berbeci bătrâni — mai puțini —, cari nu mai erau de nicio treabă. Erau printre aceste botoașe, multe, foarte multe și de cumpărat, căci era om negustoros bătrânul. In fiecare toamnă în copilăria noastră și a părinților noștri, și poate și mai de demult, Mocanii bogați aduceau din

Țară mii și mii de asemenea botoașe, pe care le tăiau la zalhanaua din Satulung și la o altă zalhana de lângă Dârste. Se tăiau la aceste zalhanale în fiecare toamnă, și mai ales la cea din Satulung, câte treizeci, patruzeci de mii de oi bătrâne din acestea și poate și mai multe. Iar cu produsele lor se făcea un comerț foarte însemnat.

Pe când Mocanii săceleni erau în floare, toți din cele șapte comune ale Săcelelor: Satulung, Cernatu, Turcheșiu, Baciu, Zizin, Tărlungeni și Purcăreni, aveau împreună peste șapte—opt sute de mii de oi, dacă nu și mai multe. Erau cei mai mari oieri ai țării, înțeleg ai Țării Românești, căci aici își aveau ei avutul lor. La munte erau aduse numai o parte mai mică din ele în fiecare primăvară. Celelalte vărau dincolo la câmp și la baltă. Erau târlași în Săcele cari aveau turme de patru, cinci, șase, șapte mii de oi și peste. Și până prin anii 1860 când s'au secularizat moșiile mănăstirești și s'a făcut întâia împroprietărire a țăranilor sub Cuza-Vodă, fiind încă pășuni din belșug în Țara Românească, numeroși Mocani din Săcele mai aveau pe lângă oi și câte o sută, două și trei sute de cai în herghelie și tot pe atâtea vite mari cornute, și unii și mai multe. Un Mocan bogat, moș Vlad Șeitan (urmași de-ai lui sunt azi prin Dobrogea), poreclit Muscalu, căci trăise cu turmele, cirezile și hergheliile lui prin Basarabia și Rusia, — ajunsese să aibă înainte de asta cu vreo sută de ani, o herghelie de opt sute de cai. Ca un împărat, după cum vedeți. Și poate că sunt unii împărați și regi cari ar dori să aibă p'atâția. Moș Vlad Șeitan a rămas de pomenire în părțile noastre... Acest mare gospodar din Săcele, pe care

l-am apucat și eu copil, a trăit o sută cinci ani și orbise spre bătrânețele adânci. Pare că-l văd ca azi, iarna, când ne săniam copiii, stând pe leicioara de sub strașina acoperită cu șindrilă dela poarta casei lui din deal, îmbrăcat cu cojocul cel mare, sau cu antiriul alb înflorit cu găitane negre peste cojocel când era mai călduț. Cu o căciulă mare fumurie, răzimat într'o bâtă sdravănă de lemn de corn. Se uita prelung în dreapta și în stânga cu ochii lui turburi, ascultând hărmălaia copiilor, cari se dădeau cu săniuțele și cu « tălpile ». Tot în același loc îl vedeam pe bătrânul Muscalu și primăvara — căci toată petrecerea bietului moșneag era să șadă la poartă —, când mergeau copiii cu coșulețe și cu bețe de alun înflorite după ouă roșii pe la neamuri. El ședea veșnic pe leicioara lui, acum îmbrăcat mai ușor cu zăbun și laibăr de dimie neagră și pe cap cu pălărie lată în strășini. Când moș Vlad era în toată puterea bogăției lui, el și femeia lui nu-și sfârșeau niciodată rugăciunea lor de seara și de dimineața, fără să-și facă la urmă trei cruci mari zicând: « Miia, Doamne, miia ». Adică să le ajute Dumnezeu să ajungă să vadă o mie de cai în hergheliile lor. Ar mai fi multe de spus despre hergheliile lui moș Vlad Șeitan Muscalu și despre gospodăria lui, dar ca să nu pierdem șirul povestirii noastre, să ne întoarcem la botoașele moșului Vasile, și ale altor mari gospodari din Săcele, cari aduceau toamna oi bătrâne spre a fi tăiate, și să vedem ce se mai petrecea cu ele.

Doamne, ce dârvală mai era în jurul acelor zalhanale! Câte treizeci, patru zeci de oameni erau prinși atunci tot acel timp de dimineața până seara cu tăiatul

oilor. Negustori dela Brașov veneau tot la două, trei zile de cumpărau mățăria curățată, coarnele dela berbeci și unghiile pe care le întrebuințau în industriile brașovene de coarde de vioare, de piepteni și de nasturi. Ciangăi din partea locului veneau în fiecare zi cu carele cu butoaie mari în ele, ca să care la câmp gunoiul și sângele, cu care îngrășau pământul de pe holde. Căci acești Ciangăi din Săcele or fi având ei și unele metehne, dar sunt oameni harnici și buni plugari, deoarece mai numai ei se ocupă azi cu această frumoasă îndeletnicire prin partea locului. De asemenea oamenii din jur și din colțurile mai depărtate ale Săcelelor, veneau în număr mare să se aprovizioneze pentru iarnă cu carne, pe care o cumpărau pe nimica toată, și cei mai săraci o căpătau și mai pe de geaba, când era multă. Ei sărau această carne și-o puneau în putinèle pe iarnă spre păstrare. Stăpânii turmelor care erau aduse spre tăiere, opreau pentru ei mușchii, pe care-i păstrau sărați la butoaie, mai și vânzând din ei. De asemenea opreau pentru dânșii limbile, pe care le afumau, împărțind din ele ca și din carne la rude, la prieteni, și totdeauna preoților și dascălilor dela școlile din sat. Puțini știu poate că limbile de oaie sunt cele mai gustoase.

Tot timpul cât ținea tăierea, săracii dimprejur erau miluiți din belșug.

Pieile de oi după ce se svântau, se dădeau parte din ele la argăsitori. Se făceau din ele cojoace mari, cojocèle și pieptare înflorite cu arnici de diferite colori pentru bărbați. Și se căptușeau cu ele ghebele bărbaților și femeilor. Dar cea mai mare parte se smultureau, adică se smulgea lâna de pe ele, care se

vindea spălătorilor de lână din Brașov. Așa numeau economii de vite din Săcele pe negustorii brașoveni, Greci ori Români macedoneni, cari le cumpărau lâna și mițele. Aceștia, după ce spălau aceste produse, le vindeau la rândul lor fabricanților de postav și de pălării din localitate, din Sighișoara, Sibiu și de pe aiurea. Mulți din acești negustori au făcut averi mari cu acest negoț, care-l purtau de generații pe piața Brașovului. Mi-aduc aminte bine, din copilăria mea, de numele câtorva din ei. Cum era Safrano bătrânul (căruia Săcelenii îi ziceau Șofran) și de fiul său Emanuel Safrano, care mai trăiește și astăzi fiind trecut de mult de nouăzeci de ani. Mai erau negustori mari de lână, Triandafilides și Mincu, acesta din urmă fără îndoială Român macedonean. Acești negutători dădeau dinainte bani pe omenie unora din Mocanii săceleni, cari le vindeau lâna dela oile lor, și mai cumpărau și dela alții pentru dânșii.

Mincu încredința mulți bani la doi Mocani, unul din Turcheșiu și celălalt din Satulung (originar tot din Turcheșiu), cari își aveau târlele de oi pe malul Borcii și în bălțile Dunării dela Călărași. Urmașii unuia din acești târlași sunt azi mari negustori în țara veche cari învârtesc în daraverile lor zeci de milioane. Unul dintre ei este în București, având câteva magazine mari de manufactură în Lipscani, Pânzari și în alte câteva centre ale Capitalei. Celălalt frate este mare negustor, tot de manufactură și el în Buzău. Amândoi au pictat pe cheltuiala lor bisericile ortodoxe din Turcheșiu și din Baciu, reparându-le și cheltuind multe sute de mii de lei fiecare în acest scop. Fiul celuilalt econom de vite din Satulung, este astăzi pro-

fesor de universitate și cercetător prețuit al trecutului limbii noastre.

Mi-aduc bine aminte de câțiva negustori din aceștia de când venisem la Brașov în școala secundară. Pe bătrânul Safrano îl vedeam adeseori plimbându-se pe Târgul Grâului. Era un bărbat corpolent, mai mult mic de statură decât înalt. Purta barba tăiată în cotleți și umbla mai totdeauna cu țilindru. Se vedeau pe atunci, — or fi cincizeci de ani — multe țilindre pe străzile Brașovului. Era la modă această pălărie înaltă de gală, care se purta de altfel, mai de toată lumea și pe timpul studenției mele la Paris, prin anii nouăzeci și ceva. Ma toți studenții umblam atunci înțilindrați. Cum se purta de altfel această pălărie foarte mult și în Anglia și se mai poartă mult și azi. Dar în Anglia poartă țilindrul nu numai bărbații maturi, dar și copiii între 6 și 15 ani. Să-i vezi prin parcurile minunate ale Londrei, cât sunt de simpatici și de drăgălași, când îi întâlnești alergând cu țilindrele pe cap!

Pe fiul bătrânului Safrano, d-l Emanoil Safrano, — Domnu Manolache, cum îi zic apropiații și ai familiei, — îl cunosc de vreo treizeci și mai bine de ani. E un bătrân plăcut și totdeauna îmbrăcat foarte îngrijit. Cu părul până acum câțiva ani mai mult negru decât cărunt. Cu ochii vii negri. Cu barba plină, pieptănată în două părți. Era vânător mare. A umblat la vânat până ce trecuse binișor de șaptezeci de ani. Vâna în jurul Brașovului și pe la Stupini, de unde venea mai totdeauna cu iepuri, cu prepelițe și cu potârnichi. Poate că și vânătoarea l-a întărit așa de mult, căci are vreo nouăzeci și șase sau șapte de ani. Mănâncă și azi de toate ca un tânăr. Mănâncă mai în

fiecare zi carne și acum la adânci bătrânețe, în nepotrivire cu ce ne cer medicii la această vârstă. Până mai acum câțiva ani se ținea încă drept ca un brad. Pe timp frumos ieșea și iese poate și acum la plimbare prin acele minunate alee ale Brașovului. Verile călătorește și le petrece de obiceiu la moșia dela Olpret a Doctorului Alex. Vaida-Voevod, care-i este ginere.

Ii place să povestească de felul plin de încredere între oameni, în care se făcea negoțul mai de mult. D-l Em. Safrano e un bărbat de o curtenie rară, o curtenie care numai în vremurile de demult se mai întâlnea. La vârsta de nouăzeci de ani își ducea oaspeții, cari îl vizitau, până la ușa dinafară a locuinței, din capul scării. Și poate că tot așa o fi mai făcând și astăzi, căci de un timp oarecare nu l-am mai văzut... O vârstă așa de înaintată, cu frumoasele însușiri care o îmbracă, umple de simțiri de o adevărată mulțumire sufletească, și ea se cuvine deci să fie înfățișată atâtor filfisoni din zilele noastre.

Mai erau și alți negustori români și oameni cu bani în Brașov, cari aveau legături de afaceri cu Românii săceleni, împrumutându-i la nevoie, căci mai de mult puține bănci erau. Dar pe aceia nu-i pomenesc aici, din pricină că unii din ei au făcut și cămătărie, împărtășindu-se la ruinarea multor familii din Săcele cărora le-au vândut gospodăriile, care au intrat apoi în mâini străine. Ei s'au petrecut însă de mult. Dumnezeu să-i ierte și să le odihnească oasele acolo unde-or fi...

— Dar să vedem acum ce se mai petrecea la zalhanaua din Satulung?

Restul de carne ce rămânea după ce se împărțea și se mai vindea din ea, — și aceasta era partea cea mai însemnată — precum și seul și oasele se puneau toate în cazane mari ziduite împrejur. Erau vreo șase la rând. Sub ele era lăsat un loc mare deschis, unde se făcea un foc strașnic cu blăni de fag întregi, care nu se mai stingea nici ziua nici noaptea. S'auzea de departe cum colcăiau cazanele la para focului. Ele fierbeau într'una toată ziua și-o bună parte și din a doua zi. In acest răstimp se topeau cu totul, nu numai seul, dar și rămășițele de carne și oasele mai mici. Seca cu totul și apa din ele, ne mai rămânând decât grăsimea, seul, care după ce se potolea focul și se mai răcoreau cazanele, se scotea cu căldările legate de vârful unei prăjini, turnându-se în tinichele mari de tablă și în butoaie. Partea cea mai mare din seu era apoi vândută fabricanților de lumânări și de săpun din Brașov, din București și de pe aiurea. O bună parte era întrebuințată și de gospodinele din Săcele. Căci mai fiecare gospodărie din satele noastre își fabrica singură pe atunci lumânările de seu, de care avea nevoie. Imi reamintesc bine de mirosul lor urît, când se stingeau. Și cât ne simțeam de bucuroși când ieșiseră lămpile de petrol, și când lumânările de stearină erau și prin satele noastre, mai la îndemâna caselor mai cuprinse. — Iar astăzi, Doamne ce schimbări! Căci administrațiile comunelor săcelene, punând la contribuție apele noastre de munte — îmbelșugate în toate anotimpurile — Tărlungul în prima linie, au adus acum vreo cincisprezece ani lumina electrică, instalată astăzi într'o mulțime de gospodării particulare, în torcătoriile de lână și în biserici.

Cam șase săptămâni ținea învălmășeala mare ce am văzut-o mai sus în jurul zalhanalei. Turmele de oi destinate tăierii, pășteau liniștite pe miriștele bogate dimprejur behăind a jale. Pare că-și prevedeau sărmanele soarta tristă ce le aștepta. Multă lume se hrănea de pe urma acestei îndeletniciri. Dar cei mai folosiți erau gospodarii noștri, proprietari ai turmelor aduse spre tăiere. Ei puneau bani grei la ladă — sau în anumite ascunzători prin ziduri și dulăpioare, din care unele erau făcute cu atâta istețime că stăteai uluit în fața lor. Aceste câștiguri înlesneau gospodarilor noștri daraverile lor viitoare și le îndestulau casele cu de toate.

Moșu Vasile era om religios și păstrător al tradițiilor noastre din străbuni. Când era acasă nu-l trecea nicio Duminică și sărbătoare fără să se ducă la biserica din sat cea mai apropiată, căci aveam și avem și astăzi două biserici ortodoxe în satul nostru, și în toate Săcelele avem zece biserici ortodoxe și din celelalte străine — catolice și luterane — tot p'atâtea. Când era vara în Podurile Sașilor, sau în Aita-Mare iarna, avea totdeauna cu sine o iconiță cu chipul Maicii Domnului, pe care o acăța de peretele dinspre răsărit al odăii în care dormea. Și seara când se culca, precum și dimineața când se scula, după ce se spăla și se îmbrăca, se închina prelung în fața ei, zicând tare Tatăl Nostru, Credeul și toate rugăciunile pe care le știa. Se ruga pentru sănătatea lui și alor lui, pentru norocul copiilor — mai avea doisprezece în viață — precum și pentru iertarea păcatelor celor răposați ai lui. Și avea destui morți moșneagul. Numai copii doisprezece și cele trei neveste, căci după ce a pierdut-o și pe cea de-a treia când era în vârstă de șaizeci și cinci de ani, a mai trăit

și văduv douăzeci și cinci de ani. Ișí încheia totdeauna rugăciunea cu acel cunoscut Psalm al lui David: « Miluește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta, și după mulțimea îndurărilor tale »... Până era bătrân de tot făcea și câteva mătănii în decursul rugăciunii.

Era om milos și darnic cu săracii, cum erau de altfel și atâția gospodari cuprinși din părțile noastre în acele vremuri de belșug. Azi lumea s'a meschinărit rău, nu mai este așa darnică și milostivă ca mai de mult. Nu-i vorbă că a mai sărăcit și lumea de azi și mulți din gospodarii de pe acolo au plecat în a doua jumătate a veacului trecut în Dobrogea noastră, pe care cu munca, cu priceperea și cu experiența lor au ridicat-o economicește și culturalicește. — De câte ori venea vara dela munte bunul moșneag, care avea totdeauna un însoțitor pe lângă dânsul, ei mai aduceau cu dânșii un cal încărcat cu de toate: cu câțiva cași dulci și afumați, cu urde dulci, cu bășici de brânză, trei, patru cașcavele și două putinele cu jintiță. Astea toate le împărțea bătrânul îndată după ce sosea acasă, la familiile cele mai lipsite de pe ulița Mică — astăzi General Dragalina — unde-și avea gospodăria. Iar după ce se îmbrăca frumos pleca înspre capul satului din jos după treburi, călcând domol cu bățul lui de corn înalt, cum era și puțintel cam plecat dela umeri. Femeile care ședeau cu lucrul pe la porți se sculau salutându-l cu toată cuviința și spunându-i: « bogdaproste pentru ce ne-ai trimis. Dumnezeu să te ție și să-ți dea sănătate să ne mai dai și altă dată că ne-ai miluit cu de toate ». Bătrânul, cam fălos o lecuță în fundul sufletului lui, se bucura de cuvintele vecinelor lui, care parcă-l ungeau la inimă.

Uliţa Mare din Satulung care duce spre Braşov cu şcoala românească Nr. 2 la dreapta şi cu diferite case româneşti (după o fotografie din 1920).

(In Grădina de pe Vale (Satulung).

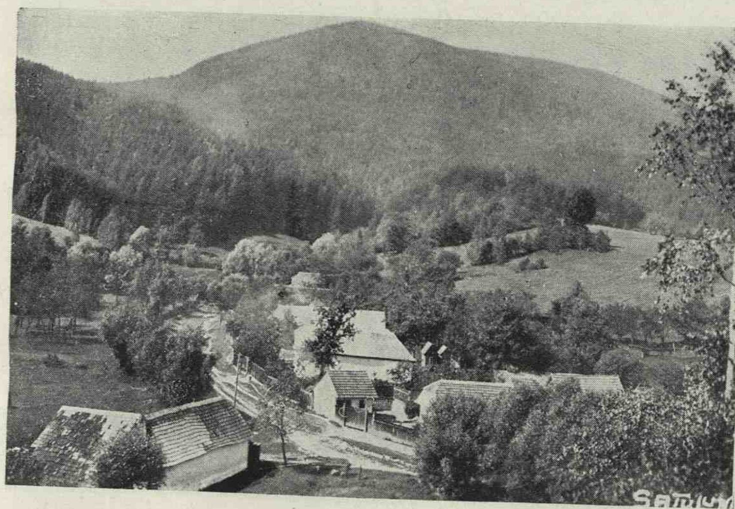
Casa bătrânească din Satulung a autorului.

Grup de Săcelence în curtea unei case românești din Satulung îndeletnicindu-se cu industria casnică: una țese la dimii, alta toarce, una dapănă fusele cu tort pe râșchitor, alta dapănă firele de tort de pe vârtelniță pe țăvi cari se pun apoi în suveică pentru țesut. Alta iară îndrugă cu roata pentru bătătură.
In fund la dreapta dimii puse la uscat. In colț la stânga un coș cu lână scărmănată.

Case româneşti de pe Valea Largă din Satulung.

Vedere din Satulung.

Vedere din Satulung peste Ţara Bârsei.

O stână de oi dintre Satulung şi Braşov (mânzărarii mulgând oile).

De două ori pe an moşu Vasile făcea două praznice mari. Unul iarna şi unul vara la două sărbători mari, dar totdeauna în dulce. Cocea două, trei cuptoare de pită şi de colaci de post. Fierbea două oale mari de sarmale, şi mai tot p'atâta orez cu carne. Chema apoi pe preotul dela biserica din sus de le sfinţea. Pe urmă le împărţea la toată vecinătatea, la săraci ca şi la cei mai bogaţi, trimiţându-le bucatele cu câte-un colac, un sfert de pâne şi cu o lumânare, ca să le fie morţilor.

Intre Crăciun şi Bobotează şi curând după Sfânta Maria Mare, în gospodăria moşului Vasile se pregătea o faptă frumoasă de milă creştină, pe care bunul moşneag obişnuia s'o facă din tinereţe. Vrednica lui soţie Reveica pregătea atunci o oală mare de trei ferdele cu sarmale de carne, — şi cocea două, trei cuptoare de pâne bună de grâu din holdele lor. Iarna punea oala încă corcăind, legată bine la gură c'un şervet curat, într'o sanie mare, împrejmuind-o cu fân din belşug, ca să rămână caldă până la Braşov. In câţiva saci punea pânea. Intr'o altă sanie împodobită cu foiţe şi ţoluri frumoase de lână, luau loc moşu Vasile şi cu buna lui tovarăşe, femeie frumoasă şi cuminte, care-i dăduse şaptesprezece copii. Amândoi erau îmbrăcaţi de sărbătoare. Iarna el cu ghebă mare de dimie neagră, blănită cu piei de cârlan peste zăbunul de postav vânăt de boltă blănit cu piei de miel tânăr fumuriu. Cu cămaşe întinsă în faţă şi cu cioareci albi înfloriţi cu fum de pucioasă, cum ştiau să-i înălbească aşa de frumos gospodinele din partea locului. Cu cisme în picioare şi cu căciulă neagră pe cap. Dânsa cu rochie de postav fin de boltă negru cu dungi albe. Cu zăbunul din aceeaşi stofă cu tiv de catifea de coloare cafenie,

încheiat frumos cu un singur nasture sub sânul din stânga. Peste ele dulamă din postav fin de boltă blănită cu piei de bursuc și pe mărgini cu plimbul de jder. In cap îmbrobodită frumos cu maramă de borangic vărgată, căci nu mai era tânără. Peste ea o broboadă mare de lână groasă ca să n'o ia frigul până la Brașov. In picioare cismulițe galbene ușoare. Vara dânsul purta peste zăbunul subțirel antiriul de dimie albă, înflorit cu găitane negre. Cu ghete în picioare și în cap cu pălăria lată în strășini, sub care atârna îndărăt chica frumos pieptănată. Căci bătrânii din părțile noastre — după obiceiul strămoșilor Daci — mai purtau chica în copilăria mea. — Dânsa cu scurteica de mătase cu plimbul de samur peste hainele ușoare de mătase. Pe cap îmbrobodită frumos cu maramă de borangic cu floarea crinului, cu șetranca ori cu șetrăncuța la cele două căpătâie, care cădeau arătos peste scurteică. Sub ștergarul fin, vărgat și alb ca zăpada, se zăreau bobițele de pe gimbir făcând un efect minunat.

Ajunși la Brașov, se înfățișau cu mult înainte de amiaz la temnița de « robi », unde, cu învoirea celor mari, și după ce preoții tuturor confesiunilor celor condamnați la închisoare, vestiți din vreme, veneau de sfințeau mâncarea, le-o împărțeau apoi la toți, luând din oală sarmalele încă fierbinți cu linguri mari de lemn — care nu cocleau — aduse din Săcele și umplând strachina fiecăruia. Le mai dădeau și câte-un sfert de pâine bună de casă, de care nu mai gustaseră ei nenorociții de când zăceau la întunerec. Iar ca să-și dreagă gura le mai dădeau la fiecare și câte-o felie bună de cașcaval, dintr'o bașalma, pe care acești oameni darnici și milostivi o aduceau cu ei d'acasă. După ce-i

ospătau astfel bine pe acești nenorociți de cari mai nimenea nu mai avea milă, moșu Vasile și cu buna lui soție se întorceau acasă mulțămiți în sufletul lor, că le-a ajutat bunul Dumnezeu să săvârșească această faptă bună creștinească, pe care o repetau întocmai în fiecare toamnă la Sântă Mărie tot timpul cât au trăit amândoi împreună. Și erau mulțumiți mai ales că au putut aduce o rază de lumină și căldură iubitoare unor oameni, la care nimeni nu se mai gândea. In satele Săcelelor noastre mai erau și alți oameni cu dare de mână, cu milă de oameni și cu asemenea simțăminte frumoase creștinești, cari făceau același lucru, la anumite zile de peste an, miluind în același fel pe « robii » din temnița de Stat a Brașovului.

La câțiva ani după ce a măritat pe Mariuța, moșu Vasile și-a măritat și pe fata a doua Ana, dându-i și ei o zestre frumoasă în galbeni, oi, vaci, boi și cai, în haine, blănuri și toate celelalte trebuincioase unei tinere gospodării. Un fiu al Anei, anume Neculai Popea, a luptat voinicește pentru întregirea neamului pe frontul Munteniei și în Dobrogea, unde și-a lăsat oasele alături de alți două sute cincizeci de eroi săceleni căzuți și ei în războiul pentru Unire, și cărora consătenii lor li-au ridicat un monument măreț în piața din Cernatul Săcelelor.

Nu mult după ce a măritat pe Ana, moșu Vasile a rămas văduv pentru a treia oară după credincioasa lui tovarășe Reveica. Toată ulița și mulți și multe și mai pe departe au plâns-o când a murit. Au plâns-o pentru sufletul ei bun și pentru inima ei milostivă. Căci nimeni din cei săraci și necăjiți nu intrau în curtea ei fără să fie ajutați și miluiți.

Grija copiilor mai mici din cei nouă, cari rămăseseră necăsniciți după răposata, cădea acum în sarcina Mariuții, ca sora a mai mare a orfanilor. Ea era singurul copil dela nevasta lui a doua care murise tânără de tot. Mariuța era cuminte și înțeleaptă, iar moșu Vasile avea pentru dânsa nu numai o caldă dragoste părintească, dar și un adevărat respect față de însușirile mai deosebite ale sufletului ei. Cu rost în casa ei și în lume, cu mult bun simț înnăscut, cu sfaturi și cu treabă bună, ea se impusese la toți ai familiei. Ura nedreptatea, nu clevetea pe nimeni, — cum fac astăzi nouăzeci la sută din oameni — și ținea de rău pe cei cu astfel de obiceiuri rele. Fire cam aspră ca toate femeile curate, îi plăcea să spună mai bine adevărul în față, decât să clevetească pe delături. De statură înaltă, dreaptă ca un brad și frumoasă până la adânci bătrânețe. Un portret al ei în uleiu, pe care i l-a făcut înainte de asta cu vreo treizeci de ani un îndemânatic pictor italian din Viena (di Sbroja Vacca), o înfățișează la vârsta de șaptezeci și cinci de ani, câți avea atunci, în haina ei simplă neagră, căci văduvea de mult, — cu chipu-i blând și plin de cuviință, modestă, cam sfioasă și de-o aleasă pază de sine, — era încă tânără și frumoasă de nu i-ai fi dat nici șaizeci de ani. Bătrânul ei părinte niciodată n'a tutuit pe acest copil al lui. Cât a trăit nu-i zicea altfel vorbind cu dânsa decât Dumneata... — A ajutat și miluit pe cei săraci și necăjiți și când avea mult și când nu prea avea. Făcea totdeauna binele, fără să știe stânga ce face dreapta. A murit respectată de toți și cu sufletul împăcat la vârsta de aproape nouăzeci de ani...

In sarcina ei rămăseseră acum celelalte patru surori nemăritate. Ea le creștea, ea le sfătuia, ea le îndruma în toate trebile casei și cum să se poarte în lume, ca să fie mai târziu femei cu rost, mame bune și soții vrednice și chivernisitoare și peste toate astea bune gospodine. Ea le însoțea în noaptea Sfântului Ion la biserica noastră ca să se miruiască, după un obiceiu vechiu al locului. Și în săptămâna a mare de lângă Paști, tot dânsa se ducea cu ele la biserică pentru a se spovedi și cumineca. De oarece fetele din Săcele erau crescute înainte vreme foarte aspru. Intocmai cum se creștea în mănăstiri. Bietele fete mai nu ieșeau din casă singure după ce se mai măreau. Iarna priveau din ferestrele caselor pe trecătorii de pe drum. Iar vara din zăbrelele orizontale (una sau două la număr), care erau anume lăsate între scândurile stoborului ce împrejmuia curțile. Tot ea le arăta toate secretele stofelor de lână, de in și de bumbac care se țeseau de veacuri în casele românești din Săcele, în două, în trei, în patru și cinci ițe. Din acestea știa dânsa să facă lucruri minunate și anume stofe de lână de tot felul, mai subțiri și mai groase, în tot felul de colori, vărgate și cadrilate cu care se îmbrăcau copiii din Săcele și domnii. Apoi stofe albe din care-și făceau cucoanele și domnii costume atrăgătoare pentru vară, țesute în două, trei și în patru ițe, din fire de lână țigae toarse subțirel. Aceste stofe se puneau în apă caldă de repetate ori după ce se luau de pe războiu, spălându-se bine cu săpun și bătându-se cu maiul, ca să se strângă bine firele între ele, făcându-se stofa mai pieloasă, așa ca să nu mai intre la apă când aveau să fie curățate după ce se prefăceau în haine. La urmă

de tot stofa asta albă se înflorea la fumul de pucioasă și se făcea sul punându-se în vânzare.

Asemenea știa ea să țească — în două, trei, patru și cinci ițe frumoasa pânză din bumbac, din in sau din amândouă amestecate. Pânzăturile ei încheiate între foi cu cheițe delicate, șervetele și prosoapele ei, erau fără pereche poate în felul lor. Numai în rare case se mai vedeau. Apoi ce să mai zicem de broderiile engleze dela macaturile albe de pe paturi. Și dela fețele de perini printre găurelele cărora răsăreau, — încântând ochii și odihnindu-i, — vișiniul, albastrul și câte-odată galbenul și verdele fultucelor. Toate aceste lucruri frumoase se țeseau și se lucrau în casă. Dar multe le dădea să le lucreze în sat pe la cele mai iscusite țesătoare, pe care le îndruma, povățuindu-le și îndemnându-le cum să închee cât mai bine lucrul încredințat lor. Multe din aceste țesătoare și din cele care știau să facă atât de bine broderiile de care vorbeam mai sus, și-au desăvârșit meșteșugul din știința ei...

* * *

Cele patru fete ale moșului Vasile, rămase de mamă, s'au măritat și ele când le-a venit norocul. In preajma nunților, Mariuța purta grije de toate. Moșu Vasile ei îi dădea sumele trebuitoare, — și mai dădea câte ceva și dela dânsa, căci pe-atunci era mai cuprinsă, — ca să cumpere dela Brașov haine, rufe, blănuri și toate câte erau de lipsă pentru o mireasă. Dânsa le-a servit de mamă la toate până s'au măritat și chiar și după aceea. Căci Duminicile și sărbătorile mai mari veneau cu toatele după amiezile la sora lor mai mare, ca să vadă cum merge cu sănătatea, și ca să se mai sfătuiască cu

dânsa. Toate o înconjurau pe « Leica » cu dragoste și cu un fel de respect temător. Toate ieșeau dela ea, când o vizitau, cu sufletul întremat de sfaturile, de îndemnurile și de îndrumările ei sănătoase...

* * *

Cum spuneam mai sus, moșu Vasile petrecea primăvara din Mai până colo între Sântă-Mării, mai mult în Podurile Sașilor, unde era strânsă îndeletnicirea lui cea mai de căpetenie, care-i aducea de multe zeci de ani venituri frumoase. Se duceau mai înainte la munte oamenii de serviciu în cap cu moș Neculai Stănicel, meșterul baciu. Ei aduceau dela Trăisteni ușile, ferestrele dela camera de locuit a stăpânului, toată scândurăria, sculele și toate uneltele de fabricat cașcavalul, lăsate acolo de cu toamnă în păstrarea lui Stanciu chirigiul. Oamenii așezau toate la rostul lor în așteptarea moșului Vasile.

Bătrânul Neculai Stănicel, când l-am cunoscut, servea pe moșu Vasile de vreo patruzeci de ani. Iar tovarășii lui cășari erau și ei de mult în slujba lui. Unul din ei, Radu, cu niște mustăți lungi împrăștiate, cu sprâncenele stufoase și cu niște ochi mari negri încruntați, avea o înfățișare de haiduc. El avea cu el la munte și o roajbă de pușcă de vânat, — cine știe dela cine s'o fi procopsit cu ea. — Cu această pușcă la umăr răzbătea el în fiecare Duminecă, — și când nu prea era de lucru pe la sfârșitul verii, — și în alte după amiezi, — pădurile din Poduri și din alți munți din împrejurimi, umblând după vânat. Niciodată nu se întorcea cu mâna goală. Ba câte un porumbel sălbatic, ba câte o turturea, ba câte două, trei mierle și

sturzi, cari au o carne minunată. Dar îți era și mai mare jalea de păsările astea, căci cântau așa de frumos! Insă prada cea mai mare o făcea haiducul nostru printre ghionoaiele grase și gustoase, cu penele pestrițe de toate colorile, din care erau multe prin partea locului. Din acestea aducea vânătorul nostru totdeauna câte cinci, șase și de multe ori și mai multe. Moșu Vasile s'a supărat foc pe el când a văzut că împușcă mierlele și sturzii. Din celelalte mânca și el bucuros, mai ales că Radu era mare meșter în a le frige. Dar de sturzi, mierle și mai cu seamă de ghionoaie, de care bătrânul zicea că sunt spurcate, — nici nu voia s'audă.

Vânătorul nostru, după ce le jumulea și le scotea măruntaele, le spăla frumos, le înțepa pielea c'o undrea peste tot ca să-și poată lua sare. Apoi le punea într'un uluc cu saramură din zăr, lăsându-le așa câte o jumătate de ceas bun. Le înșira apoi — după ce le ungea mai întâi cu unt — pe toate într'o frigare de alun, pe care-o așeza pe doi țăruși destul de înalți lângă foc, învârtind-o mereu domol ca tăria jarului să le-ajungă numai puțin câte puțin, spre a se frige în taină, așa ca să se facă cum erau mai bune. Mânca cu plăcere și moșu Vasile din vânatul ăsta. Ii plăceau mai cu seamă ghionoaiele, lucru mare. Ele erau înadevăr foarte gustoase. Bătrânul însă, care le ținea că sunt spurcate, habar n'avea ce mănâncă. Nici prin cap nu-i trecea că se înfruptă din păsările, care ciocăneau toată ziua prin copaci după gâze: oamenii îi spuneau că sunt turturele ori porumbei sălbatici...

Când venea vacanța cea mare eu c'un văr al meu din Satulung și c'un văr al lui din Brașov, cam de aceeași vârstă cu toții, și câteodată și cu alții de seama

noastră, ne duceam împreună în Podurile Sașilor, spre a petrece cu toții două, trei săptămâni în mijlocul codrilor de fag și de brad în preajma moșului Vasile. Bătrânul ne ținea în tot acel timp ca pe niște pui orbi. Aveam de toate. Nu ne lipsea nimic, cu toate că eram departe de căminul nostru. Aveam acolo în mijlocul codrilor bătrâni, pâne bună și salam minunat de Brașov, care ne plăcea tare mult. Și mai aveam slănină d'aia « faină » cu straturi cărnoase prin ea, de care nici moșneagu nu se prea lipsea. El trimetea tot la zece zile, sau la o săptămână un om călare la Brașov, care a treia zi se întorcea încărcat cu de toate. Și pe deasupra nu-i lipsea niciodată acestui trimis al moșneagului, din desagii de pe cal o ploscă mare de vin bun și una mică cu rachiaș gustos de prune dela Popișca, firmă românească veche, de peste o sută de ani, care avea pe tabla din stânga ușii de intrare în prăvălie chipul unui împărat turcesc călare pe un cal alb. Iar sus pe firmă numele: Demeter Eremias — adică Dumitru Eremie, — Mocan din Săcele și dânsul. Băcănia aceasta a fost până de curând cea mai căutată din Brașov.

Dar nu numai cu lucruri bune de cumpărat, cu cașcaval și cu brânză în coaje de brad de toată bunătatea ne omenea moșu Vasile, ci mai aveam acolo în munte — unde dânsul sălășluia peste patru luni — și ouă proaspete, căci erau la cășerie o droaie de găini și pui câți vrei, pe care-i cumpărau oamenii bătrânului de pe la « Găurenii » din satele apropiate. Nu-i vorbă că mai ciupeau și ulii și vulpile din aceste lighioane, dar tot mai rămâneau destule și pentru mâncare. Ce să mai vorbesc apoi de păstrăvii, brenele și sglăvoacele

pe care le prindeam noi toată bună vremea din Valea Neagră și din Doftana, care curgeau alături. Mai ales din sglăvoace știa să pregătească baciu Nicolae o ciorbă minunată din borș cu cimbru și se pricepea să le gătească și prăjite 'n unt.

Nouă băieților ne făcuseră oamenii de serviciu, în apropierea cășeriei o colibă din stâlpi trainici de fag, înconjurată cu nuiele de alun groase, împletite de stâlpii cari îi țineau micul coperiș învelit cu ramuri înfrunzite de fag și cu cetină de brad, pe care le schimbau oamenii de serviciu în fiecare vară înainte de sosirea noastră. Coliba avea o ușe de scânduri de brad înțepenită în doi stâlpi vârtoși și c'o rătează de fier ce se închidea pe dinăuntru, ca să fim la adăpost de fiarele sălbatice, ce mișunau prin acei codri. Noi copiii de unsprezece până la treisprezece ani, câți aveam când ne-am dus pentru întâia oară în Poduri, ne ziceam în mintea noastră necoaptă, și cuprinși și de o oarecare teamă de necunoscut, că urșii și lupii cari stăruiau în acei codri, chiar la coliba noastră or să vie, când vor pleca noaptea după pradă. Ca și cum n'ar fi avut ei destule oi, din care să se 'nfrupte, și vite mari cornute, cari pășteau în număr mare prin toate poienile acelor munți.

Coliba era ocolită pe dinăuntru cu un pat de scânduri așezat pe stâlpi cam de un metru de înalți, și lat ca să încapă și să doarmă un om cât se poate de ușor. Lungimea patului era de peste opt metri, așa că patru inși se puteau culca în el în toată voia. Din porunca moșului Vasile, cășarii cari construiseră coliba cu destulă îndemânare, așternuseră pe paturi cetină măruntă de brad și frunze de fag. Iar peste ele un strat

gros de mușchiu verde moale din pădure. Peste toate astea așterneam foițe de lână și țoluri groase de învelit, pe care le-aduceam cu noi d'acasă. Ale două sau trei săptămâni, câte petreceam în Podurile Sașilor ne simțeam ca în sânul lui Avram...

De obiceiu porneam la munte în întâile zile ale lui Iulie. Moșu Vasile venea totdeauna înainte de Sânpietru să mai stea câte o săptămână p'acasă, ca să mai meargă la biserică și să-și mai vadă și de alte daraveri, ce le avea prin Săcele și pe la Brașov. Iar pe la patru, cinci ale lunii lui Cuptor, plecam cu toții în caravană de șase, șapte cai, și chiar cu mai mulți, când eram mai numeroși. Fiecare băiat aveam calul nostru, dintre cei mai blânzi, ca să nu ne trântească. Pe spinarea cailor înainte de a pune șeaua pe ei se așeza stofă de lână cu pătrățele albe și negre, din care se făceau mai de mult sacii de bucate în casele românești din Săcele, pe când în casele săcuiești sacii se făceau din pânză de cânepă, pe care-o cultivau și o țeseau femeile Ciangăilor în gospodăriile lor. Peste șea se puneau de obiceiu foițe frumoase de lână colorate. Doi oameni strângeau chinga sdravăn, ca să ție șeaua bine cele zece ceasuri de călărie — mai mult la pas —, cât ținea drumul până să ajungem peste vama Predelușului, în Podurile Sașilor.

Cel care se suia întâiu pe cal, cu ajutorul celor doi oameni, cari ne însoțeau totdeauna în drumurile astea, era moșu Vasile, care când pornea la drum își făcea de trei ori cruce cu toată cuviința zicând: « Doamne Isuse Christoase și Maică prea Curată, ajută-ne ». Și noi făceam la fel. Bătrânul, care avea atunci optzeci de ani, nu mai putea încăleca singur. Trebuia să

fie sprijinit o leacă de cei doi însoțitori, până se așeza bine în șea și-și vedea picioarele sprijinite în scări. Apoi d'aci înainte sănătate 'n târlă, nici grije nu mai avea. Moșu Vasile chiar la vârsta asta se ținea pe cal drept ca o săgeată. Doar capul îl mai apleca puțintel înainte din când în când, căci mai tot drumul moțăia, caii mergând mai tot timpul mai numai la pas. Numai pe ici pe colea, mai rar, ne îngăduiam și noi băiețimea să călărim ușor în trapul ăl mic, când moșul Vasile se deștepta, sprijinindu-se mai tare în scări și scurtând frâul. Când zilele în care porneam la drum erau frumoase, cu cerul limpede, cu soare, — nici nu ne dădeam seama ce iute trecea timpul până ajungeam la Predeluș, — vama Țării Românești, de unde nu mai era mult până la așezarea de vară a moșului Vasile. Vama ungurească era la Șanț (nu Șanțuri, cum am văzut că scriu din greșeală unele ziare din București), cam opt kilometri dela capul Satulungului.

După ce treceam Șanțul, o luam la dreapta pe Doftana în sus. Căci drumul ce mergea dela Șanț la stânga pe apa Tărlungului în sus, ducea spre Bratocea, o altă vamă a Țării Românești, așezată pe vârful muntelui, dela care vreo cinci kilometri mai la vale, era și este mănăstirea Cheia — de pe Teleajen — zidită sub Alexandru Ghica Voevod prin anii 1830 —, o ctitorie în bună parte a Săcelenilor bogați. Cum este de altfel și mănăstirea de maici Susana, nouă kilometri de Cheia mai devale, tot pe apa Teleajenului, ctitoria unei Săcelence bogate, Susana Arhip, care o întemeiase, — înainte de asta cu vreo două sute de ani, — după ce-și vânduse toată averea ce o avea în Satulung, zidindu-i bisericuța de lemn și câteva chilii. De altfel

atât stareții mănăstirii Cheia, cât și starețele dela Susana, au fost mai toți și mai toate, și mai sunt și astăzi dintre călugării și călugărițele de obârșie din Săcelele Brașovului. De pildă, la Susana, călugărițele din familia Perlea din Satulung (la izvor numele acestei familii era Pârlea), au condus această mănăstire peste o jumătate de veac. Din familia aceasta de Mocani săceleni se trage și d-l Ionel Perlea, compozitor prețuit și conducătorul Operei din București atâția ani. Ea a mai dat neamului și un primar bun gospodar, al Brăilei — pe răposatul Nicolae Perlea, acum vreo patruzeci de ani și mai bine, care a lăsat un nume bun. Și a mai dat o seamă de agricultori și negustori vrednici.

* * *

...Dar să ne vedem acum de drumul nostru pe care am pornit spre Podurile Sașilor. După ce o luam dela Șanț la dreapta pe apa Doftanei în sus, ne tot duceam străbătând codrii bătrâni ai muntelui Valea Rece prin care poteca era pe ici pe colea așa de strâmtă, că ne izbeam dacă nu băgam de seamă de crengile copacilor, care se revărsau pe alocurea până la pământ. Din când în când drumul mergea pe câte o costișe, pe margini de prăpăstii, de-ți veneau amețeli, când te uitai mai lung spre ele. Noi ăștia, călăreții mai mărunți, când am trecut întâia oară pe marginea râpelor acelora ne-au cuprins fiori. Dar tot atunci nu ne puteam mira îndeajuns de nepăsarea cu care moșu Vasile, moțăind pe calul, — pe care-l ducea prin acele locuri prăpăstioase de dârlog unul din oamenii ce ne însoțeau, — trecea pe lângă prăpăstiile cu pricina. Caii pășeau pe marginile lor încetișor, pipăind mai întâi

cu copita cu atâta grije fiecare colț al potecuței, ca să-și dea seama dacă pământul de sub picioarele lor, era destul de tare ori nu, și numai după aceea pășeau mai departe. Niciodată nu m'a mișcat mai mult decât atunci deșteptăciunea și simțul de pază al acestui plăcut și minunat tovarăș al omului, pe care strămoșii noștri de pretutindeni l-au prețuit și iubit așa de mult. Era firesc ca moșneagul nostru să treacă peste prăpăstiile alea cu nepăsarea cu care l-am văzut trecând, deoarece el făcea de peste o jumătate de veac drumul prin acești codri sălbatici. Noroc însă că acest drum care mergea acum prin Piciorul lui Țârcă, prin Urechea și prin alți munți cu stâni de oi, mai străbătea și luminișuri, unde poteca se lărgea și unde ne mai apărea soarele. Atunci noi ăștia, mărunțimea cari străbăteam pentru întâiași dată plaiurile acelea, ce te covârșeau prin frumusețea lor, respiram din plin aerul înviorător de munte, privind în largul cerului albastru, cu palma strașină la ochi, cum vulturii pluteau deasupra noastră la înălțimi amețitoare.

Și timpul trecea așa pe nesimțite, călărind mai prin codri, mai câte puțin și prin poieni odihnitoare, până ce ne apropiam în sfârșit de Poiana Slonului. Aici aveam să ne desmorțim picioarele de cele șase ciasuri de călărie și să ne potolim și foamea. Era această poiană popasul cel mai minunat din tot întinsul drumului, ce-l străbăteam până la Poduri. Cum intram în ea, poiana se desfășura larg în fața noastră, pe o lungime de vreo doi kilometri. Când cerul era senin cu soarele arzător de Iulie, și poiana necosită, florile fără de număr cu care Dumnezeu a împodobit atâtea colțuri de pământ, ne luau vederea. Doamne! pe cât

e de nepătrunsă, pe-atât e de frumoasă lumea asta. D'aia ne despărțim, cei mai mulți, așa de greu de ea...

Ajunși în poiana asta încântătoare, noi băieții lăsam pe moșu Vasile s'o ia înainte, până ce ajungea la capătul celălalt al ei. Aci era o cârciumioară în care rarii călători mai gustau câte-un vin și câte-un rachiu, când treceau pe-aici către stânele din partea locului. Dar tot la cârciumioara asta se mai adunau, de câteva ori pe vară, ciobanii și chiar stăpânii stânelor din munții vecini să mai tragă și ei câte-un chef sdravăn, spre a-și mai uita de singurătatea codrului. Dar și ca să mai joace câte-un joc, știi colea, cum îi șeade Românului mai bine, la cântecul din fluer, mai mult ei între ei flăcăii, căci fete și neveste rar se rătăceau pe-aci.

După ce moșu Vasile ajungea la țintă și descăleca, noi tineretul plini de bucuria vârstei noastre, dădeam pinteni cailor să meargă acum în galopul mare, și ne întreceam care mai de care să ajungem pe moșul Vasile. Când îl ajungeam din urmă, el ne mustra plin de bunătate de ceea ce făceam. Odată sosiți lângă dânsul, descălecam cu toții, întindeam țoalele pe jos ca să ne odihnim, după ce aprindeam mai întâi un foc strașnic, știi ca în pădure, pe care-l întrețineam și noi mărunțimea și însoțitorii noștri. Ei ne pregăteau apoi frigarea pe care frigeam puii ce-i aduceam câte-odată cu noi de-acasă. Și când aceștia erau aproape gata, într'o altă frigare înfigeam mai multe felii de slănină de Brașov cu straturi de carne printr'însa. Țineam frigarea câteva clipe deasupra jarului fierbinte, și cu asta începeam apoi a ne potoli foamea. Intâia bucățică o întindeam totdeauna moșului Vasile. El cinstea mai

întâi un păhărel de țuică dintr'o ploșchiță pe care o lua totdeauna cu merindea. Iar cu un alt pahar îmbia și pe oamenii ce ne însoțeau. Bătrânul foarte rar dacă bea din ploscă, și mai ales nu îngăduia nimănui să bea din plosca lui. La mâncare era foarte măsurat, și aveai părerea că niciodată nu se scula sătul dela masă. La drumuri d'astea el lua de obiceiu o felioară de slănină friptă, un picior sau o aripă de puiu. O ceapă ori două, totdeauna o ridiche de vară, că-i plăcea. Avea dinți minunați cu cari a spart alune până a murit. Sfârșea cu o bucățică de cașcaval și cu trei pahare de vin. Apoi se dădea o lecuță la odihnă. Iar noi cei mai mici ne îngrijeam de restul merindei gustoase, pe care cu pofta noastră tinerească o svântam, cât ai da din palme. Pe rând ne duceam apoi cu toții să ne potolim setea la șipotul de-alături al unui izvor de apă rece, de-ți înghețau dinții. O sorbeam fiecare de-a-dreptul din șipot, cu toate că aveam cu noi bardace sau câncee. Dar nouă ni se părea că apa e mai bună sorbind-o de-a-dreptul cu gura din izvor.

După ce se odihnea moșu Vasile, strângeam toate alea și le puneam pe cai. Pe urmă încălecam cu toții și plecam din nou la drum. Căci mai era o bucată bună până s'ajungem în Podurile Sașilor. Când soseam la vama Predelușului, moșu Vasile făcea semn la oamenii ce ne însoțeau, să scoată din dăsagii ce atârnau pe șeaua unuia din cai o « chitișoară de Brașeu », pe care i-o întindea vameșului împreună c'o bucată bună de salam și cu alta de slănină de Brașov dela Popișca. Iar când moșneagul trecea acasă în Ardeal de trei patru ori pe vară, vameșul primea regulat un cașcaval sau o bășicuță de brânză în dar împreună

cu o urdă dulce. Nu de alta, dar nu-i plăcea bătrânului ca oamenii vămii să sâcâie prea mult la întoarcerea lor din Ardeal pe trimișii lui după merinde și alte mici nimicuri la Brașov. După ce ne luam ziua bună dela vameș, ne cătam de drum, lăsând acum caii mai în voie, căci dela Predeluș poteca mergea tot la vale. Când mai erau două-trei ceasuri până ce să însereze, ajungeam în sfârșit în Podurile mult dorite. Din vârful Dințesei, — o poiană largă cu pășune grasă —, pe care păștea cârdul de mânzari, ce-și aveau stâna în Podurile Sașilor, — se vedea de vale cășeria din bârne acoperită cu șindrilă și mai cât colea de ea la dreapta coliba noastră. La dreapta noastră, cum mergeam la vale, curgea Doftana. Ea despărțea Podurile Sașilor de Podurile de Jos și de Mușița. In Podurile de Jos, fiul moșului Vasile Gheorghe, târlaș chiabur și el, avea două stâni de oi, cu vreo mie cinci sute de mânzări. Și dânsul ducea cașul dela stânile lui tot la cășeria moșului Vasile.

Acest fiu al moșului Vasile avea șase copii printre cari erau Nae și Ion. Pe acești doi, după ce au terminat școala capitală din sat, i-a trimis tatăl lor la școlile din Brașov. Aici, ca să n'aibă prea mare bătaie de cap cu ei, le punea o sumă de bani — nu prea mare, că era tare strâns —, la banca Albina din care avea să ridice fiecare partea lui pe fiecare lună. Și dacă nu le ajungea se mai descurcau ei cu mama lor, care din cele câteva sute de kilograme de lână ce o primea dela bărbat în fiecare primăvară la tunsul oilor, făcea stofe și dimii pe care prindea sumulițe frumoase. Nae și Ion au făcut amândoi studii superioare. Unul este astăzi sufletul unei însemnate instituții economice din

sudul Ardealului, iar celălalt, avocat în satul lui. Amândoi au luptat vitejește în războiul pentru întregirea neamului și pe frontul dela Tisa.

Spuneam că la dreapta noastră cum coboram dela Predeluș la vale, curgea Doftana, iar la stânga drumului curgea cu mare repeziciune Valea Neagră, care la vreo cinci sute de pași de cășerie, se varsă în Doftana, făcând împreună cu aceasta o apă destul de mare. Pe malul ei stâng, la poalele pădurii, era așezarea noastră, la care ajungeam trecând caii prin gârlă. Când ne apropiam, tropotul și nechezatul cailor puneau toată lumea din cășerie în mișcare. Toți veneau să ne întâmpine. Baciu Nicolae și cu cășarii s'apropiau respectuoși cu pălăriile și unii cu căciulile în mână, sărutând pe rând mâna moșului Vasile, cum se cobora de pe cal. Baciul îi făcea chiar pe loc raport de tot ce se petrecuse pe-acolo în lipsa lui. Noi puneam fără zăbavă stăpânire pe colibă, și de-aci înainte ține-te neică două săptămâni, și câteodată trei, numai bietele noastre picioare știau ce-aveau să îndure. Căci toată ziulica umblam prin ăi codri după fragi și după alune, după smeură și mure, cum e vorba. Apoi ne mai și jucam până ne osteneam și mai în fiecare zi umblam prin cele două ape după pește, din care prindeam regulat de câte-o mâncare. Pentru prinderea păstrăvului căpătasem toți o mare îndemânare, ajungând să-l prindem chiar cu mâna binișor de sub pietre. Dar îl mai prindeam și prin secarea apei dintr'un mic canal ce ducea din Valea Neagră în Doftana. In acest canal se prindeau mai mult sglăvoace, un pește prost, cu capul lat, care stătea să pui mâna pe el. Sglăvoacele mai mult cu mâna le prindeam și câte-odată și cu

furculița. Este un pește mic ce rar trece de-o șchiopă, care are o carne minunată. Ni-l gătea baciu Niculae, căci el era și bucătarul așezării noastre — prăjit în unt sau făcea din el un borș minunat cu cimbru. Ai fi putut prinde peștele acesta cu duiumul, răstocind și secând astfel un crac al gârlei, căci era mult și nu prea fugea din fața noastră ca alți pești. Numai rar îți scăpa printre degete țâșnind printre pietre. Acestui pește i-a dat însă Dumnezeu o mare însușire, coloarea lui fiind întocmai aceeași cu a pietrelor printre care alunecа și s'ascundea. Așa mai scăpau bietele sglăvoace de lăcomia noastră.

Când apele veneau mari și turburi după ploi, ne duceam la pescuit c'o roajbă de plasă a baciului Nicolae, cu care prindeam totdeauna, cu toate c'avea mai multe spărturi pe care în lipsă de sfoară nu le putea cârpi. Iată cum prindeam peștele cu plasa. Un cășar intra cu ea în apă ținându-se pe lângă țărmul gârlei. Un altul c'un dârg lung scotocea printre pietre după pești. De câte ori omul cu plasa o ridica din apă vedeai sărind în ea câte doi, trei dolofani, de-ți era mai mare dragul de ei. Căci pe apa tulbure și repede peștele se ține la marginea gârlei. Dar când am văzut întâia oară pe niște domni din Ploiești și București, cari își petreceau vacanța prin satele vecine, și veneau câteodată în zilele de Duminecă, să pescuiască cu undița în cele două gârle, ne-a plăcut mult scula asta și am primit-o și noi. Mai ales că și ei ne sfătuiau, că e păcat să prăpădim peștele ăsta de neam, cu secatul apei, sau prinzându-l cu plasa. Și-am prins și noi gust de pescuit păstrăvul cu undița. Un sport acesta, care în țara noastră nici azi nu este

destul de prețuit, cum este el în toate țările Apusului. Și mi-aduc aminte c'am cetit că în Anglia se socotește ca o adevărată crimă, aspru pedepsită, ca păstrăvul să fie altfel prins decât cu undița. In țara asta oamenii sunt respectuoși de legi și de tradiții, poate ca nicăiri în altă parte. Odată răposatul lord Oxford-Asquith, marele om de Stat englez, fost mai de multe ori ministru președinte, fiind un pătimaș pescuitor de păstrăv cu undița, a fost prins acum vreo 20 de ani într'o zi de un jandarm pescuind. Era la câteva zile după ce pescuitul se oprise. Bineînțeles că fostul prim-ministru, s'a lăsat fără nicio greutate, — care nu s'ar fi întâmplat în altă țară, — să fie dus la comisariatul de poliție cel mai apropiat, unde și-a cerut mii de scuze, după ce a plătit mai întâi amenda la care fusese condamnat. Iar pe de-asupra a felicitat și pe jandarmul care-și făcuse datoria.

Tot în legătură cu pescuitul păstrăvului, mi-aduc aminte că în toamna târzie a anului 1911, mă găseam la castelul din Abernethy, nu departe de Edimbourg, al amicului meu cunoscutul istoric și scriitor politic englez, d-l Seton-Watson (Scotus Viator), azi profesor la Universitatea din Londra. Pe lângă castel curgea râul Tye, vestit pentru bogăția lui în păstrăv. De-alungul acestui râu multă lume își petrece — mai cu seamă în zilele de Duminică, atunci când acest sport este îngăduit, — prinzând păstrăv cu undița. Era tocmai vremea când păstrăvii se urcau în susul râului, ca să-și lase icrele pe pâraiele care se scurgeau în el. Chiar la câțiva pași de castel, râul avea o cascadă de pe care apa curgea la vale cu o mare repeziciune. Se adunase sub ea o mulțime de păstrăvi. Erau de

toate felurile, mai mari și mai mărunți. Toți se repezeau să treacă prin apa spumegândă dincolo de cascadă, unde cursul ei era mai lin. Dar numai puțini izbuteau să facă această săritură dintr'odată. Cei mai mulți cădeau iar înapoi. Din pricina aceasta se îngrămădiră tot mai mulți jos sub căderea puternică a apei. Se făcuse în acel loc o mare de pește. Ingrijorat oarecum de soarta acestor frumoși și sburdalnici înnotători prin apele limpezi ale munților, — și sburând fără să vreau cu gândul în altă țară, — am întrebat într'o zi pe prietenul meu, dacă nu e niciun pericol ca mulțimea aceasta de pește, să fie prinsă cu căldarea, sau cu plasa de braconieri peste noapte. El mi-a răspuns mândru: « In țara noastră, și omul cel mai simplu are conștiință de bunurile publice...».

Dar să mă întorc din depărtata Anglie la Doftana și Valea Neagră a noastră din Podurile Sașilor, unde am păcătuit și eu și tovarășii mei, — nu mai vorbesc de baciu Nicolae și oamenii de serviciu ai moșului Vasile, — prinzând păstrăvul un când de vreme în chip sălbatic. Unde pui că mai veneau pe apele acelea de prindeau păstrăvul noaptea cu prostovolul la facle fel de fel de « Găureni », cari îl duceau viu la Sinaia. Mă gândesc cu oarecare rușine la vremea aceea. E drept că de-atunci s'au mai îndreptat stările astea de lucruri și în țara noastră. Dar va mai trebui totuși să treacă mult, până să ajungem și noi în această privință ca în apus.

* * *

Zilele de post se țineau cu sfințenie în Podurile Sașilor, după un străvechiu obiceiu românesc. Miercu-

rile și Vinerile nu se mânca decât ciorbă de bureți, de fasole albă, căci de cea verde se găsea mai rar. Apoi bureți fripți în spuză. In zilele de dulce aceștia erau chiar foarte buni, căci se frigeau punându-se pe ei bucățele mici de cașcaval, de brânză sau de slănină de Brașov. Pe urmă aveam fragi câte vrei, pe care ni le strângeam noi. Iar când prindeam și pește, era cu atât mai bine... Dar, vedeți, noi băieții, cari veneam acum de vreo patru ani în acest munte în vacanță, ne cam luasem nasul la purtare. Și numai, ce ne-a trăznit nouă prin gând odată? Era într'o zi de Vineri și chiar ziua Sfântului Ilie. Ne-a venit așa ca din senin să ne ducem la Trăisteni călări, ca să vedem hora... Vorbă să fie, căci gândul nostru ascuns nu era de a vedea pe flăcăii și fetele acelui sat sărăcăcios jucând, ci mai mult cum am putea face rost de vreun pui fript, de ceva pastramă, ori alte bunătățuri dealde astea. Se vedea că ne cam săturasem de bine. Zis și făcut. Moșului Vasile i-am spus minciuna asta, lui care ne îngrijea așa de bine, dar care avea slăbiciunea postului, ceea ce nu era de altfel decât o tradiție sănătoasă a noastră a Românilor, veche cât neamul nostru. Tradiția aceasta alături de atâtea altele în legătură cu credința noastră ortodoxă — tare cum e cremenea —, au alcătuit puterea noastră de vieață și de împotrivire, ajutându-ne pe noi Românii, orice s'ar zice — să străbatem nenorocirile și furtunile vremilor vrăjmașe din trecut. Ne mai stând deci mult la gânduri, ne-am suit pe cai și-am plecat toți trei, câți ne găseam atunci în Poduri în vacanță.

Era o zi frumoasă cu soare arzător de Iulie când am plecat. Să fi tot fost ceasurile nouă. Satul era cam

la zece kilometri de așezarea noastră. Sat mic sărăcăcios. De altfel cu case curățele și cu grădini în care se înălțau firele de păpușoiu. Pomi erau puțini. In fața caselor câteun strat, două de flori, între care se vedeau mai cu seamă crăițele și busuiocul, băsiocul cum îi zice la Săcele. Pe lângă casă și de-a-lungul gardului ce împrejmuia curtea, se vedeau din loc în loc tufe de gherghine. Trăistenii aveau o bisericuță modestă, c'un singur clopot. Școală după cât mi-aduc aminte, n'aveau pe atunci. Erau însă în el cârciumile nelipsite din toate satele noastre. Cârciumi cu geamul de lângă ușe împodobit cu fel de fel de hârtii colorate, și cu numeroase clondire pline și ele cu lichiduri verzi, galbene și roșii, care judecând după sărăcia dinlăuntru, nu puteau ține băuturi spirtoase, ci doar apă chioară. In cerdacul acestor cârciumi acoperit cu frunzar, erau acățate pe o prăjină câteva șiruri de covrigei pătați de muște, cari de cine știe câtă vreme or fi șezut înșiruiți acolo. Pe taraba dinăuntru: sticle, pahare și câteva pâini de brutărie uscate.

Cel dintâiu om pe care ne-am dus să-l vizităm în Trăisteni, a fost Stanciu chirigiul, omul de încredere al moșului Vasile, care împreună cu Niță Manea, cu Neagu, cu Badea și cu alți vreo doi, duceau din Poduri aproape în fiecare zi, lăzile cu cașcaval la gara din Comarnic. Dar acasă la Stanciu n'am găsit decât o droaie de copii, din cari cel mai mare să fi tot avut treisprezece sau paisprezece ani. Părinții erau duși la biserică. Băiatului acestuia i-am dat noi caii în primire, până aveau să vie părinții dela biserică și când trebuia să ia șeile de pe ei, să-i împiedece și să-i dea la iarbă. Pe urmă noi, în loc să ne fi dus și noi la bise-

rică, deh, ca niște băieți modești și la locul nostru, am șters-o prin sat până avea să iasă lumea dela slujba dumnezeiască, pe când speram noi că ne vom cârpi pe lângă nevasta lui Stanciu, ca să ne pregătească vreo ciorbă bună de pui cu leuștean și cimbru și să ne mai pună pe deasupra și vreun puiu în frigare.

După ce am hoinărit prin sat vreo două ceasuri bune, ne-am înapoiat iar la casa lui Stanciu, care se întorsese de mult dela biserică împreună cu lelea Zamfira, nevasta lui. Când le-am spus dorința noastră, așa cu gura cam pe jumătate, noi care eram toți niște mucoși ca și copiii lor, și deci nu puteam să le însuflăm, te miri ce respect deosebit, cu toate că ne știau rude d-ale moșului Vasile, amândoi ne-au privit lung și mustrător. La urmă Stanciu deodată, neluându-și ochii de pe noi: «Apoi d'aia ați venit azi pe la noi, logofeților? Dar ce-ar zice oare boierul Vasile, când ar auzi că eu Stanciu, d'atâția ani omul de credință al dumnealui și cu nevastă-mea Zamfira, v'am ospătat cu ouă și pui azi în Sfânta Vineri, zi de sărbătoare mare, căci e și Sfântu Ilie, care umblă prin cer cu carul de foc și poate aduce pedepse grele peste oameni? Să ne strice vitișoarele, să ne usuce porumburile și imașurile și mai știu eu ce? Nu, asta nu se poate, logofeților. Uite un borș de bureți, — erau mulți prin pădurile din jur, — din care a mai rămas o leacă. Căci oamenii stătuseră la masă, cum s'au întors dela biserică. Se mai găsește apoi și câte o ceapă, și câte o ridiche, știi ca 'n zi de post. Iar mămăligă e destulă dela Dumnezeu...».

Când am auzit noi vorbele astea din gura lui Stanciu, care în adevăr era omul de încredere al moșului Va-

sile, căci el era vătaful chirigiilor, cari duceau cu caii lor cașcavalul la Comarnic, și la el lăsa moșneagul toate sculele și uneltele cășeriei în păstrare peste iarnă, — ne-a cuprins pe toți o rușine, de am fi intrat în pământ dac'am fi putut, nu altceva. Și după mustrarea asta meritată, bietul Stanciu roșise și el de rușinea noastră. Iar noi nu știam cum să ne cărăm mai repede din casa lui. Când ne-a văzut plecând cu ochii în pământ, Stanciu a mai adăugat: « Să știți, logofeților, că nici la cele două cârciumi din sat n'o să găsiți nimic de mâncat de dulce. Căci Miercurile și Vinerile, și mai cu seamă cum e azi zi de sărbătoare mare, ăi doi cârciumari n'au tăiat niciun miel și nicio oaie ».

De mâncat mai c'am fi mâncat noi și ce ne îmbia Stanciu, dar rușinea ce ne cuprinsese pe toți trei era așa de mare, că ne-am codit cu toții spunându-i că nu ne este foame deocamdată, și că o să trecem noi mai târziu pe la casa lor.

Stanciu era un țăran de statură mijlocie, bălan și cu ochi vioi albaștri, totdeauna râzători. Era o fire veselă, glumeață și gata să te servească oricând și ori unde, din toată inima. Un țăran plăcut, om de nădejde, cinstit și plin de omenie. Mi-a rămas chipul lui așa de viu în amintire, după cincizeci de ani, că parcă-l văd aievea în fața mea...

După ce am plecat dela casa lui Stanciu, ni se luase ca o piatră de pe inimă. Ne rușinam acum nu numai de cele ce ni le spusese din toată inima, Găureanul ăsta cuminte și omenos, dar ne rușinam și la gândul, că la plecarea noastră din Podurile Sașilor, mințisem și pe bunul nostru moșu Vasile, ascunzându-i soco-

telile noastre adevărate. De aceea ne-am depărtat foarte plouați de lângă acest om cum se cade. In urmă am mai hoinărit noi câtva timp prin sat, și ne-am dus apoi în fața uneia din cârciumi, unde începuse jocul. Fetele, multe din ele făcute pe obraz, și flăcăii rumeni la față și îmbrăcați numai în pânză de casă de sus până jos, se învârteau de mama focului, la muzica unui cobzar chior și a unui lăutar cocârjit. Bătrânii ședeau la cele două mese de sub cerdac, privind jocul. Unii cu câteo sticluță de țuică ori de basamac dinainte. Alții cu câteo sticlă de vin, din care cinsteau pe rând cu toții, femei și bărbați.

Tot ascultând cântecul lăutarului, zârnâitul cobzei și chiuiturile flăcăilor, pe nesimțite cerul se înnorase, și o fi fost așa cam pe la două ceasuri după prânz, când a început o ploaie mare cu stropi, însoțită de fulgere și trăznete, tocmai cum îi stătea mai bine în ziua de Sântilie. Toată lumea începuse a se împrăștia în grabă, plecând fiecare pe la casele lor. Noi ne-am adăpostit în cârciumă, unde dela un timp răzbiți de foame am cerut cârciumarului să ne dea din covrigii ceia, cari atârnau afară și la cari dimineața când am sosit ne uitasem cu dispreț. Am luat fiecare câte câțiva, i-am șters cât am putut mai bine cu batistele de petele de muște, și-am ronțăit la ei, să ne omorîm foamea. Ca să mai cerem cârciumarului și altceva să mâncăm, nici că ne-am gândit. Chiar de ar fi avut el nu știu ce bunătățuri.

Cum ploaia nu mai contenea, am fost cuprinși toți trei tovarășii de drum, de o mare îngrijorare, gândindu-ne că nu o să ne putem înapoia în Poduri peste apele umflate. Doftana era turbure și repede, de te

înfiora. Şi trebuia s'o trecem de câteva ori, până să ajungem la aşezarea noastră. Stanciu îngrijorat şi el, că ce s'o fi ales de noi pe vremea asta tare, ne-a apărut deodată în uşa cârciumii cu un sac pe cap, chipurile ca să se ferească de ploaie. El mai avea câţiva saci şi subţioară. Ne-a luat cu sila prin ploaie, punându-ne şi nouă câte un sac în cap ca un fel de glugă, ca să ne ferească de udătură, care curgea din belşug de sus. Ne-a dus uzi leoarcă acasă la dânsul, unde ne ştia mai în siguranţă. Ne-a mai îmbiat şi el şi femeia lui, ca să îmbucăm ceva, dar noi le-am spus că mâncasem. Şi că nu ne mai trebuia nimic altceva, decât să ne putem vedea urniţi din sat, ca să nu se sperie moşu Vasile de soarta noastră, când o fi văzut vremea tare...

« Dar ce vă faceţi acum, logofeţilor, că Doftana e umflată rău, şi dacă ploaia nu va înceta mai repede, nici eu nu o să vă las să plecaţi d'aici. Şi pe urmă aţi mai dat şi de altă belea, căci unul din caii cu care-aţi venit, fiind rău împiedecat, a fugit înapoi la căşerie, că 'n altă parte nu s'a dus. O să-l găsiţi în Poduri la întoarcere. Iar caii mei şi-ai oamenilor de pe aici, sunt toţi sus la munte la iarbă. Ne-ar trebui cam mult ca să-i aducem de vale ».

A dat apoi Dumnezeu de a încetat ploaia. Şi cum mai erau vreo patru ceasuri bune până seara, am aşteptat ca să se mai ostoiască apele. Inserase când am încălecat şi am plecat. Unul din noi trei mai în glumă, mai într'adins, ca să nu fie silit el să meargă doi pe un cal, s'a aruncat în şea mai repede, şi a şters-o înainte pe malul Doftanei călare pe unul din cei doi cai rămaşi. Ne-a aşteptat acolo şi pe noi cei ursiţi să mergem împreună doi pe un cal. Până la malul Dof-

tanei ne-a însoțit și Stanciu cam îngrijorat. Ce e drept, apa scăzuse mult. Dar tot mai ajungea până aproape de burta calului. Nu era chiar așa plăcut să mergi doi călare pe același cal, pe așa vreme. Chiar azi după cincizeci de ani când scriu aceste pagini, mă trece ca un ușor fior, gândindu-mă la apa tulbure și repede, ce curgea atunci pe sub calul nostru.

Am intrat în pădurea din Podurile de Jos și am călărit mai încetișor, căci pământul era moale după ploaie și aluneca sub copitele cailor, din pricina apei ce căzuse de sus cu nemiluita. După plecarea noastră din Trăisteni, cerul se înseninase, și lumina lunii pline răsfrângea în fața noastră umbrele uriașe ale copacilor. Cu toate că din când în când s'auzea lătratul câinilor dela stânile fiului mijlociu al moșului Vasile, care-și avea oile în acest munte, totuși ne cuprinsese o groază mare în fața necunoscutului. Căci de, fiarele sălbatice bâjbâiau în munții ăștia. Și noi toți trei eram copii nevârstnici între treisprezece și cincisprezece ani. Am început atuncia a cânta cât ne ținea gura toate cântecele naționale ce le știam din școala primară și din întâiele clase ale școalei secundare din Brașov. Răsunau codrii de viersurile duioase ale lui *Deșteaptă-te, Române*, *Auzi buciumul cum răsună*, *Astăzi cu bucurie* și de acelea ale altor cântece, pe care ni le-am mai adus aminte. Și dacă ne-ar fi venit măcar în cap, când am plecat dimineața din Poduri, să punem la gâtul cailor câte un clopoțel, ca să se sperie jivinile, ce ne-ar fi ieșit în cale, tot ar fi fost cum ar fi fost. Fiindcă noi la vârsta noastră crudă de atunci, eram convinși că lupii și urșii, — din cari erau destui prin pădurile acelea, — chiar asupra noastră aveau să se repeadă,

ca și cum n'ar fi avut ei destule oi și alte dobitoace prin munții dimprejur cu care să-și stâmpere foamea.

Partea cea mai grea ce aveam s'o trecem, până să ajungem la culcușul nostru, era o râpă mare, alunecoasă, care coboară din Podurile de Jos în spre Doftana și Podurile Sașilor. Cu chiu cu vai, ținând cu grije caii în frâu, am trecut și hopul ăsta. Intrând apoi în Doftana, care acum se micșorase mult în lumina lunei, — locul era aici deschis, — am trecut dincolo de apă, pe lângă târla vacilor dintre Doftana și Valea Neagră, căci era la pășune în acel munte și o cireadă de vaci din satele vecine. Ele dormeau între cele două gârle, ca să fie ceva mai ferite de atacul animalelor sălbatice. Erau vreo două sute de capete, mai toate sterpe, și aparțineau Găurenilor din satele vecine: Trăisteni, Secăria, Teșila, Brebu și altele. Cu toate că urșii și lupii le atacau adeseori noaptea, și când se întâmpla aceasta, vacile îndată ce simțeau fiarele — ele le miroseau de departe, — începeau a orăcăi îngrozitor, și cu toate că noi eram la adăpost în coliba noastră, totuși simțeam parcă sângele înghețându-ne în vine și ne făceam ghem în așternutul nostru. Căci noi nu eram obișnuiți cu întâmplări de-alde astea. Unde mai pui și hărmălaia ce o făceau la asemenea prilejuri câinii, văcarii și mai cu seamă o năzdrăvană de văcăriță, fata vătafului cirezii, care țipa la dihănii cât o lua gura. Mai dihai decât bărbații. Atâta însușire avea și această nefericită de ființă, care era atât de urîtă, — o adevărată papună, — că s'ar fi speriat de ea și dihăniile pădurii dacă ar fi văzut-o la lumina zilei. In sfârșit, trecând dela târla vacilor peste Valea Neagră, am ajuns la cășerie, unde am descălecat binișor ca să mer-

gem neauziți la coliba noastră, mulcomind câinii cari ne cunoșteau și ne simțise. Nu voiam să latre la noi, ca să nu se trezească moșu Vasile, care dormea de mult.

Ajunsesem la așezarea noastră dela poalele pădurii într'un hal fără de hal. Și ne răzbise acum și-o foame strașnică, după o zi de nemâncare și atât de trudnică. Pentrucă din seara cealaltă nu mai luasem nimic în gură, afară de cei câțiva covrigi uscați și muscăriți. Numai noi știam ce este în sufletul nostru, și simțeam mai ales golul din stomacuri. — Am dat atunci drumul cailor și, înainte de-a intra în colibă, ne-am strecurat binișor spre ușa fierbătoarei, — unde baciu Neculai, dormea horcăind pe-o rogojină în dosul cotlonului. Noi eram siguri, cunoscându-i firea poznașe că șiretul de bătrân nu dormea, ci numai se făcea că doarme. Știam noi câte năzdrăvănii era în stare să ne facă acest moșneag mucalit. L-am lăsat deci în pace, și am pornit toți trei tiptil, la lumina unui tăciune, care mai pâlpâia sub cazan, până în fundul fierbătoarei. Acolo în colțul din dreapta, era o masă la care mâncau baciul și cășarii. Deasupra mesei era o poliță pe care altă dată găseam de obiceiu câte ceva bun de mâncare, când se întâmpla să nu fim la ora cinei. Moșu Vasile ne lăsa la asemenea prilejuri pâne bună de Brașov și alte bunătățuri. Dar acum nici pe masă, nici pe poliță n'am găsit nimic decât un mic găvan plin pe jumătate cu mujdeiu de usturoiu, ce le rămăsese oamenilor de Miercurea trecută. Alături de găvan un știucan de mămăligă din aceeași zi de Miercuri, pe toate fețele uscată scoarță și muscărită. Frânți de oboseală cum eram, după o zi așa de obositoare și de frământată, petrecută în satul cel mai sărac din acei munți, și răz-

biți de foame, n'am mai stat mult la gânduri. Mai ales că erau alături și trei linguri curate de lemn, parcă anume puse acolo pentru noi. Am înfășcat numaidecât mămăliga, curățind-o pe cât am putut de coajă. Și-am început a o înfuleca cu mujdeiul din găvan, de ne sărea scântei din ochi de usturimea lui. Când ne bășicasem bine gura, după ce nu mai rămăsese nimic nici din mujdeiu, nici din mămăligă, și când ne pregăteam să ieșim ca să ne răcorim gura care ne ardea, cu apa din izvorul de lângă cășerie, numai ce auzim pe moș Neculai de după cotlon căscând și întinzându-se sgomotos. Afurisitul de bătrân potrivise bine, făcându-se că se deșteaptă, tocmai când dăduse el cu socoteala că mântuisem de mâncat otrava din găvan. — « Dar ce, v'ați întors, logofeților ? zise bătrânul ridicându-se de jos. Cum au fost puii fripți ? Dar pastrama și celelalte bunătățuri din Trăisteni ? — Știu eu că n'ați găsit nimic în acel sat de bieți oameni necăjiți. Și acum trebue să fiți flămânzi rupți... — Dar uite, băieți, boieru nu v'a uitat. Căutați în coliba voastră pe mescioara din fund. O să găsiți pe ea pâine bună de Brașeu, măsline, ceapă, ridichi și ca să vă dregeți gura câte doi păstravi dolofani fripți de fiecare. Căci azi după ce s'au turburat apele, am băgat cu Radu plasa în Valea Neagră, și în mai puțin de-un ceas de vreme am scos vreo douăzeci și câteva brene pe deasupra. Că deh, ne gândeam și noi, că cine știe când o să vă înapoiați, cu ploaia asta mare de azi după amiaz, care a umflat apele. Și ne-am zis că venind poate târziu, n'o să vă mai abateți p'aici prin fierbătoare. Cine s'ar fi gândit, că o să treceți întâi p'aici, ca să vă bășicați gura cu usturoiul din găvan, care nu pentru voi era acolo ? »

Apoi apropiindu-se de noi și văzând că svântasem cuprinsul găvanului, zâmbi batjocuros și ne zise: « V'au trebuit pui fripți, pastramă și horă! Și unde mai puneți c'ați supărat și pe Domnu bătrân. Gura vă va fi acum arsă și făcută pungă. Și după ce-ați înghițit tot mujdeiul și știucanul ăla de mămăligă, icre negre de-ați avea, știu că n'ați mai pune gura pe ele. Păcat de păstrăvi. Dar acum nu-i nimic, o să-i mâncați voi mâne. Vedeți și voi acuma cum v'a pedepsit Dumnezeu pentru nesocotința voastră? ».

Moș Neculai își bătuse joc de noi, ca să ne învețe minte pentru altă dată. După cum am văzut, el întocmise lucrurile cu istețime, ca nimeni să nu-i poată cere socoteală, că nu ne-ar fi pus la îndemână ceea ce ne lăsase moșu Vasile de cu seară. Iar a doua zi după ce ne-am sculat mai târziu, am mai încasat și-o mustrare aspră dela moșu Vasile. Stanciu sosit până în ziuă cu caii să ducă lăzile cu cașcaval la Comarnic, pusese în cunoștință pe moșneag cu cele ce se petrecuseră în ajun. Bunul bătrân când ne-a zărit, s'a uitat cam încruntat la noi, și numai ce ne-a aruncat odată vorba cam răstită: « Hunsfuților, — atâta vorbă de ocară știa să spună moșneagul —, v'a trebuit horă cum mi-ați spus voi mie, ori v'ați dus la Trăisteni să vă spurcați cu pui fripți și cu pastramă, ieri Vineri în ziua Sfântului Ilie? Mare rușine pentru voi, o să mai vedeți voi munte! ». Nu-l mai văzusem niciodată pe moșneagul ăsta plin de bunătate, și așa de cuviincios și îmbietor cu toată lumea, atât de supărat. Am pus toți ochii în pământ, în care am fi intrat de-am fi putut, atât eram de rușinați. Atât a fost tot ce ne-a spus moșu Vasile, dar ne-a ajuns pentru multă vreme...

Fruntaş Săcelean în vechiul port naţional După un portret în uleiu de Mişu Popp, făcut la 1869. Absolvise liceul cat. din Braşov. (Citea până la bătrâneţe adânci romanele lui Al. Dumas în traducere germană şi altele).

Neacşa Perlea (măritată N. Gologan). După o fotografie din anii 1880. Rude apropiate d'ale ei din familia Perlea au fost 50 de ani stareţe la Mânăstirea *Susana* de pe Teleajen.

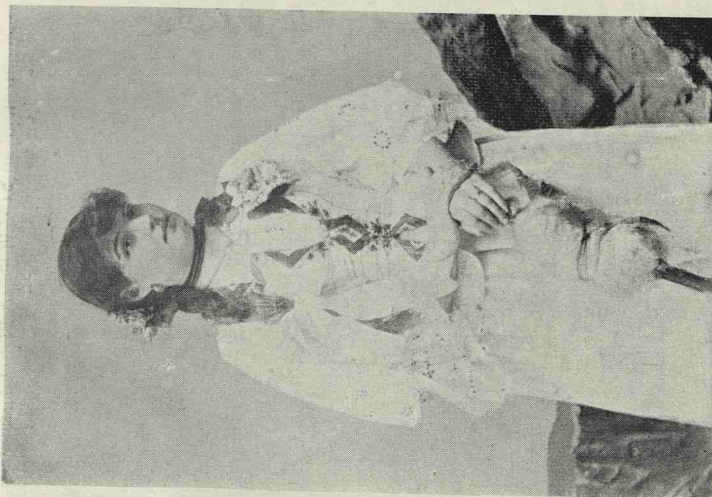
Romăncă din Săcele, mama doctorului Valeriu Roşculeţ, fost Inspector general sanitar la Iaşi (după o fotografie din anii 1880).

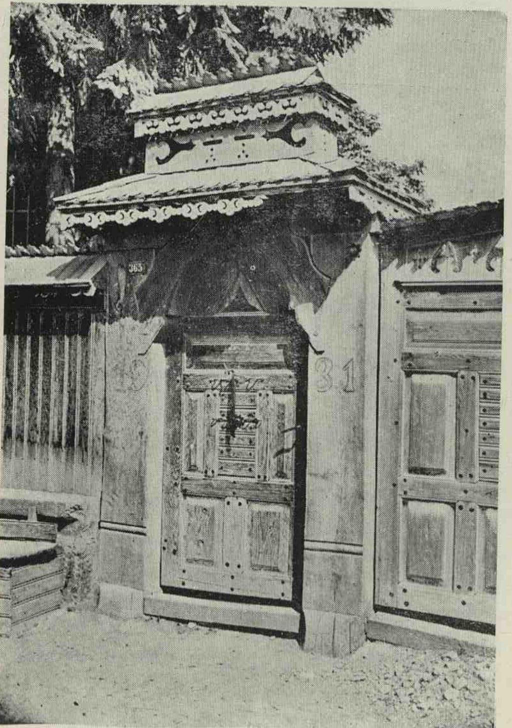
Doctorul Valeriu Roşculeţ, medic dela Universitatea din Berlin, născut în Satulung prin anii 1864—1865. Fost inspector general sanitar la Iaşi, inventatorul benzinei solidificate, — în costum de flăcău din Săcele. Sora lui Cornelia R. în costum de tânără fată din Săcele

D. Comșa, oier din Săcele, după o fotografie din anii 1890.

Tânără Săceleancă după o fotografie din 1887.

Poartă românească din Satulung.

« Mariuța » la vârsta de 75 de ani după un portret în uleiu făcut în Viena la 1910 de pictorul italian Sbroja-Vacca.

Baciu Nicolae ne mai făcuse el destule pozne, când petreceam vara în Podurile Sașilor. De multe ori când prindeam păstrăvi cu mâna din Valea Neagră, că era mai aproape, veneam repede cu ei încă vii la izvorul care curgea numai la câțiva pași de Valea Neagră lângă cășerie, și-i aruncam în ulucul de sub el, ca să ne bucurăm câteva zile de ei cum îi vedeam sburdând prin apă... Dar într'o zi, tocmai când prinsesem mai mulți, i-am lăsat pe toți în crep, iar noi am luat-o razna prin pădure, după fragi și după mure, — cum se zice, — dar mai ales să ne bucurăm de cântecul păsărilor, care sus la munte continuă să cânte până mai târziu în vară, nu ca la șes. Dar noi ne mai duceam prin cele păduri, și ca să mai chitim câte-un copac mare rămuros, cu tulpina scorburoasă, să-i punem foc la rădăcină, foc ce-l întrețineam cu cea mai mare grije ziua întreagă, până-l răzbea și cădea jos. Simțeam cu toții o plăcere drăcească auzind sgomotul înspăimântător, ce-l făcea copacul uriaș când se rostogolea la pământ cu crăngile lui groase, numeroase și cu toată greutatea lui de mii de kilograme, troznind groaznic cu prelungi ecouri în pădure, de s'auzea dela depărtări mari. Câte-odată trunchii aceia de fagi seculari, ardeau pe înfundate câte douăzeci și patru de ore și mai mult. Și când se întâmpla să se rostogolească peste noapte răsunetul ce stârnea era și mai grozav. Părea că se cutremură pământul, deșteptând din somn pe toți cei dela cășerie și de pe la stânile vecine. Toți știau că noi făcuserăm isprava. Dar așa necopți la minte cum eram, aveam cel puțin înțelepciunea, să nu dăm foc la copacii din pădurea deasă. Ci căutam de obiceiu pentru această plăcere vino-

vată a noastră, câte-un copac stingher, din vreo poiană din mijlocul codrului. Căci altfel, Doamne ferește, ar fi putut lua foc toată pădurea.

Intr'o zi, plecând cu toții după asemenea isprăvi, lăsasem în ulucul ca apă vreo zece păstrăvi dolofani, cu gândul să-i păstrăm câteva zile, bucurându-ne de frumusețea și de sburdălnicia lor. Dar când ne-am înapoiat din hoinăreala noastră, n'am mai găsit nic unul. Cerând socoteală oamenilor, moș Neculai înaintează spre noi c'un surâs batjocuros, zicându-ne: « Nu știți voi, logofeților, că păstrăvii sunt peștii cei mai neastâmpărați! Ei saltă și sburdă tot timpul prin apă, nu sunt ca sglăvoacele ca să stea pleoștite într'un loc. Așa că tot sărind și repezindu-se după gângănii, s'au rostogolit jos peste uluc și pisicilor, — erau vreo cinci la cășerie, — atât le-a trebuit. A fost mult până s'au dat la ei și i-au gustat, c'apoi le-au dat ele de hac ». — Pe urmă ne-am cumințit și noi. Altă dată nu ne-am mai pus păstrăvii în uluc, ca să se înfrupte din ei numai baciul și cășarii. Ci ne îngrijeam când aveam noroc la pescuit, să se ospăteze toată lumea din ce aduceam cu noi dela gârlă.

* * *

In Podurile Sașilor noi băieții nu ne țineam numai de drăcii, de hoinărit prin pădure, de prins pește, de dat foc la copaci, sau de căscat gura la stâna de pe Dințeasa, cum dădeau mânătorii oile în strungă și cu câtă îndemânare le mulgeau mânzărarii la amiaz și seara, căci mulsoarea de dimineață n'o vedeam niciodată, ținându-le vârtos de coadă și mai strigând din când în când la ele: « hăi la ușe ». Nici nu ne mul-

țumeam numai cum baciul stânii dădea chiag la laptele gras de oaie — după obiceiul de multe mii de ani al strămoșilor—, sau cum scotea cașul dulce și-l punea în tăgârțe de pânză de cânepă rară, agățându-l de prăjina din comarnic, ca să se scurgă. Sau cum fierbea zerul în cazanul mare, curățind urda de deasupra, cu lingura lată de lemn și punând-o în zăgârnă să se scurgă, sau cum frământa vârtos brânza grasă și gustoasă de odinioară din Săcele, din care pe-atunci nu se scotea untul, cum fac astăzi mulți oieri din alte părți, scoțând adeseori o brânză ca iasca... sau amestecând-o cu cartofi, cum fac unii economi și mai ales negustorii neomenoși de brânză înșelând lumea. Noi mai și ceteam câte ceva. Mai ales pe vreme de ploaie, când nu ne puteam mișca pe nicăieri. Fiecare din noi avea câteva cărți aduse de-acasă.

Eu aduceam cu mine Noul Testament tipărit prin anii 1860 cu litere amestecate latine și chirilice de faimoasa Societate biblică din Londra, care tipărește și răspândește în toată lumea și în toate limbile pământului Biblia și Noul Testament. Din aceasta din urmă ceteam Duminecile și în zilele de sărbătoare moșului Vasile și oamenilor de serviciu câteva scrisori de-ale Sf. Apostol Pavel și Evanghelia care se cetea în acele zile în biserici. Cu câtă evlavie ascultau bătrânii acolo departe de cămin și de biserica din satul lor, cuvintele Domnului, mai cu seamă când le ceteam prelung și melodios — căutând să imit pe părintele Radu Popea din Satulungul Săcelelor. El cetea cu o rară duioșie Evanghelia din ușile împărătești prinse în catapeteasma măreață a bisericii Sfintei Adormiri din parohia noastră. Această catapeteasmă dăruită în 1818 de bunicu Radu acestei biserici, zidite de curând și

târnosite în acelaşi an, era lucrul unor călugări iscusiţi dela o mănăstire din Ţara Românească. Această biserică declarată după Unire de monument istoric, îţi dă, când intri în ea, părerea unei catedrale. Ea a fost minunat zugrăvită între anii 1868 şi 1873 de mult talentatul pictor ardelean Mişu Popp şi de pictorul italian Airoldi. Cel din urmă a făcut chenarele, — după cele ce ni le-au spus preoţii Radu şi Victor Popea de cucernică amintire, cari funcţionau în acea vreme ca preoţi la această biserică. Iar cel dintâiu, Mihail Popp, a zugrăvit chipurile minunate, care îţi încântă ochii privindu-le. Pentru multe din chipurile sfinţilor, acest îndemânatic pictor a luat ca model chipuri de bărbaţi şi mai ales de femei din partea locului, — multe din ele adevărate frumuseţi odinioară când Mocanii săceleni aveau o stare materială înfloritoare şi când trăiau cu toţii în aceste sate ale noastre, căci de prin anii 1880 cei mai mulţi au emigrat în Dobrogea. Atât zidirea acestei biserici cât şi zugrăvirea ei s'au făcut cu jertfele materiale ale parohienilor, contribuind cu toţii după avere. Unii cu mai mult şi alţii cu mai puţin. Şi tot ei au şi înzestrat-o cu odoarele cuvenite, cu clopote, strâni, policandre, prapori şi altele. Numai la pictură un bogătaş din parohie, Gheorghe al lui Nică Gologan, a dat singur trei mii de galbeni, cari ar face în lei de azi peste două milioane.

Toţi câţi au vizitat această biserică au rămas încântaţi de frumuseţea picturii ce-o împodobeşte. Câţiva călători de seamă străini, cum a fost acum câţiva ani un profesor dela Universitatea din Oxford şi mai de curând un American din Buenos-Aires, s'au rostit plini de uimire, că satul nostru, ba şi ţara

au în această pictură un tezaur artistic nespus de prețios. In cei din urmă zeci de ani zugrăveala bisericii se afumase din pricina nebăgării de seamă și a greșelei parohienilor, cari cu toată înfruntarea preoților, continuau să aducă la slujbe lumânări de parafină, al căror fum a acoperit cu timpul aproape în întregime această frumusețe de zugrăveală. Prin anii 1925 sau 1926, Ministerul Cultelor și Artelor, — care avea în capul lui pe d-l Al. Lapedatu, mocan din Săcele după mamă și dânsul, din Cernatu —, a dăruit o sumă mai mare bisericii, trimițând și un pictor îndemânatic din București, care a curățat pictura de stratul de fum, înfățișându-ne-o astăzi tot așa de frumoasă și de proaspătă ca în clipa când pictorii de mai sus au mântuit-o de zugrăvit.

Afară de Noul Testament de care vorbeam mai sus, mai aduceam cu mine și Cartea de cetire a lui Zaharia Boiu, tipărită la Sibiu în anul 1859, mi se pare. Invățase după ea frații și surorile mele mai mari. Era o carte voluminoasă pentru școalele primare și secundare, plină de povestiri și de tot felul de istorioare atrăgătoare. Reproducea și poezii din toți poeții noștri de pe atunci. In această carte am cetit eu pentru prima oară despre erupția Vezuviului din anul 79 după Christos, când au fost distruse orașele romane Pompei și Herculanum. Se vorbea în această bucată de cetire despre întâile descoperiri făcute de arheologi, în săpăturile acelor ruine și despre toate lucrurile minunate: temple, case, picturi și străzi de pe acele vremi de mărirea strămoșilor noștri Romani. Am fost atât de mișcat cetindu-le, că mi-am zis atunci că tare aș vrea să ajung și eu odată pe acolo, ca să văd

cum era întocmită vieața în acele vremi de mare civilizație și lumină. Și cu toate că am umblat mult și prin multe țări, de când sunt — atingând o părticică și din Italia, dar partea aceea n'am putut-o încă vedea, după cum n'am văzut până azi nici Roma, mama neamului nostru. Și tot ca și atunci doresc și azi să pot vedea acele locuri mărețe, înainte de a trece Râul cel Mare, de unde nu mai este întoarcere.

Pe lângă aceste două cărți, mai duceam cu mine în Poduri și Cartea pentru școalele secundare, «Caractere Morale», a profesorului Ioan Popea din Brașov, săcelean și dânsul din Satulung, fratele răposaților preoți Radu și Victor Popea și al episcopului cărturar Nicolae al Caransebeșului, membru al Academiei Române,—și tatăl bine cunoscutei pictorițe Elena Popea. Era foarte atrăgătoare această carte prin bucățile ce le cuprindea, una mai frumoasă și mai plină de înțeles decât cealaltă. Ar trebui desgropată din biblioteci și retipărită pentru bibliotecile noastre populare, și mai ales pentru tineretul nostru studios din școalele secundare și din premilitărie și străjerie. Cuprinsul ei ar înrâuri numai în bine desvoltarea sufletului și caracterului acestui tineret — speranța de mâine a țării. In această carte a fostului meu dascăl, am cetit noi multe bucăți frumoase și pilduitoare, care au avut cea mai bună înrâurire asupra sufletului nostru. Intre altele, mi-aduc aminte că am cetit într'însa o povestire din cele mai înduioșetoare din vieața marelui mitropolit al Moldovei Iacob Stamati, de loc din Ardeal din Țara Oltului. Acest vrednic arhiereu al Bisericii noastre, avea obiceiul să dea o masă mare cu prilejul sărbătorii Sfintelor Paști (în prima sau a doua zi) în cinstea

Domnitorului Moldovei. La această masă luau parte mulțime de boieri și de înalți dregători din capitala Moldovei. La unul din aceste ospețe dela sfârșitul veacului al optsprezecelea, când tocmai se așezase toată lumea la masa mitropolitului, un curtean a intrat deodată grăbit în sala de mâncare, și apropiindu-se cu sfială de Arhiereu îi spuse încet că o țărancă bătrână din Ardeal, sosită chiar în acea clipă în curtea metropolitană, stărue mult să vadă chiar atunci pe Inalt Prea Sfinția Sa. Mitropolitul bănuind ceva, se sculă fără zăbavă dela masă, cerându-și iertare dela oaspeți. Și ieșind în curte, văzu cu uimire, dar și cu o nețărmurită bucurie, că bătrâna care stătea în fața lui, — îmbrăcată într'o zeghe albă de dimie, c'o maramă albă de pânză de in în cap, cu opinci în picioare, cu fotă curată încinsă pe la mijloc cu bete, cu un toiag în mână, spre a-și sprijini bătrânețele, și cu o trăistuță de lână vărgată în diferite colori, — cum se văd în mai multe ținuturi din Ardeal —, în care erau merinde și premenele, nu era alta decât mama lui, care venise mai mult pe jos din Transilvania până la Iași. Cu ochii înmuiați în lacrămi amândoi, s'au apropiat unul de celălalt, și mitropolitul plecându-se înaintea mamei sale, i-a sărutat mâna, sărutând-o pe amândoi obrajii în fața slugilor uluite. Iar mama i-a sărutat dreapta. După ce a pus s'o șteargă de praful ce se așezase pe hainele ei în drumul lung pe care-l străbătuse, luându-i trăistuța și toiagul din brațe, mitropolitul Stamati apucând-o de mână a dus-o în sala de mâncare, spre și mai marea uimire a celor de față. Așezând-o pe scaunul lui din capul mesei, Inaltul Ierarh s'a întors către oaspeți zicându-le: « Boierilor, bătrâna

aceasta modestă sosită numai acum din Ardeal, este astăzi oaspele meu cel mai de frunte. Este mama mea. Dela ea am învățat eu cele dintâi cuvinte din graiul nostru strămoșesc. Și ea a fost aceea, care cea dintâi a sădit în inima și în sufletul meu frica de Dumnezeu și credința în învățăturile Domnului și Mântuitorului nostru Isus Christos...». Aceste simple și mișcătoare cuvinte le-a rostit mitropolitul — cu vocea adânc mișcată — în fața marilor boieri moldoveni, cari, pe când vorbea, se ridicaseră cu toții în picioare, înclinându-se ușor în fața marelui lor Arhipăstor...

Cetind într'o zi această povestire moșului Vasile și oamenilor lui, au ascultat-o și ei cu ochii umezi, uitându-se lung unii la alții.

Ce deosebire este între această mare pildă de iubire și respect față de mama care ți-a dat vieață și te-a crescut adeseori în trude și necazuri, și purtarea atâtora, cărora le este rușine de părinții lor, când aceștia au rămas la o stare socială mai modestă. In privința aceasta mi-aduc aminte de o întâmplare, pe care mi-au povestit-o niște prieteni din București acum câtiva ani. Era vorba de un oarecare funcționar public sau particular, tot una, căci de atunci a ajuns și profesor. El avea într'o zi chemați la masă câțiva oaspeți mai simandicoși. Cum n'avea întâmplător atunci servitoare, mama lui, o femeie modestă și vrednică, dar care-și câștiga pâinea cea de toate zilele cu lucrul mânilor, muncind pe la unii și pe la alții de dimineața până seara, a fost pusă dânsa să gătească și să servească la masă în acea zi. Ca să nu bage de seamă cei oaspeți, că femeia modestă legată cu tulpan la cap, era chiar mama lui, el îi vorbea cu fel de fel de vorbe nepotrivite și lipsite de orice res-

pect și iubire părintească, zicându-i: « Hei, babo, ia 'n vezi de servește bine, dă-i mai repede », și alte vorbe crude dealde astea. Și câți ca ăsta în societatea noastră, născuți inimi sterpe, fără frica lui Dumnezeu și lipsiți de orice iubire de oameni. Și mai ales fără respectul de părinți în sufletul lor uscat...

* * *

In anul cel din urmă, când am mai petrecut vreo cincisprezece zile cu tovarășii mei din copilărie în Podurile Sașilor cu moșu Vasile, a avut loc acolo sus la munte o serbare frumoasă și rară, ca și care poate că nu avusese loc niciodată în mijlocul codrilor mândri din Carpații noștri. Sărbătoarea aceea a rămas vie în amintirea mea. Din anul acela noi, tinerii « studenți » dela școlile din Brașov, nici nu ne-am mai dus vara să petrecem câtva timp în Podurile Sașilor. Căci moșu Vasile după ce încheiase 86 de ani, s'a retras cu totul în Satulungul Săcelelor, ca să-și petreacă liniștit restul zilelor, mergând la biserică și căutându-și de suflet. S'a retras după o muncă stăruitoare de peste șaizeci de ani în agricultură, în economia de vite — de oi mai cu seamă — și în fabricarea și negoțul cu cașcaval, care-l făcuse cunoscut în mari depărtări și cu care-și câștigase și o avere frumoasă. — Cum spuneam, în vara aceea în Iulie, când am mai petrecut câtva timp în Podurile Sașilor, a avut loc acolo în mijlocul codrilor bătrâni, o slujbă religioasă, prilejuită de sfințirea unei cruci.

Fiul mai mic al moșului Vasile anume Ștefan, care se așezase ca atâția Săceleni și alți Mărgineni din Ardeal, în Dobrogea, după ce această provincie fusese

alipită în 1878 la România, și unde el făcea agricultură și negoț, — i-a trimis bătrânului o cruce mare de lemn de teiu, frumos vopsită în cafeniu, cu marginile aurite și la mijloc cu chipul Maichii Domnului cu Pruncul în brațe. Aici își avusese moșu Vasile cășeria lui de peste cincizeci de ani. Și stânele de oi vara tot aici și în alți munți cu pășuni bogate dimprejur. Ii trimesese crucea cu rugămintea s'o sfințească și s'o așeze undeva în Podurile Sașilor, unde va crede și dânsul mai potrivit. Fiul acesta al moșului Vasile fusese și el de copil și flăcăiandru adeseori prin aceste locuri frumoase. Ce bucurie mare i-a pricinuit bunului bătrân darul acesta neașteptat al fiului său, ca om credincios și cu frica lui Dumnezeu cum era. El a hotărît să așeze Crucea pe o ridicătură dintre Dinteasa și Doftana și să facă o adevărată sărbătoare cu prilejul sfințirii ei în ziua de Sfântu Pantelimon. Tot atunci voia să mai facă și un parastas pentru morții lui, — chiar acolo în mijlocul codrilor sălbatici.

In scopul acesta bunul bătrân a trimis din vreme un cuvânt prin Stanciu preoților din satele apropiate: Trăistenii, Secăria, Teșila, Brebu și chiar din Comarnic, — toți cunoscuți buni ai moșului Vasile, — spunându-le să facă cum or ști, așa ca pe ziua sorocită să fie cu toții în Poduri împreună cu dascălii lor, cu cădelniți, cărți sfinte și cu toate cele trebuincioase pentru slujba dumnezeiască. Pentrucă aveau să facă sfințirea crucii și să slujească și parastasul pentru sufletul răposaților lui. Toți preoții au făgăduit cu bucurie că la ziua hotărîtă pentru o așa de frumoasă faptă creștinească, se vor afla cu toții la fața locului. Pe urmă preoții cari cunoșteau bunătatea de suflet și dărnicia moșului

Vasile, își dădeau seama că pe lângă împlinirea datoriei mai făceau și o plimbare sănătoasă până în acea regiune minunată. Și pe deasupra ei știau că, pe lângă masa îmbelșugată dela umbra copacilor, care-i aștepta, și de care toți erau bucuroși după drumul lung și obositor ce trebuia să-l facă, nu se vor întoarce ei chiar așa cu mâna goală. Apoi vor mai sta de vorbă și cu moșneagul, pe care toți îl cunoșteau și-l aveau drag.

Din vreme s'au făcut toate celelalte pregătiri. S'a trimis vorbă tuturor stăpânilor de stâni din munții apropiați: Mușița, Podurile de Jos, Doamnele, Piciorul Caprei, Orlatu, Piciorul lui Țârcă, Slonul, Cucioaia, Ceușoaia, Orjogoaia și alții de al căror nume nu-mi mai aduc aminte. Stăpânii stânilor din toți acești munți trimeteau cașul dulce la cășeria moșului Vasile. Toți aceștia erau poftiți să vie în ziua Sfântului Pantelimon să cinstească cu ființa lor slujba sfințirii crucii și a parastasului. — . . . Apoi moșu Vasile a dat poruncă oamenilor de serviciu să pregătească, — la umbra unui fag stufos din preajma cășeriei, — din scânduri de brad de care erau destule, o masă lungă pentru vreo treizeci-patruzeci de oaspeți. Masa să fie înconjurată de scânduri așezate pe țăruși pe care să se poată ședea. Nevasta lui Stanciu chirigiul a adus din vreme din sat fețe de masă de pânză creață și câteva ștergare lungi, care să servească drept șervete, — căci un ștergar ajungea la patru-cinci oaspeți să se șteargă. Moșu Vasile avea și el uneltele și sculele trebuincioase pentru masă, dar numai pentru noi. Nevasta lui Stanciu, Zamfira, o femeie harnică și curățică, a mai adus din timp din Trăisteni cu căruța, — căci era între sat și Poduri și un drum de căruță, mai rău, — blide, talere

de lemn mai mari și mai mici, precum și alte lucruri trebuincioase pentru ospăț.

Cu trei zile înainte moșu Vasile trimisese doi oameni călări la Săcele, s'aducă un sac cu pâini coapte proaspete, colaci pentru parastas și două ruduri de salam din Brașov. Oamenii trimiși s'au înapoiat cu toate aceste lucruri în ajunul sfântului Pantelimon. Tot atunci sosise și polobocul cu vin dela un cunoscut negustor de vinuri din Comarnic al bătrânului, și-o ploscă cu țuică de vreo trei oca. Cășarilor le-a poruncit moșneagul, ca în ajunul sfințirii să prindă pește din cele două gârle Doftana și Valea Neagră cât vor putea. Ciobanilor lui, cari umblau tot în Podurile Sașilor cu un cârd de vreo opt sute de mânzări pe care le mai ținea numai de dragul lor, — atâtea mai avea bătrânul din turmele-i de odinioară, — le-a trimis vorbă să vie unul din ei devale la cășerie cu trei miei sugari din cei mai grași. Când a venit seara ciobanul cu mieii, stăpânul i-a dat porunca următoare: « Mâne dimineață să-i tai, să le scoți măruntaiele, lăsând pieile pe ei. Să-i speli frumos pe dinăuntru în Valea Neagră, fără să le uzi blănile și să le ștergi carnea c'o cârpă curată. Să le dai sare și puțin piper, înfigându-i binișor, din loc în loc, cu vârful cuțitului din teaca-ți dela brâu, ca să intre sarea în ei. Să-i pui apoi la răcoare până mai târziu în colo, când or mai fi două-trei ceasuri, până să se așeze lumea la masă. Atunci să pui fiecare miel într'o frigare sdravănă, după ce le-ai cusut mai întâiu pieile la loc. Așezi apoi frigările la jarul dela un foc bun făcut din vreme pe câte doi țăruși mai înălțuți, ca să nu-i ajungă focul prea cu zorul. Pe urmă să ai grije să învârtești încetișor frigările mereu,

până o începe să se prindă din blana mieilor o coaje în toată legea. Să ridici apoi frigările de pe țăruși. Să dai jarul la o parte. Să sapi o leacă în vatra focului și pe pământul fierbinte să așezi mieii, trăgând spuza peste ei. Să-i lași acolo să se mai coacă, stând fierbinți până or fi aduși la masă. Iată, mă băiete, cum se frig mieii haiducește, ca să știți și voi când veți ajunge stăpâni și veți avea târlele voastre de oi, cum să pregătiți o friptură gustoasă după care să vă lase gura apă ».

Toate s'au făcut la timp după poruncă. In aceeași zi a ajunului sfințirii au sosit și oamenii de serviciu ai bătrânului, cari toată ziua moșmonise prin Valea Neagră și Doftana după pește, aducând cu ei un găvan mare de păstrăvi și sglăvoace. Oamenii trimiși peste hotar acasă în Ardeal, au sosit și ei pe înserate cu pânea, colacii și salamul.

In dimineața Sfântului Pantelimon, au început a sosi oaspeții în frunte cu preoții, șase la număr din cele cinci sate amintite. Ei erau însoțiți de dascălii lor, cari luaseră cu dânșii toate cele cerute pentru serviciul sfânt: Odăjdii, cărți sfinte, cădelnițe, cruci din altar, neuitând s'aducă cu ei și două șomoioage de busuioc. . .

Mocanii proprietarii stânelor din munții vecini, veniți în număr mare, erau îmbrăcați toți de sărbătoare cu cămăși albe curate și cu cioareci tot așa, de dimie din lână țigae cari cădeau bine pe ghetele negre. Cu laibăre de postav vânăt de boltă, sau negre de dimie de casă. La mijloc încinși cu brâie galbene ori albe de lână țesute în casă, peste care era petrecută o curea de trei degete de lată de piele neagră, iar a unora de lac. Câțiva erau încinși cu chimire. Pe cap aveau toți pălării de pâslă late în

strășini, de sub care la cei mai bătrâni le atârna la ceafă chica strămoșilor Daci. Pălăria, mai ales la cei mai tineri, era adusă o leacă mai pe spate, știi cum le stătea mai bine. Ciobanii mai răsăriți, — căci veniseră câțiva și din aceștia — purtau căciuli negre sau fumurii. Toți cu opinci în picioare petrecute pe deasupra glesnei cu nojițe negre, încinși fiind peste șale cu curele ținte tuite și numai câțiva cu chimire. La brâu avea fiecare de o parte fluerul, iar de cealaltă teaca cu cuțitul. Toată ceata asta a pornit apoi încet spre poalele Dințesei, minunata poiană înconjurată de codri bătrâni, unde s'așezase crucea lui Ștefan, trecând Valea Neagră peste punte. Când te uitai la dânșii mai din depărtare, ți se părea că ai în fața ochilor o vedenie din povești...

Ajunși la cruce, au așezat numaidecât pe masa cu pânzătură albă, ce se găsea în fața ei, coliva făcută de Zamfira, colacul mare rotund, cu o cruce tot din aluat la o margine. Iar la mijlocul mesei un găvan nou nouț plin cu apă, care avea să fie sfințită. Lângă găvan un sfeșnic cu lumânare în el, și cele două mănunchiuri din fire de busuioc. Preoții au început a-și îmbrăca sfintele odăjdii. Doi băieți mai mărunți, din cei cari dădeau oile în strungă, țineau cădelnițele pline cu jar fierbinte, din care se înălța fumul de smirnă și tămâie.

Slujba a început în fața tuturor oamenilor cu capul descoperit, pe care-l plecau toți ușor spre crucea scăldată în razele soarelui unei minunate zile senine din luna lui Cuptor. S'a slujit mai întâi parastasul. Cântau toți în cor, iar preoții se rugau duios pentru sufletele răposaților stăpânului. Și avea morți o mulțime moșu Vasile: Cele trei soții, părinții, frații și cei treisprezece

copii, — din cei douăzeci și patru, — pe cari i-i dăduse Dumnezeu. Numele lor erau rostite jalnic de preoții slujitori, după un pomelnic, pe care-l dictase de cu seară moșu Vasile unuia din noi. Când s'a cetit molitva de deslegare, toată lumea cu lumânările aprinse în mâni, a îngenunchiat în fața mesei, făcându-și fiecare semnul crucii și zicând după preoți, când aceștia se rugau: « Și le iartă lor, Doamne, orice au greșit în viață cu cuvântul, sau cu lucrul, sau cu gândul, și odihnește, Doamne, sufletele lor, unde toți drepții se odihnesc. In loc luminat, în loc cu verdeață, în loc de odihnă, de unde au fugit durerea, întristarea și suspinarea, și unde este vieață fără de sfârșit...».

Când preoții au început a întona jalnic: « Veșnica lor pomenire », toți s'au ridicat în sus, apucând câțiva din ei împreună cu preoții și cu moșu Vasile tava cu colivă, săltând-o încetișor pentru sufletul răposaților în murmurul ultimelor rugăciuni, al frunzișului din codrii împrejmuitori și al apei din Doftana...

Era o liniște odihnitoare în toată împrejurimea îmbrăcată în mărețe păduri seculare. Roiuri de musculițe se învârteau deasupra noastră în aerul fierbinte. Din când în când mici stoluri de turturele și de porumbei sălbatici, spintecau văzduhul trecând peste Doftana de partea cealaltă a pădurii. Sus în slava cerului albastru vulturii, ce-și aveau cuiburile pe piscurile dimprejur, pluteau a lene deasupra noastră. Afară de rugile jalnice ale preoților, nimic nu turbura această liniște dumnezeiască ce ne înconjura, afară de susurul apelor Doftanei și de dăngănitul cu chemări de departe al tălăngilor cârdului de mânzări, care cobora agale de pe Dințeasa spre locul unde ne găseam.

A început apoi slujba a doua pentru sfințirea crucii, slujbă ce s'a făcut tot așa de simțit și de mișcător ca și cea de adineaurea, după ritul atât de impunător al bisericei noastre ortodoxe. Preoții cădelnițau pe rând împrejurul mesei și în fața crucii înclinându-se. Iar când unul din ei a cetit Evanghelia dela Ioan cu scăldătoarea oilor, toți au căzut în genunchi făcându-și semnul crucii. După cetirea Evangheliei, toți preoții în cor au chemat puterea Duhului Sfânt, rostind cuvintele cu adânc tâlc creștinesc: « Și acum trimite, Doamne, puterea prea Sfântului și de viață făcătorului Tău Duh, carele sfințește toate să sfințească și apa aceasta, ca să fie de tămăduire sufletelor și trupurilor ce se vor împărtăși dintr'însa ». Și pe când rosteau cu toții rugăciunea aceasta, unul din preoți a făcut cu trei degete dela mâna dreaptă, de trei ori semnul crucii în apa din găvan, repetând cuvintele de mai sus. Iar la sfârșitul slujbei toți preoții au cântat în cor imnul bisericesc, care se cântă după sfințirea apei: « Mântuește, Doamne, poporul Tău, și binecuvântează moștenirea Ta. Biruință Regelui nostru asupra protivnicilor dăruește, și cu Crucea Ta păzește pe poporul Tău ». Mai toți cei de față eram Români din Transilvania. Și nimănui nu i-a trecut în acea clipă prin minte că Regele Ferdinand, Intregitorul de Țară și următoru la Tron al Marelui Rege Carol al României întemeietorul și organizatorul, — pentru a căruia biruință împotriva potrivnicilor, ne rugam cu toții la Dumnezeu, — va porni după treizeci de ani războiu de liberare de sub stăpânirea străină, a Românilor din Ardeal. Mari și nepătrunse sunt minunile Tale, Doamne!

După cântarea imnului cu care s'a încheiat slujba dumnezeiască, doi din preoți au luat mănunchiurile de busuioc, le-au înmuiat în apa sfințită, stropind cu ele crucea și lumea roată dimprejur. S'au întors pe urmă către cei de față, botezând pe fiecare pe rând, începând cu moșu Vasile. Fiecare săruta crucea pe care o adusese cu sine doi din preoți, și săruta după obiceiul din satele noastre și mâna preotului botezător. După ce au sfârșit de botezat pe toți cei de față, preoții s'au îndreptat cu șomoioagele de busuioc proaspăt înmuiate în apa din găvan către cârdul de mânzări, care tocmai sosise devale lângă noi, stropind în gesturi largi și pe acesta, și botezând și pe ciobani.

Toți cei de față s'au îndreptat după aceea spre cășerie, unde masa era de mult întinsă. Preoții, după ce au desbrăcat odăjdiile, s'au așezat în capul mesei împreună cu moșu Vasile, iar toți ceilalți alături la rând unul lângă altul în jurul mesei până la capătul celălalt al ei. La un semn al bătrânului toți s'au ridicat. Preotul cel mai bătrân a zis « Tatăl nostru » și, binecuvântând mâncarea și băutura, s'au așezat iarăși cu toții jos, — după ce mai întâi fiecare și-a făcut cu toată cuviința semnul crucii. Au început apoi a mânca cu pofta ce ți-o dă nu numai aerul înviorător de munte, dar și drumul lung și obositor, ce-l făcuseră cei mai mulți dintre oaspeți.

Masa s'a început cu salamul și cașcavalul după un vechiu obiceiu al nunților din Săcele, care mai demult, până nu se boierise lumea, se făceau vara la mesele întinse la umbra pomilor din grădini, — cu vestitele sarmale săcelenești, cu orez șofrănit cu carne (pilaf turcesc), cu fripturi și alte bunătățuri. Iar nu la birturi

ca astăzi, unde se dau bani mulți și nu se mai mănâncă așa de bine ca pe vremuri în gospodăriile celor cari însurau și măritau. — Iarna se făceau nunțile în casele socrilor. — După salam și cașcaval au urmat păstrăvii fripți în spuză și sglăvoacele prăjite în unt. S'au mai servit oapeților și câteva orătănii fripte, din câte s'au mai găsit la căserie. La urmă de tot a venit mâncarea de nădejde. Cei trei miei sugari fripți haiducește, au fost aduși pe trei cârpătoare mari, din care două au fost așezate la cele două capete ale mesei, iar al treilea la mijloc. Trei inși cu câte-o lopățică lată în mână, a bătut fiecare câte unul din sugaci, până ce a căzut coaja de pe ei, lăsând aburul cald și dulce să străbată printre comeseni, atingându-le nările, spre a le mări și mai mult pofta de mâncare. Căci cu toții au mărturisit, că în vieața lor nu mai mâncaseră o friptură de miel așa de dulce și gustoasă, ca și pe asta friptă haiducește.

In timpul ospățului musafirii moșului Vasile se întrețineau voioși unii cu alții despre daraverile lor gospodărești. Trei flăcăi turnau din când în când din trei urcioare vinul spumos în paharele preoților și al moșului Vasile, iar celorlalți în bardace. Căci moșneagul îngrijise de cu vreme să aibă pentru fiecare câte unul, ca să și-l ducă cu el de amintire, primindu-l, împreună cu o lumânare la plecare și c'un colac din cei aduși dela Săcele, ca să fie dați de pomană pentru sufletul răposaților bătrânului.

Și pe când oaspeții bunului moșneag se ospătau cu poftă, închinând cu toții pentru sănătatea și lungimea zilelor lui, — câțiva ciobani șezând turcește mai cât colea sub un copac, cântau de zor fiecare pe rând

din fluier și din caval doine și alte melodii frumoase de-ale noastre strămoșești al căror ecou străbătea duios adâncul codrilor ce ne înconjurau. Căci cu acestea și cu credința neclintită în Dumnezeu, Neamul nostru românesc a străbătut asprele vijelii ale veacurilor.

DUMNEZEU NU BATE CU BAȚUL

Mamei.

Intr'o după amiază de iarnă, Ana din Anini se întorcea ostenită de la judecătoria din sat, unde fusese să jure într'un proces ce tatăl ei, Ion Lungu, om rău și lacom, îl avea cu Maria Brăduleasa, femeie harnică, cinstită și gazdă bună.

Bărbatul Mariei, Gheorghe Vrânceanu, cunoscut în sat mai mult sub numele de Gheorghe Bradu, cum îl poreclise lumea, căci era chipeș și voinic ca un brad, murise pe la Sânt Ilie în Țară pe Bărăganu, la târla de oi, pe care din păcate o avusese anu ăla în tovărășie cu Ion Lungu, și cu ginerele acestuia Radu, bărbatul Anei din Anini.

Procesul între Maria Brăduleasa și Ion Lungu se iscase din pricină că la Gheorghe Bradu nu se găsise după moarte niciun ban. Maria știa că bărbatu-său vânduse pe la Ispas mieii și mai târziu și lâna de pe o grămadă de oi. Căci Gheorghe era printre târlașii de frunte, și bănuia că nu se poate să fi sfințit banii lui Gheorghe numai așa ca din senin. Numai Ion trebue să le fi făcut ce le-a făcut, mai cu seamă că el era cunoscut în tot satul ca om lacom și-apucător.

S'a luat Maria mai întâiu cu binele pe lângă Ion, doar de-o scoate banii. Il luă ea cu fel de fel de vorbe:

ba că să-şi aducă aminte că are copii şi el, ba că Dumnezeu n'ajută ălui de mănâncă strădania altuia, şi aşa mai încolo. Toate vorbele ei fură în zadar, căci hoţul de Ion se jura pe toţi sfinţii de-o fi luat el vreun ban dela Gheorghe. Destul că Maria văzând că cu buna n'o scoate la niciun căpătâiu, a dat pe Ion în judecată, chemând ca martori pe Ana din Anini şi pe Radu bărbatul ei. Amândoi fuseseră faţă la târlă când bietul Gheorghe îşi dăduse sufletul.

Işi zicea Maria: dacă lacomul de Ion o să tăgăduiască mereu, poate fie-sa Ana şi gineri-său Radu n'au să jure ei strâmb, dându-şi sufletul necuratului pentru nişte spurcaţi de bani... Sărmana Maria uita, că greu i-ar fi venit bietii Anii, să dea de gol pe tată-său, după ce el apucase să tăgăduiască odată.

Cum intră în casă, Ana îşi aruncă dulama din spinare şi luându-şi furca în brâu dădu să toarcă. Dar abia apucase să sucească câteva fire pe fusul care-i cădea mereu din mână, şi deodată aruncându-şi furca căzu gânditoare cu capul între mâini: « Doamne, taică, ce mi-ai făcut, ce mi-ai făcut? » oftă ea din adâncul inimii. Şi de-atunci nu era nici dimineaţă nici seară, în care să nu vezi pe Ana la biserică, închinându-se cu evlavie înaintea icoanei Maichii Domnului. Seara ea nu se mai culca niciodată fără să aprinză mai întâi tămâie şi să zică palacrisul...

De când cu jurământul devenise mai îngrijorată, era tot tristă şi nu mai prea ieşea prin lume. Tot satul vorbea de întâmplarea asta şi lumea, văzând schimbarea ce se făcuse în Ana din Anini, nici nu se mai îndoia că ea jurase strâmb.

— « O vedea ea săraca », își ziceau babele din sat, « doar Dumnezeu nu bate cu bățul » și fel de fel de vorbe de-alde astea.

* * *

Era în ziua de ajunul Crăciunului, un ger de scârțâia zăpada. In casa Anii din Anini era o ropoteală și-o gură ca în târg. Ea tăiase porcu și chemase pe câteva vecine să-i ajute unele la facerea cârnaților, altele la frământatul și facerea colacilor pentru sfintele sărbători. La zile d'astea, Ana cocea totdeauna o grămadă de colaci de dulce și mai ales de post. Ea avea fine multe și trebuia să le dea îndărăt — după obiceiul locului — colaci de post la plocoanele pe care acestea i le aduceau de sărbătorile Crăciunului.

Ana din Anini trăia singură în casă. « Omu-i » era pe vremea asta în Țară la târlă. Ea-l aștepta să vie pe la Bobotează. Trebuia să jure și el în nenorocitul ăla de proces al socru-său cu Maria Brăduleasa.

Singurul băiat pe care-l avea, Niţică, sfârșise de câțiva ani școala din sat și trecuse la oraș, spre a învăța mai departe. Mamă-sa îl aștepta să vie chiar în acea zi, ca să petreacă după obiceiu vacanța Crăciunului în casa părintească. Ana era mândră și fericită de Niţică al ei și cu drept cuvânt, căci era băiat așezat, cu purtări bune și învăța bine.

După ce isprăvise de făcut cârnații și cârtaboșii, cari ședeau acum înșiruiți pe prăjina din cămară, și după ce scoaseră colacii rumeni din cuptor, umplând cu ei două troci bune, Ana-și chemă vecinele în tindă ca după osteneală să le și cinstească, dându-le câte-un păhărel de rachiu și câte ceva de îmbucat. Cea mai

bătrână dintre ele, lelea Stana, luând păhărelul cu rachiul de secară, închină zicând: « Dumnezeu să ne bucure, Anico, și să ne-ajute s'ajungem ziua de azi și p'a de mâne la mulți ani. Dumnezeu să-l aducă sănătos și pe Radu... și pe Nițică, drăguțu mamii », adause cât de colea una din vecine. — Nici n'apucară bine nevestele noastre să înghită rachiul din pahar, că ușa se deschise și Nițică intră sgriburit în casă, ținând în mână o legătură în care pusese câteva rufe de spălat și niște ulcele pe care maică-sa i le trimesese peste săptămână cu d'ale mâncării. Mai avea el în legătură și câteva cărți pe care și le luase să învețe peste vacanță.

Cum intră în casă băiatul, după ce zise « bună ziua », puse legătura pe-un scaun, apoi dădu să sărute mâna, mai întâi maică-si, și pe urmă la toate care erau cu dânsa, începând cu cea mai bătrână. « Dumnezeu s'te cinstească, gura mamii; Dumnezeu să-ți dea minte și noroc, băiatu mamii »...; și fiecare căuta să mulțumească lui Nițică cu câte-o vorbă frumoasă.

— « Nu ți-a fost frig pe drum, băiatu mamii ? » îl întrebă Ana.

— « Ba mi-a fost, c'am venit cu caii ăia răi ai lui Neica Bucur, și-avea căruța plină de neveste care fuseseră cu dimie la Brașeu, așa c'abia ne-a târît pân'aci ».

— «Fă-i un ceaiu de mușețel, Anico », zise una din vecine care se pregăteau acum să plece, « și dă-i băiatului să se încălzească drăguțu, iar diseară când s'o culca să-l învelești bine s'asude. — Acu rămâneți sănătoși ! » — « Mulțămim dumneavoastră ».

Ana puse numaidecât apă la foc. Până să se facă ceaiul, Niţică s'a aşezat lângă soba cu cuptoruş ca să se mai încălzească. El se văita de cap şi de şale. Faţa-i era aprinsă ca jeraticul.

« Dragu mamii, asta nu-i d'abună », zise Ana, dându-i căniţa cu ceaiul fierbinte în care picase şi puţin rom. Băiatul bău ceaiul şi se puse pe pat să se mai odihnească. A stat aşa până seara fără să ceară nici de mâncare, şi fără să iasă pe-afară să vadă ce mai e prin prejurul casei, cum făcea altădată. Maică-sa îl îmbia mereu cu de mâncare, dar el nu voia să ia nimic, zicând că nu-i e foame.

« Las' mamă, c'oiu mânca mâne bucate de dulce; şi până mâne să vezi că are să-mi treacă ».

Către seară începură a veni colindătorii, dar Ana parcă nici nu-i auzea de îngrijată ce era. Ce bucurie era pe ea altădată în seara asta sfântă. Totdeauna lăsa poarta deschisă până târziu ca să vie s'o colinde. Niţică al ei, când era mai mic, abia apuca şi el să vie seara de Crăciun, ca să meargă cu ceilalţi băieţi din sat la colindat. De astădată Ana închise poarta de vreme, ca să n'o mai turbure nimeni.

La vreo două ceasuri din noapte Niţică spuse că-i e somn. Se desbrăcă şi se culcă după ce mai întâi s'a închinat. Ana îi mai dădu un ceaiu, şi-l învăli cu plapoma, peste care mai puse şi-o ghebă grea blănită ca să se încălzească bine şi s'asude. Băiatul adormi repede.

Afară era frig de crăpau pietrele. Zăpada mare care căzuse înainte cu câteva zile se întărise de ger, şi scârţâia sgomotos sub roatele carelor cu lemne, dela pădure, pe care le-apucase noaptea pe drum. Pe uliţi se mai

auzeau din când în când chiotele și strigătele de bucurie ale celor din urmă colindători, cari se întorceau acasă cu creițari în buzunare și cu trăistile pline de mere, de nuci și de colăcei. Cerul era senin și razele lunei aproape pline izbeau câmpul alb de zăpadă, făcându-l să strălucească ca tot atâtea mii și milioane de pietre nestimate. Liniștea tainică și sfântă a nopții de Crăciun se întindea din ce în ce mai mult deasupra satului. Luminile se stingeau una câte una din toate casele, și în cele mai multe din ferestre nu se mai zăreau acum decât galbenele raze ale candelelor ce ardeau înaintea sfintelor icoane.

Ana tot nu se culcase. Ea mai avea să-și spele vasele, căci urmau trei zile de sărbători, când nu se lucra, și să-și mai spele și părul capului cu apă parfumată cu flori de fân, după cum se cuvine în ajunul unei sărbători mari ca Nașterea Domnului.

După ce-și puse toate ale casei în rânduială și după ce se isprăvi de leșiat, Ana mai turnă puțin untdelemn în candela care ardea la icoana Sf. Nicolae « din Casa a mare », ca să țină până a doua zi la ieșirea din biserică. Pe urmă umplu tămâierul cu jar, peste care aruncă câteva sgrăbunțe de smirnă, și începu a tămâia prin toată odaia, având grije să învârtească tămâierul de câteva ori și deasupra băiatului. Zise apoi palacrisul în genunchi, se închină și stingând lumânarea se culcă și ea.

Dar nici n'apucase bine s'ațâpească, și de-odată se trezi în urletul prelung și cobitor al unui câine din vecini. Ana ca trăznită sări din pat, aprinse lumânarea, se uită la Nițică să vadă cum doarme, îi pipăi fruntea, care-i ardea ca focul, luă ștergarul dela cuiu, îl înmuie

la un capăt în apă rece și-i șterse binișor fruntea și fața lui Nițică, anume ca să se mai revenească. Apoi turnă într'un pahar pe jumătate cu apă untdelemn, deasupra căruia puse o plută cu fitil de bumbac, pe care-l aprinse în loc de candelă, stinse lumânarea și se culcă din nou. Ii era parcă frică Anii să se mai culce prin întunerec.

Dar nu mai putea s'adoarmă. Urletul câinelui, grozav o speriase. Ea-și aducea aminte de vorbele din bătrâni, care spun că totdeauna când urlă câinele, urlă a pustiu, și că atunci ori se întâmplă un foc undeva, ori moare cineva.

Amintirea asta o întristă pe Ana și mai mult. Ea își făcea fel de fel de închipuiri, una mai groaznică decât alta, știi ca atunci când omul nu poate dormi și gândurile lui umblă forfota în toate părțile... I se părea că vede pe fiul ei mort, și mulțimea de femei venind cu lumânare și jelindu-l. Parc'auzea tristul sunet al clopotelor vestind satului moartea lui Nițică. Parcă se vedea plângându-și copilul: singura ei mândrie și mângâiere, unica ei nădejde la zile de bătrânețe. In lupta cu somnul și sub greutatea năbușitoare a acestor vedenii, pe Ana o podidiră lacrimile. « Cum să-mi moară mie băiatul meu ăl cuminte, tocmai acum când îl scosesem din necaz, și după ce mai avea să învețe numai câțiva ani până să isprăvească și să mă pot bucura și eu de el! »

Durerea și groaza Anei mai creșteau și când își aducea aminte de procesul tatălui ei cu Maria Brădu-leasa și de jurmântul mincinos ce-l făcuse înaintea judecății, spre a scăpa de rușine pe tatăl ei. Cuvintele: « Dumnezeu nu bate cu bățul » pe care femeile din sat

— zicătoare și apăsate la vorbă cum sunt —, și le repetau mereu de când cu jurământul, nu-i mai ieșeau din cap.

Trudită de aceste gânduri și de durerea inimii, Ana se întorcea mereu în pat pe o parte și pe alta, fără să poată adormi. Din când în când se mai scula să-și arunce ochii asupra băiatului care dela o vreme începu a geme. Sau să pună câte-un lemn pe foc, pentru ca oala cu sarmale ce corcăia a lene să nu înceteze din fiert.

Intr'un târziu cocoșii începură a cânta și Ana se mai înveseli puțin, că în curând avea să se facă ziuă. De-ar fi știut ea că are să petreacă o noapte așa de tristă și de trudită, ar fi chemat vreo vecină să se culce la dânsa, ca să nu se chinuiască singură toată noaptea făcându-și fel de fel de gânduri.

Primele bătăi în toaca de fier a bisericii din apropiere vesteau locuitorilor satului ziua Nașterii Mântuitorului, chemându-i la slujba de dimineață. Ana se coborî din pat, se spălă, se închină și ieși să vadă ce mai e pe-afară...

Se făcea ziuă. Găinile începură a sări de pe crăngile prunilor din curte, alergând flămânde către stăpâna lor. Rațele ieșeau măcăind din coteț, iar gâștile din șopron începură a da și ele semne de vieață. Cu toatele făceau un concert asurzitor.

Ana intră mai întâi în grajd să dea fân la cele două capre, care împreună cu păsările din curte și cu o pisică erau singura ei lume în lipsa lui Radu și a lui Nițică de-acasă. Dădu și la păsări de mâncare și după ce descuie poarta intră în casă, așteptând să se trezească Nițică.

Clopotele dela biserică sunau a treia oară, semn că slujba de dimineață se sfârșise. Nevestele care fuseseră la utrenie începură a ieși rânduri, rânduri din biserică. Una din vecinele care-i ajutase Anii în ajun, lelea Stana Dărăvașca, nevăzând-o la biserică, pe ea, care de câtăva vreme nu lipsea niciodată, se abătu pe la dânsa zicându-și că trebue să fie ceva, mai cu seamă că-i știa și băiatul cam bolnav.

— « Bună dimineața, Anico ».

— « Mulțămim dumitale, lele Stano; bine c'ai venit, că tocmai eram să trimit pe cineva după dumneata să te cheme. Aș vrea să-ți dau să dai popii o liturghie, să-mi pomenească băiatul, că eu nu mă pot duce la biserică. — Uite ce păcate au căzut pe mine. Toată noaptea n'am putut închide ochii de grijă și de inimă rea. Apoi a mai început și un blestemat de câine de prin vecini să urle, de mi se părea că se cufundă pământul cu mine, nu altceva. — Vezi puțin și d-ta, lele Stano, cum îi mai e băiatului? »

— Arde ca focul și-asudă sufletul mamii », zise bătrâna.

— « Peste noapte l-am mai șters pe față c'un prosop înmuiat în apă rece ca să se mai răcorească... Parcă așa mi-e de frică, lele Stano ».

— « Nu-ți mai hie, dulceo, că bun e Dumnezeu, — o să-i treacă lui ».

— « N'ar hi ghine să-i descânți și d-ta puțin, lele Stano, poate să se mai ușureze! »

— « Că ghine zici. Văd că jar în sobă aveți. Aleargă iute la vale și adu un bărdăcel cu apă. Dar vezi s'o iei de-a'ndoasele și să nu vorbești cu nimeni nici când te-i duce, nici când te-i întoarce, c'apoi nu e leacul ».

Ana alergă repede la vâlcelul din poartă, luă apa și i-o aduse lelii Stanii.

Băiatul tocmai se trezi din somn și ceru de băut. « Stai că-ți dau numaidecât, gura mamii », zise lelea Stana. Apoi bătrâna luă cu un cuțit cărbuni din sobă, aruncându-i unul câte unul în bărdăcelul cu apă. După fiecare cărbune, dânsa făcea cu cuțitul semnul crucii deasupra apei, bolborosind încet descântecul și zicând:

« Fugi deochi dintre ochi
« Dintre ochi, dintre sprâncene. . .».

La auzul sfârâitului cărbunilor motanul, care dormea sub gura sobii, s'a deșteptat întinzându-se și căscând.

După ce isprăvi de descântat, lelea Stana se apropie de patul lui Nițică dându-i să bea de trei ori și să se spele cu apă d'aia pe frunte, pe ochi și pe pântece, iar apa rămasă în bărdăcel o dădu Anii s'o verse pe țâțânile dela poartă, ori pe vreun câine sau pisică, pentrucă altfel nu era leacul.

La biserică toca de liturghie, și ce frumos și prelung toca, cum numai la sărbătorile mari auzi tocând. Femeile începură a lua drumul bisericii, toate îmbrobodite cu ștergare de borangic albe ca zăpada, peste care erau legate cu cârpe de lână, căci era frig. Multe din ele erau îmbrăcate cu dulămi de mătase cu plimbul de jder și de samur. Cele mai sărace aveau ghebe cu vulpe și bătrânele cu hârșie neagră pe dinainte și pe la gât. Bărbații erau încălțați cu cisme și purtau cioareci și cămăși albe, fiind îmbrăcați pe deasupra cu ghebe vinete de postav de boltă sau de dimie neagră de Săcele, blănite cu piei de miei și

de cârlani. Pe cap aveau căciuli negre ori fumurii. Singuri câțiva moșnegi se mai zăreau în mulțime cari mai purtau peste cojocel sau peste zăbunul blănit cu piei de miel, — frumosul antiriu înflorit cu găitane negre din vremurile de demult.

Cum ar fi vrut și Ana să meargă la biserică cu Nițică, să-l vază lumea. Doamne, drag îi era când era copil mai răsărit în școala primară, să-l audă zicând Tatăl Nostru și Credeul în biserică! De când era la școala din Brașov cetise de câteva ori și Apostolul, și toată lumea rămăsese cu gura căscată de glasul frumos și tânguios al băiatului Anii din Anini. Când pleca dela biserică, toate femeile se uitau după dânsul șoptindu-și: « Ce mai drag de băiat, cum o s'o bucure Dumnezeu pe mă-sa ». — Dar geaba, dacă n'are omul parte!

După ieșirea din biserică, copiii începură a veni cu Nașterea și cu Steaua. La cei mai mulți, Ana le dădea câte ceva, fără să-i lase să cânte, căci numai i-ar fi făcut rău băiatului auzindu-i.

La masă Nițică, ce abia se ținea pe scaun, luă de câteva ori dintr'un bulz pe care i-l făcuse maică-sa, mâncă o sarmală și-o bucățică de lipie făcută cu ou pe deasupra. Dar mâncarea nu i-a căzut bine, căci după masă a avut vărsături și a trebuit să se culce iar.

Seara Ana a chemat pe lelea Stana ca să doarmă la dânsa, căci nu voia să mai petreacă o noapte ca cea trecută. Inainte de culcare i-au pus lui Nițică aluat acru amestecat cu ceapă în capul pieptului și la cap, ca să-i mai tragă fierbințelile.

Dar cu toate doctoriile și descântecele lor, lui Nițică îi mergea tot mai rău și slăbea văzând cu

ochii. In cele din urmă Ana hotărî să cheme pe doctorul satului, care a cam înfruntat-o că l-a chemat așa de târziu. Medicul a găsit că bolnavul avea lingoare, și-i dădu grije Anii ca să fie cu cea mai mare băgare de seamă, și să nu cumva să iasă din ceea ce i-o rândui el, că boala asta e o boală grea... Apoi îi hotărî odihnă desăvârșită, îl opri dela orice fel de mâncare câteva zile, iar de băut să nu i se dea decât apă stătută în casă, în care să înmoaie mai întâiu pâine prăjită.

Necazurile și suferințele Anei numai acum începură. Ziua și noaptea stătea ea la căpătâiul bolnavului priveghindu-l, iar candela dela icoana Sf. Nicolae nu se mai stingea.

Zilele treceau și lui Nițică îi era tot mai rău. Ce n'ar fi dat biată Ana să-și vadă băiatul însănătoșit. Nici rugile desperate ale ei, nici liturghiile, n'ajutau nimic. Boala-și făcuse cursul cu o repeziciune uimitoare, stingând încetul cu încetul fața vioaie de odinioară a lui Nițică, și omorînd orice nădejde în inima Anii. Biata femeie se istovise și ea de-atâta suferință a bietului băiat și de nopțile ei nedormite.

Mai erau trei zile până în Bobotează și Radu nu mai venea. Ana vedea că pentru băiat nu mai era nicio scăpare și grozav ar fi durut-o ca tată-său să nu-l poată apuca cu zile. Ea trimise pe cineva din vecini la poștă să « bată » o depeșă lui Radu, vestindu-l despre boala grea a fiului lor.

Slăbise bietu Nițică în cele zece zile de când bolea, de nu-l mai cunoșteai. Și cum să nu slăbească amărîtul de el, că nu mânca nimic și vărsa într'una. Mare caznă trebue să fi fost pe el, că ziua și noaptea nu mai avea

astâmpăr în pat de durere și de fierbințeală. Rău trebue să-l fi ars la inimă că, Doamne, cum striga să i se dea apă rece.

Cu toate că doctorul o oprise, biata Ana îi aducea din când în când, dându-i-l mai mult pe furiș câte-un pahar cu apă rece, zicându-și, că dacă o vrea Dumnezeu să-i moară, să n'o mustre cugetul că nu i-a dat să-și potolească focul ce ardea într'însul. Și apuca atunci Nițică paharul cu amândouă mânile, sorbindu-l cu ochii în ochii mă-sii, care nu-și putea stăpâni plânsul.

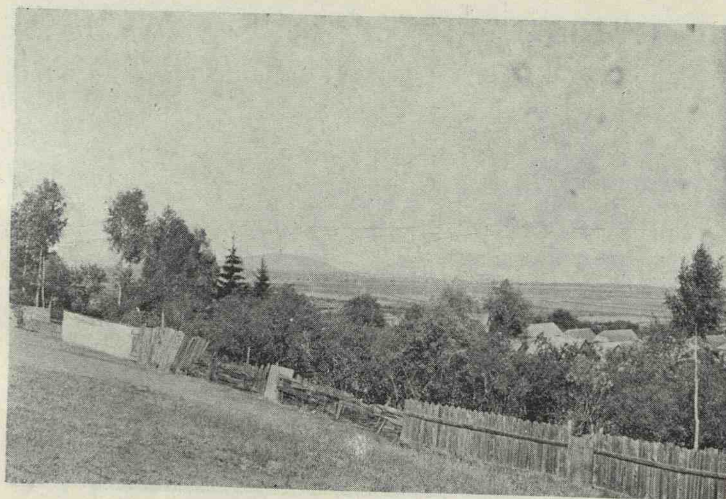
* * *

Afară vremea se încălzise de câteva zile și zăpada groasă care acoperea pământul se subțiase într'atât, încât pe coastele ondulate ale dealurilor pleșuve din fața satului, se vedeau pe ici, pe colea brazde negre. Era o moină ne mai pomenită în preajma Bobotezei. Pițigoii înșelați de razele primăvăratice ale soarelui, începură a țiui fără vreme printre crăngile arborilor, iar ciocârlanii săltau veseli prin uliți, căutând grăunțe prin gunoiul din urma carelor.

In ajunul Bobotezei era o șleapăiță cum nu mai fusese de nu se ținea minte. Preotul umbla în ziua aceea cu botezul prin sat. Pe la Ana, care nu ședea prea departe de biserică, trecu de dimineață. Ea primi pe preot și pe băieții ce-l însoțeau cu căldărușa cu apă sfințită și cântând cu glas tare: « In Iordan botezându-Te Tu, Doamne, Inchinarea Treimii s'a arătat », în casa a mare, unde-i aștepta pe-o farfurioară de pe masă un ban de argint și alături pe-o tavă un cașcaval. — Preotul întrebă de sănătatea lui Nițică... « Haaai

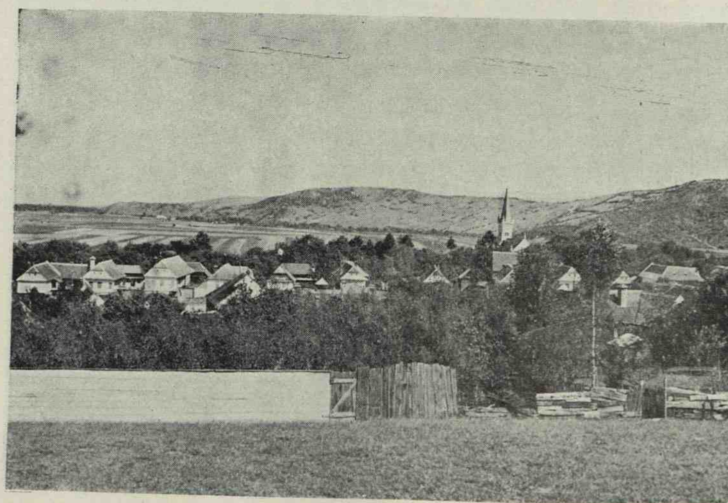
Satulungul văzut din dosul grădinilor de pe deal.

Altă vedere din Satulung.

Grup de Mocani și Mocance în curtea unei case din Satulung.

Vedere peste Satulung spre Târlungeni, Zizin și Purcăreni.

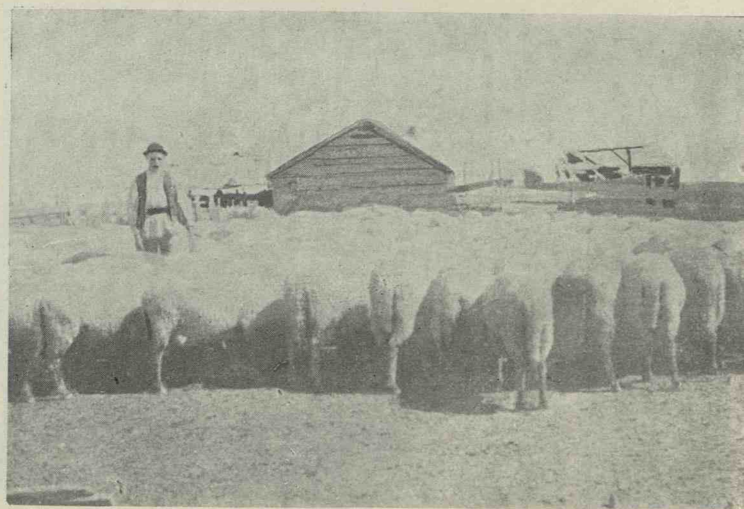
Deasupra Grădinei de pe Vale.

Case româneşti din Săcele.

Case vechi românești din Săcele.

Ciobanul cu oile.

de mi-l botează și pe el, Neică Părinte, că pân' la anu Dumnezeu știe », zise Ana cu ochii plini de lacrămi. Apoi ea rugă pe preot să vie să-l spovedească și să-l grijească, îndată ce va isprăvi de umblat cu botezul prin sat.

Către amiaz sosi și Radu. Bietul om, cum a primit depeșa a și plecat, n'a mai stat deloc pe gânduri. Unde era băiatul lui de altădată, voios și sprinten ca un prisnel, care de câte ori venea din Țară, alerga în cale-i spre a-i săruta mâna, și a-i lua desagii să-i aducă în casă. Radu privi cu o adâncă înduioșare fața galbenă și slăbită a lui Nițică, ce abia putu să ia mâna rece a taică-său și s'o ducă tremurând la buze. « Ce faci tu, dragu taichii ?. . .» Dar Nițică abia răspunse cu un gemet prelung și subțire și c'o întorsătură de ochi sfâșietoare.

— « Ce păcate să fie astea, Ano, pe care le tragem noi acum ?» zise Radu întorcându-se către nevastă-sa; și ochii lor se întâlniră într'o lungă și dureroasă privire, în care parcă-și spuneau unul altuia tot trecutul lor, toate greșalele lor, speranțele ce le legaseră de Nițică și soarta care-i aștepta.

Către seară veni preotul să spovedească și să cuminece băiatul. Lelea Stana, care de a doua zi de Crăciun nu se mai deslipise de lângă Ana, spuse preotului să trimită să-i aducă și cartea ca să cetească bolnavului și de ieșirea sufletului, că i se părea ei că nu mai avea mult. Și bătrâna cam cunoștea, căci la mulți și multe le închisese ea ochii în vieață-i.

Pe la miezul nopții, băiatul începu a se uita țintă în grindă, zâmbind parcă unor vedenii care i s'ar fi arătat. « Sunt îngerii care-l chiamă, drăguțu », spunea

lelea Stana. Altă dată își întorcea speriat privirea către cei cari erau lângă dânsul, căutând să-și ascundă fața între perini, ca și cum ar fi văzut ceva ce-l îngrozea. « Moaaartea, moaartea, mânca-o-ar corghii, uite cum fuge de ea sufletul mamii », zise bătrâna, cerând Anii să-i puie lumânările la îndemână.

In lupta asta desnădăjduită dintre vieață și moarte o duse Niţică până după ce s'a făcut ziuă, când se mai liniști puțin. Incet, încet începu el a se așeza între perini, întinzându-și domol mâinile și picioarele cuprinse de răceala morții și cu ochii stinși, pe jumătate închiși, începu a trage rar și adânc.

Lelea Stana aprinse lumânările de ceară galbenă dela candela care ardea pe-un scaun la căpătâiul bolnavului, și i le puse în amândouă mâinile, ținându-i-le mai un ceas. « Ce minune să fie asta ? » zise bătrâna dela o vreme. La mulți am ținut lumânările murind, dar parcă n'am văzut pe nimeni să moară așa de greu. Uite, bietul băiat, de când trage și nu poate muri. De ce s'o fi căsnind atâta un suflet tânăr și nevinovat ca al lui ?

— « Anico, luați saltirea și mai cetiți, ca să-l ușureze Dumnezeu ».

Cuvintele lelii Stanii o săgetară pe Ana la inimă. Ea-și aduse iar aminte de jurământul blestemat. — « Vezi, își zise ea, pedeapsa lui Dumnezeu, și ce vinovat e el amarul de mine, pentru păcatul meu ? ».

Ana luă psaltirea și îngenunche înaintea icoanei rugându-se, iar Radu zicea mereu psalmul pe care-l știa din copilărie: « Miluește-mă, Dumnezeule după mare mila Ta, și după mulțimea îndurărilor Tale. . . ».

Trecuse binișor de amiaz, când Niţică şi-a dat sufletul în mijlocul bocetelor sfâșietoare ale celor din casă.

Cine ar putea descrie întunerecul ce se lăsase acum în sufletul Anii, şi jalea adâncă ce se vedea pretutindeni în casa ca şi în curtea ei.

Vestea morţii lui Niţică se răspândi ca fulgerul în tot satul înainte de ruperea clopotelor. Femeile din apropiere şi din depărtare alergară triste să vadă mortul... « Dulce Doamne, mult e topit, ce foc o fi fost pe el », îşi ziceau ele ştergându-şi lacrămile.

Până seara Niţică fu scăldat, îmbrăcat în hainele cele mai frumoase şi aşezat în cosciug, pe care-l puseră pe două scaune în « casa a mare ». Pe masă, în partea capului, ardea o candelă între două sfeşnice cu lumânări aprinse. Iar la picioare erau două sfeşnice mari din biserică.

Inmormântarea se hotărî pe a doua zi de Sf. Ioan după ieşirea din biserică.

Tot satul a ţinut să meargă cu lumânare la mort. Şiruri de oameni şi mai ales de femei intrau şi ieşeau cu ochii plânşi dela Ana din Anini. Şi cine n'ar fi plâns auzind pe Ana cu câtă duioşie şi cu ce vorbe aşezate îşi plângea băiatul?...

« Scoală, scumpul mamii, şi nevăcuitul mamii. Cum nu ţi-a fost milă să te duci şi să ne laşi aşa pustii? — De ce te-ai îndurat de noi amarul de mine?...». Fiecare vorbă parcă era ruptă din inima ei. Plângea biată Ana cu-atâta jale şi foc, că toate femeile care-i umpleau casa se înnecau în plâns.

In neţărmurita ei durere, Ana chema pe măsa, moartă de mult — zicându-i să-i iasă lui Niţică înainte şi să-i arate drumurile, căci e tânăr să nu se rătăcească.

Radu ședea și el pe-un scaun lângă sicriu, plângând înfundat și ștergându-și ochii c'o basma galbenă.

A doua zi de Sf. Ion, după ieșirea din biserică, sunetul jalnic al clopotului celui mare, vestea poporenilor înmormântarea. Cu toată șleapăița și ninsoarea de-afară, lumea nu mai încăpea în casa și în curtea Anii din Anini.

Prohodul început de cei doi preoți ai satului în casă trebuia să se sfârșească la biserică. Când ducătorii cari purtau la umăr basmale frumoase de lână ridicară mortul să-l ducă, Ana desnădăjduită striga înnecându-se: « Nu mi-l luați, nu mi-l luați, fie-vă milă de mine și nu mi-l luați ».

La biserică tot satul.

Preoții slujitori îmbrăcați în odăjdii strălucitoare se coborau pe rând dela altar, cădelnițând în jurul sicriului și rugându-se pentru iertarea păcatelor și pentru odihna sufletului răposatului.

Și ce mai cazanie i-a spus preotul cel mai bătrân lui Niţică! Toată biserica era sguduită.

Către sfârșitul slujbei unul din preoți, pentru a vărsa puțin balsam de alinare pe inima rănită a Anei și a lui Radu, deschise cartea morților și ceti cu glas tare: « Care desfătare lumească rămâne neîmpreunată cu grija și care mărire stă pe pământ neschimbată? Toate sunt mai neputincioase decât umbra și decât visurile mai înșelătoare; într'o clipeală pe toate acestea moartea le apucă ». — Nici aceste cuvinte de o dumnezeiască înălțare și înviorare nu potoliră durerea și lacrămile Anei. Ea ședea cu capul în mâna-i rezemată de sicriu și cu ochii pironiți la fața sarbădă a lui Niţică.

— « Doamne, Doamne, își zicea ea:

Ce m'oiu face eu fără băiatul meu? » Și în minutul acela își reaminti ea tot ce avea de gând să facă cu Nițică dacă i l-ar fi ținut Dumnezeu... O clipă Ana parcă-l știa dus departe la învățături mai înalte, de unde abia apuca să vie ca să se bucure și să se mândrească cu el.

Dar vedenia asta înșelătoare nu ținu decât o clipă, căci de-odată fu chemată la cruda stare de-atunci de glasul obosit al dascălului, care cânta jalnic: « Veniți, fraților, să dăm mortului cea din urmă sărutare, căci iată ne despărțim ». Ana tresări și începu a plânge cu hohot.

Lumea se strecura pe lângă sicriu sărutând iconița cu chipul Sf. Ion de pe pieptul lui Nițică și punând câte un ban în tipsia de-alături. Mai toți sărutau și obrazul mortului. Ana și cu Radu și-au luat cei din urmă rămas bun dela băiatul lor sărutându-l prelung pe frunte.

Preoții dădură cea din urmă binecuvântare, stropind mortul cu vin și cântând jalnicul: « Veșnica lui pomenire ».

Ducătorii scoaseră sicriul din biserică și-l coborîră în mormânt în țipetele sfâșietoare ale Anei, care-și striga în deșert băiatul...

Toată lumea plecase din curtea bisericii, numai Ana nu se mai deslipea de lângă mormânt. Câteva bătrâne, printre care credincioasa ei vecină lelea Stana, o luară cu binișorul spunându-i să nu mai plângă atât, că-i și păcat. « Liniștește-te acum și-ți întărește inima, îi ziseră ele, că așa a voit Dumnezeu ».

IVAȘCA

Dumnezeu s'o ierte pe lelea Bița Ivașca, că ce bătrână bună mai era! Parc'o văd și-acuma cu fața-i numa 'ncrețituri, și totdeauna veselă, cu bărbia-i ascuțită, cu ochii vii și albă toată.

Era de mult bătrână, când ajunsesem și eu la vârsta dela care ține minte omul. Și sfătoasă mai era, Doamne. Știa să spuie din vremurile de demult, cum n'am mai auzit pe nimeni spunând.

Ea fusese vecina noastră cea mai săritoare, și femeea de credință a bunică-mii, — căci ea-i ținuse în brațe mai pe toți copiii, și pe-ai noștri până la mine. Cam dela ea aflam eu tot ce fusese mai de mult prin cuprinsurile noastre. Bunicu și bunica muriseră de mult, eu n'apucasem pe niciunul și bătrânei grozav îi plăcea să povestească de pe vremea lor.

De câte ori o prindeam singură pe-acasă, ori venea la noi cu furca, ori să ne-ajute la câte-o treabă, la câte ceva, mă țineam lipcă după dânsa, că tare-mi era dragă vorba ei cuminte și-așezată. Vara mai ales, nu mai puteam de bucurie când mama întindea peste noapte pânzele în curte, ori lăsa să se usuce dimiile, căci pe Ivașca o chema să se culce la noi pe iarba verde ca să le păzească. Atunci de cu vreme m'ascundeam ca să nu mă găsească mama, și cum își așternea

bătrâna, hop și eu din câte-un colț în preajma ei. Știam eu bine câte povești și lucruri frumoase din vremile vechi avea ea la săcușor...

Dorm ai noștri de mult și toate-au amuțit în împrejurimi, departe doar se mai aude din când în când câte-un câine lătrând. Numai bătrâna noastră vecină spunea, spunea într'una.

Ar fi fost în stare să povestească zile și nopți întregi. Când ajungea la câte-un bălaur mâncător de oameni, ori la sgripțuroaicele urîte și rele de mama focului, închideam ochii și mă făceam ghem de frică la spinarea ei.

Către sfârșit își păstra bătrâna câte-o poveste mai blândă, ca să m'adoarmă.

Atunci nu mai era vorba nici de smei năpraznici, nici de bălauri cu douăsprezece capete, nici de sgripțuroaice, atunci îmi dăpăna cu evlavie minunile lui Dumnezeu și-ale Sfântului Petru când umblau pe pământ...

Fermecătoare era bătrâna Ivașca atunci când începea aspune din vremea ei.

Numai ce-o auzeai : he, hei, gura mamii, mult era lumea veselă și bună pe vremea mea și cum trăia de îndestulată. Și cum n'ar fi fost, că pe-atunci nu erau atâtea nevoi ca azi, și nu ieșise atâtea fleacuri și drăcii. Pe când m'am măritat eu, nu erau nevestele așa înțoțonate ca acu. Pe-atunci aveau sarică de mireasă, încălțau cisme galbene ori roșii și purtau fotă. Numai ale mai bogate și mai de neam aveau și rochii de mătase, gheordie, ori dulamă, — tivilichie, — blănuri scumpe și brâuri de aur ori de argint. Dar azi

nu vezi că nicio « vai-de-ea » nu se mai mărită fără mătase și fără scurteică și dulamă cu plimbul de jder și de samur. D'aia au ajuns bieții oameni de nu mai pot lega două 'n tei.

Și pe-atunci gospodarii noștri stăteau bine, erau cheaburi, nu ca azi. Ce oi, ce cai și ce de mai cirezi de vaci și boi aveau! Cine mai era în Țară ca Mocanii noștri? Bărăganul, Basarabia și-atâtea plaiuri de dincolo de hotar, erau pline de turmele, cirezile și herghelile lor. Parcă aud și azi sunetul clopotelor dela boii, vacile și caii ce treceau vara pe la târguri. Dulce Doamne, ce de cai și ce de vaci și boi se mai învârteau și prin cuprinsul ăsta al dumneavoastră! Tot boi d'ăia mari, boi d'ai lui Hier, cum le zicea, — lați în piept și cu coarnele cât pe colo, de le izbeau de amândoi stâlpii dela poartă, cât era de largă, când intrau în curte. Parcă-l văd pe moșu-tău Radu, Dumnezeu să-l ierte, cum se uita dus încolo spre malu bisericii, cu palma strașină deasupra ochilor, când știa că vin alde finu-său Boantă și Niță Brescanu, scutarii lui cei mai credincioși, cu caii din Macovei, din Fleașca și din Gropării și cu vacile și boii dela Brateș, să-i ducă la târgul Prejmerului ori al Cohalmului și înăuntru departe. Ii râdea mustața când își măsura din ochi avutul. Turme, cirezi și herghelii întregi treceau în fiecare an, în vremea târgurilor de țară, p'aici pe dinaintea porții.

Aveau oamenii pe-atunci, dragu mamii, că era altfel lumea: mai cu frica lui Dumnezeu, mai milostivă și mai cu dreptate. Mi-aduc aminte de neica Radu, că niciodată nu se culca fără să citească psaltirea până noaptea târziu. Și ce de pomeni și milo-

stenii mai făcea! La zile mari, mai ales la Crăciun — când era acasă, eu, cu slugile din curte, o săptămână întreagă căram cu sania și cu conița mălaiu, lemne, carne, brânză și alte bunătățuri pe la câte femei sărace și cu copii erau p'aici. Și numai noaptea ne mâna, ca nu cumva să ne vadă cineva, știi, cum zice la Sfânta Evanghelie: să nu știe stânga ce face dreapta.

Da ce să-ți mai spun de praznicile ce le făcea în tot anul la Sfântu Vasile, la împărații Constantin și Elena, la Sfânta Maria și la Sfântu Neculai. Tii, ce mai era pe noi, vecinele la zile d'alea. Ce mai ropote cu alde soră-mea Bunoae, cu lelea Țica lui Voiculeț, — omu ei fusese tot p'aici pe la dumneavoastră scutar, îl omorîse Sechelii în zaveră, — cu Zoriloae, cu lelea Chiva Sgărioae și cu altele de prinprejur. Leica Marica, Dumnezeu s'o ierte, cu câte-o săptămână înainte ne chema de cerneam, și de puneam oalele în rânduială pentru fiertu bucatelor. Zilele alea era o învălmășeală și-un tămbălău prin curtea și prin casele astea, ca la nuntă. Unele frământam, altele cărau lemne, unele vârcoluiau, altele scoteau pâinea și colacii din cuptor, altele tocau carnea și făceau sarmalele. Altele iară rânduiau carnea, spălau și șofrăneau orezul pentru pilaf. Apoi după ce toate erau puse în rânduială, ne mai dădeam și noi la odihnă. Dar ce fel de odihnă, că toată noaptea spuneam la povești și la năzbâtii, râdeam și petreceam. Vin în pimniță era destul și după ce-i făceam treaba, leica Marica, Dumnezeu s'o odihnească, ne dădea de gustam, — și ne mai luam și noi când ne trebuia. Când nu era neica Radu acasă la prasnice d'astea, mai ales vara, chemam și noi câte-un

lăutar din sat, și-apoi cât e curtea asta de mare, țineți-vă picioare, — nu mai știai praznic era, ori nuntă...

...Dar când era dânsu acasă, cine-ar fi îndrăznit?

...Așa era p'atunci, gura mamii, — și ce bine mai era!

MARIA BACIULUI

Maestrului Alexandru Vlahuță

Inaltă, neagră și uscățivă, cu mâinile scorojite de munca aspră, de vânt și de soare: o spuză de copii și nevoile cele multe o îmbătrânise înainte de vreme.

Fusese slujnica cinstită și credincioasă a moșului Vasile de pe ulița Mică, care-o și înzestrase, măritând-o după Radu Baciu, unul din cei mai voinici ciobani din târla lui. Cioban de nădejde pentru iernile grele mai ales, când turmele trebuiau să fie hrănite și adăpate la vreme, și să fie ferite de asprimea gerului năprasnic de pe Bărăgan și de Crivățul care le învălmășea, dacă nu era rânduite din timp în saielele și după perdelele ocrotitoare. Tocmai de aceea stăpânul îl răsplătise nu numai cu toată încrederea lui, dar și cu o simbrie de douăsprezece oi anual, pe lângă scutirea celorlalte de orice cheltuială, din care Radu își agonisese o turmă frumoasă de oi țigăi până la însurătoarea lui cu Maria. Ceea ce numai rar de tot se vedea, — căci simbria ciobanilor celor mai destoinici în acea vreme nu trecea de șapte sau opt oi anual, de hrană și îmbrăcăminte.

Stăpânul pe dânsa o lăsase în zaveră, să-i păzească casa. Căci dânsul trecuse cu toți ai lui dincolo peste hotar în Țară, până aveau să se mai potolească lucru-

rile. Te cuprindeau fiori, când o auzeai povestind de cele trei zile de groază, pe care le petrecuse ghemuită într'un colț din podul casei moșului Vasile, nemâncată și nedormită, pe când cetele răsculaților unguri cutreerau satul în sus și în jos, jefuind godpodăriile mai de seamă și omorînd pe câți Români le ieșeau în cale.

Spărseseră Ungurii și casa moșului Vasile, cărând în suliți burduși de brânză, partale de slănini afumate și bunătate de cașcavaluri. Podul casei nu fusese atins de furia năvălitorilor, și Maria Baciului scăpase dela o moarte sigură numai cu spaima. Când își aducea aminte de vremea aceea numai ce-o vedeai înduioșindu-se și oftând adânc. Apoi, uitându-se în sus, își făcea semnul crucii și mulțumea lui Dumnezeu c'o ferise de-o moarte năprasnică, cu toate că nici de vieață nu prea avea ea la ce să fie bucuroasă. In adevăr că ea fusese numai de necazuri în lume. Dar deh, se vede c'așa-i fusese scris.

In tinerețe își avusese și ea cuprinsul ei, și dusese o vieață mai îndestulată. Radu Baciu era stăpânul unei târle frumoase în Țară pe Bărăgan, lângă Dor-Mărunt. Pe-atunci casa lor nu cunoștea lipsa. Dar tihna și bună starea au fost pentru ei, așa, mai mult o amăgeală, căci o vreme cumplită de iarnă îi lăsă în câteva zile săraci lipiți pământului, și răpuse și pe bietul Baciu.

Era pe la sfârșitul lui Faur, când târlașii așteptau să se îndulcească vremea, ca să priiască mielușeilor, ce în curând aveau să salte veseli în mijlocul turmelor scoase cu multe trude și cheltueli din greutățile iernii.

Dar, în loc de soare și de vreme bună, lumea se pomeni așa de-odată c'un vânt năpraznic și rece de-ți

îngheța inima. O săptămână întreagă ținu Crivățul, iar gerul ce venise cu el, prinse-a îngheța apa scursă din zăpada ce se topise, făcând din nemărginitul șes al Bărăganului pustiu o nemărginită față de sticlă. Pe-alocurea, zăpada ce căzuse în clipele de odihnă ale vântului se îngrămădise în troiene cât munții. Turmele erau luate de furia viforului și purtate în neștire împreună cu ciobanii lor. Saelele, perdelele și adăpoastele de tot felul se făcuseră una cu pământul.

Orbite de zăpada care se îngrămădea din cele patru colțuri ale lumii, spre a se risipi iarăși, cârduri întregi de oi, cirezi de vaci și boi și herghelii de cai mândri se duceau nebune, spre a-și găsi moartea în valurile Borcii și ale Dunării.

Minte de om nu mai pomenise așa vreme grozavă. Sute de păstori, cari în desnădejdea lor, alergau să întoarcă turmele dela pierzare, înlemneau pe câmp.

Câini pierduți de turme și turbați de urgia vremii se dădeau acum la stăpânii lor. Haite de lupi, goniți de frig și de foame, din stufăriile bălților fugeau zăpăciți încoace și încolo, umplând văzduhul cu urletele lor. Cârduri de corbi și de vulturi înnegreau cerul, dând târcoale trupurilor de oameni și de vite.

Doamne, multă lume rămase săracă și obidită, pe urma acelei mânii a cerului! Ce de oameni și ce de vite se prăpădiră!

* * *

De-atunci văduvea și Maria Baciului. Sărmana femeie rămăsese din gazdă bună ce era numai cu cârdul de copii și cu lucrul mânilor. Muncea din greu de dimineața și până noaptea târziu, alergând fără

preget în dreapta și în stânga, ca să agonisească câte ceva pentru gurile cele multe care îi cereau de mâncare.

In zilele de târg, Lunea la Cernatu și Vinerea când era târg la Brașov, o vedeam des de dimineață, de pe fereastra odăiții din dreapta a casei noastre, cum cobora în pași greoi malul bisericii, încrosniată cu fel de fel de bulendre pe care le ducea să le vândă.

Căpătâie de dimie, piei nesmulturite, pojițe, cămăși, cioareci, ghebe și zăbune vechi, mai câte-o scurteică tocită, câte-un androc purtat și te miri ce alte boarfe și lucruri de nimic, erau marfa Mariei. Toate femeile din sat care aveau câte-o rămășiță de marfă nevândută, sau câte-o buleandră ce nu mai era de nicio treabă, Mariei Baciului le dădea, ca să se curețe de ele. Toată ziulica stătea biata femeie în târg, mai mult flămândă decât mâncată, îndurând vara căldurile moleșitoare și iarna gerul de foc, schimbându-se de pe-un picior pe altul ca să nu degere.

Cu toată vieața ei chinuită și amărîtă, nimeni n'a auzit-o niciodată pe Maria Baciului cârtind împotriva lui Dumnezeu sau a oamenilor. N'ar fi fost ea în stare, Doamne ferește, să pizmuiască pe cineva, fiindcă avea avere și trăia mai înlesnit decât dânsa. Ea-și suferea soarta cu o răbdare mucenicească și privea toate cele ce întâlnea în vieață ca o voință a Celui de sus. Se dusese pomina de blândețea și de bunătatea de inimă a acestei femei.

Pâne amarnic agonistă au mâncat băieții Mariei până au mai răsărit. Când s'au făcut mari, i-a trimis în Țară la treabă: pe unii ciobani la oi și pe alții pe a prăvălii. Două fete, le-a măritat și pe ele tot în Țară,

după două gazde bune. Apoi, într'o bună dimineață, de dorul copiilor și sătulă de-a tot purta în spinare bulendrele satului, a trecut și ea granița, ca să trăiască mai bine pe lângă ai ei, lăsându-și casa pustie și-o mândrețe de grădină de sub Plopiș, pradă la ăi copii din sat.

Dar soarta care-o prigonea n'a lăsat-o să se bucure vreme mai îndelungată de o vieață mai dulce, căci într'o zi din săptămâna a luminată se lăți vestea în sat c'a murit în ziua de Paști la una din fetele ei.

« Fie, că la mare zi a murit! Dumnezeu s'o ierte », își ziceau bătrânele din partea locului la auzul clopotelor; « nejudecată are să meargă în raiu, biata Maria ». Iar altele: « Apoi câte-a mai tras amărîta, în vieață-i, dacă nici ea n'o vedea fața lui Cristos, nu știu zău care-om vedea-o! ».

CĂLȚUNA

Cine nu cunoștea pe lelea Maria Droaina, baba cea mai ursuză și soacra cea mai cicălitoare din sat? Unde te întorceai numai de ea dădeai. Toată ziulica o vedeai pe drumuri, cu poalele în brâu, cu coada gimbirului lățită pe spinare ca o foaie de brustur, c'un caier cât o mătăhuză în furcă și c'un măr sau c'un cartof în vârful fusului drept prisnel: sfâr, sfâr, sfâr, fără niciun spor, căci abia avea timp să se uite lung așa ne tam ne sam la câți treceau pe uliță. Cum ar fi și putut ea toarce mergând în sus și în jos. — Umbla desculță de când se lua zăpada și până toamna târziu când pământul mai începea să înghețe. Dar papucii-i avea totdeauna cu dânsa agățați de băierile șorțului ori de furcă. In ăst chip nimeni nu-i putea spune că n'ar avea cu ce să se încalțe. Dar așa-i plăcea lelii Mariei să umble și greu ar fi scos-o cineva dintr'ale ei.

Lumea-i mai zicea și Călțuna, din pricină că după ce purta o pereche de cisme toată iarna și chiar câte două ierni de-a-rândul, când se desprimăvăra, le tăia carâmbul jos, și căputele, cărâmbii cum se zice prin partea locului, îi folosea la câte-o Duminică și sărbătoare mai mare când umbla și ea încălțată și când mergea la biserică.

Nu era din vreun neam de oameni răi lelea Maria — din vreun neam prost cum se zice —, dar femeie mai ciudată, mai dârză și mai neisprăvită ca ea, nu era alta pe lume. — Se măritase după un om cum se cade, priceput și bun gospodar. Dar ce folos, că ea nu ținea nicio seamă de bărbat. Casa ei nu era în rândul lumii, că lelea Maria în loc să stea și să-și vadă de vatră, de dimineața până seara, lua satul în curmeziș și 'n curmeziș, purtând minciunile din ușe în ușe. Ce fel de lucru putea să fie al ei, când umbla cu el de colo până colo? Nici tors, nici îndrugat, nici țesut cum se cade și nici o treabă la vremea ei. Din pricina asta și dimiile pe care le țesea pentru vânzare erau ca vai de ele: cupite, lăbărțate și numai loturoaie, ca orice lucru făcut pe apucate. Când se ducea la târg cu ele îi era rușine să le scoată din sac. Pe când celelalte femei le întorceau pe-ale lor pe o parte și pe alta, arătându-le și lăudându-le la negustori, ea sta dosită cu marfa la coada târgului, ca și cum i-ar fi fost rușine de ea. De se întâmpla să se vândă mai cu zorul, bine de bine, că le făcea și ea vânt la ale ei. Dacă nu, cu săptămânile și cu lunile bătea drumul târgurilor până să se curețe de ele.

Așa fusese lelea Maria Droaina de când se pomenise pe lume și așa s'a petrecut.

Avusese doi copii: o fată leită ea, și-un fecior. Când i-a venit vremea să-l însoare, a umblat tot satul până să-i găsească o mireasă. După multă alergătură își găsi lelea Maria Droaina în sfârșit o noră.

Biată Stana Munteanu, așa o chema, ce-o mai văicăra lumea, când a auzit că ia pe feciorul Călțunii. Nu atât din pricina lui, cât mai ales dintr'a mășii, că

toți știau ce poamă bună era... « Numai de geaba s'a închinat săraca », își ziceau toți... — « O vedea ea, amărîta, în ce casă a intrat. Că cine n'a văzut pe dracu, să se uite la Călțuna ».

Și așa a fost cum a zis lumea.

Cum s'a văzut cu noră în casă, lelea Maria a și început să-și alerge gura prin vecini: că-i de nimică, că dac'ar fi după ea, nu i-ar plăcea decât să doarmă și să mănânce bine, și toată ziua ar ședea ca o amiroană fără să facă nimic. Iar când e vorba de lucru nu se pricepe la nicio treabă... nici în pornojii nu știe să calce cum trebue.

Apoi ce să mai zic de zilele fripte pe care i le făcea bietei noră-sa acasă în toată bună vremea. Nici mâncarea nu-i tihnea bietei femei!... Fierbea și ea câte ceva mai bun de mâncare câteodată, soacră-sa avea grije să-i arunce te miri ce în oală ca să nu mai poată mânca. Noaptea când se întorcea după drumuri, potrivea așa ca să găsească pe Stana culcată, și-apoi tiptil, apropiindu-se de patul ei numai ce începea s'o sgâlțâie și s'o ocărască cum îi venea la gură, că de ce se culcă și doarme ca un buștean, fără s'o aștepte pe dânsa, c'așa stă bine unei nurori cum se cade...

Se făcuse biata Stana ca o stafie de traiul rău ce-l ducea cu împelițata aia de bătrână. Să fi fost alta în locu-i, de mult și-ar fi luat lumea în cap. Dar ea cu toate suferințele tot supusă și răbdătoare era. Își căta de treburi și pe soacră-sa o lăsa într'ale ei. Dar pe lelea Maria Droaina tocmai răbdarea asta o scotea din țâțâni, îndârjind-o și mai rău împotriva noră-si. — Nu știa ce să-i mai facă bietei Stane, ca s'o scârbească de casă și s'o vadă luând câmpii...

Intr'o după amiaz numai ce-i trăzni prin cap lelii Mariei să se suie în podul casei, când credea că n'o vede nimeni, și s'aștepte acolo până noaptea târziu, ca să sperie pe noră-sa. — Stana nu era atunci acasă. Când se întoarse către seară, ațâpi focul în vatră ca să-și gătească ceva de mâncare, și până una alta puse ceaunul de mămăligă și-o oală cu lapte la fiert. După ce se încinse focul bine, mai ieși prin curte dându-se după una, după alta. — Lelea Maria, care asculta din pod toate mișcările noră-si și vedea de sus prin gura ursoaicei cum ardea focul în vatră și tot ce era prinprejur, întinse de-odată cât putu mai mult mâna pe cotlon în jos, făcând vânt unui taler rotund de lemn drept în mijlocul ceaunului...

Când se întoarse Stana de-afară apa era în clocote, și în mijlocul ceaunului talerul se'nvârtea de mama focului...

Până să-și dea seama că ce putea să fie, auzi deodată în pod ca un plesnet de gâteje când le frângi, apoi o foșnitură, urmată numaidecât de sunetul înnăbușit al unui butoiu gol. Pe urmă dăngănitul unui clopot dogit și pași apăsați ce se mișcau de colo până colo, trânteli, bușeli și în sfârșit o miaunătură lungă și plângătoare de cotoiu prins de coadă... Cuprinsă de spaimă, singură cum era și tremurând ca varga, Stana abia se mai putu târî până în ușa tinzii. Aici, adunându-și toate puterile, prinse a răcni cât o luă gura: « Săriți, nu mă lăsați, săriți oameni buni...».

Vecina de din sus, Susana Târna, o femeie bărbată și curajoasă, auzind strigătul de groază al vecinei ei, sări numaidecât stoborul, care le despărțea curtea, și merse să vadă ce este. — După ce-și mai veni puțin

în fire, galbenă la faţă şi clănţănind din dinţi, Stana îi povesti cu vorbe înnecate tot ce se petrecuse dela întoarcerea ei pe înserate acasă dela rude, unde fusese după amiaz la vorbă cu furca şi caierul de tors... Ii povesti spaima ce-o cuprinse văzând talerul de lemn învârtindu-se în ceaunul de mămăligă care fierbea în clocote când ea se întorsese din curte, unde ieşise să vadă dacă toate sunt la rostul lor, şi ca să mai aducă şi nişte lemne pentru focul din vatră. Dar mai cu seamă groaza ei când a auzit hodorogeala din pod şi miaunătura de pisică...

« Nu-ţi mai fie deloc, dulceo, că n'a fost nimeni în pod decât spurcata de soacră-ta... Ascultă ce-ţi spui eu, numai ea a fost, necurata, n'ar mai răbda-o ăl de sus pe faţa pământului!... Pe înserate am văzut-o eu printre stobor cum se suia în pod. Dar cine ar fi crezut că ar avea gânduri d'astea blestemate?... Ea a fost, şi nimenea altu »...

Apoi Susana ieşi binişor afară şi se duse de luă scara dela uşa podului. « Acu să te văd eu şişcă bătrână, pe unde o să mi te dai jos? » Şi intră în casă.

După ce încuiară uşa dela tindă — unde se petrecuse toată daravera asta, cele două femei au rămas împreună, Susana Târna ascultând pe vecină-sa Stana povestindu-i toate neajunsurile pe care i le făcea zilnic soacra ei lelea Maria Droaina. De dormit n'au mai putut dormi, căci somnul le sărise la amândouă din întâmplarea asta.

Când era aproape să se crape de ziuă, auziră iar ceva bâjbâind prin pod. Iar Susana din culcuş: « O auzi, Stănico?, o auzi? Nu vrea s'o apuce cântatul

cocoșilor... O să vezi tu acuși ce-o să pățească încornurata! Are să pomenească câte zile-o mai avea...».

Cele două vecine nici nu-și isprăviră bine cuvântul, și de-odată un bufnit greu și-un vaiet înfundat și prelung, ce s'auzea în curte, le făcură să sară din așternut. Aprind repede o lumânare și ies amândouă afară. Când colo, ce să le vadă ochii?: lelea Maria zăcea grămadă sub gura podului: « Tii, ucigă-te crucea, drace! » — și făcându-și amândouă cruce: « D-ta erai a cu taleru 'n ceaun, care suna clopotele dogite și care făcea ca pisicile în pod? — Nu ți-e rușine și păcat de Dumnezeu, femeie bătrână, să stai d' asemenea fapte! — Vezi că nu te-a răbdat Christos »?

Un cuvânt nu răspunse Călțuna la mustrările celor două femei; ea se uita doar așa prostită în ochii lor. O duseră apoi în casă pe-un țol, — căci singură nu se mai putu ridica. Dintr'asta i s'a și tras apoi lelii Mariei.

PĂRINTELE RADU

Părintele Radu Popea fusese unul din preoții cu carte din Țara Bârsei și ca student în drept la Cluj, hrănise cu însuflețirea tinereții lui, — împreună cu alți tineri români de ispravă din acel timp — flăcările revoluției române din 1848. Părintele Radu fusese în acel an de redeșteptare națională, la vârsta numai de douăzeci și unu de ani, unul din Tribunii lui Avram Iancu în armatele de pe Târnave. Mai fuseseră Tribuni d'ai lui Iancu și alți tineri din Săcele colegi d'ai lui Radu Popea, cum au fost fratele său Neagoe Popea (episcopul de mai târziu al Caransebeșului și membru al Academiei Române). Neagoe Popeea fusese Tribunul Branului. Apoi Aprianu (Oprea) Moroianu, mort în Viena la 1855, Tribun tot pe Târnave și dânsul, precum și Constantin Secăreanu, ajuns mai târziu un priceput avocat din Brașov. Dintr'o vreme cu ei și coleg la Cluj și mai târziu la Universitatea din Viena fusese și Ion Rațiu din Turda, Tribun pe Târnave și el, și conducătorul Memorandiștilor dela 1892, care în Iunie acel an s'a dus cu jalba Românilor ardeleni la împăratul din Viena, care însă nu l-a primit, spre uimirea Românilor și a lumii întregi.

Părintele Radu a avut așa zicând două vieți. Una a întâiei sale tinereți plină de avânt și însuflețire pentru tot ce putea să ajute cu un ceas mai de vreme la redeșteptarea și mântuirea neamului nostru asuprit. Iar cealaltă, mai potolită, după ce fusese numit de episcopul Șaguna prin anii 1850 ca preot la parohia bisericii Sfintei Adormiri, la care servea ca preot și tatăl său, părintele Neagoe, de pe la 1825. In Satulung mai este și o a doua biserică ortodoxă, a sfinților Arhangheli, numită biserica veche. Parohia noastră a bisericii Sf. Adormiri trecea — și cu toată împuținarea populației de vreo cincizeci de ani încoace —, mai trece și azi ca una din cele mai bogate din Ardeal.

După ce și-a sfârșit studiile secundare pe care le-a urmat la gimnaziul romano-catolic din Brașov, unde au funcționat pe vremuri ca profesori și Mureșenii Iacob și Andrei (cel dintâi și ca director), precum și la gimnaziul din Blaj, și după ce a absolvit și teologia la Sibiu, s'a înscris ca student la Facultatea juridică din Cluj, — unde mai avea de colegi pe toți cei amintiți mai sus și numeroși alți tineri Români ardeleni, bănățeni și ungureni.

In adevăr, mai erau înscriși la drept și la filosofie la Cluj și alți vreo treizeci de tineri români din diferite ținuturi ale Ardealului și de prin părțile ungurene. Unii din ei cu conștiința națională mult mai scăzută, — cum povestește mai târziu episcopul Popea în cartea sa « Memorialul lui Șaguna », — și cari abia știau ceva românește. Căci cei mai mulți din aceștia aveau răul obiceiu acasă la ei, de unde veneau, să vorbească între ei și în familiile lor numai ungurește. Tinerii cari veneau din jurul Brașovului, din Țara

Bârsei, vorbeau dimpotrivă o limbă neaoșe românească, de să-i fi tot ascultat, cât de frumos vorbeau. Se știe că Românii din această parte a Ardealului, Săcelenii și Brănenii, dar mai ales Săcelenii, erau pe vremuri între cei mai mari oieri ai țării. Ei trăiau de veacuri cu turmele, cirezile și hergheliile lor în vechile Principate Muntenia și Moldova. Ei vorbeau cu toții limba frumoasă care se vorbea în aceste două provincii ale Daciei. Dar pe lângă tinerii din Brașov și din jurul Brașovului, mai erau la Cluj și alți studenți din jurul Sibiului și de pe la Blaj, cari și aceștia vorbeau frumos românește. Printre aceștia din urmă erau Alexandru Pop (cel care-și schimbase numele chiar acolo în Cluj în Papiu Ilarian), frații gemeni Zaheu și Iosif Hodoș (tatăl scriitorului Ion Gorun), cari au avut, cu cei mai sus amintiți, un rost conducător între tinerii studenți români din Cluj din acea vreme. Unii dintre ei, cum spuneam mai sus, aveau conștiința națională amorțită, și vorbeau rău sau nu vorbeau aproape deloc limba noastră strămoșească. Pe aceștia au căutat Brașovenii și cu ceștialalți să-i aducă așa zicând la calea pocăinții, insuflându-le idealul național, îndemându-i să-și cinstească limba și să învețe a o vorbi cum se cade...

O vieață activă a început atunci să ia ființă între tinerii universitari români din Cluj. Convinși că numai printr'un spirit de unire națională și printr'o muncă stăruitoare culturală românească, tineretul român se va putea pregăti temeinic, pentru ca mai târziu să poată conduce cu folos trebile neamului nostru asuprit, universitarii noștri din Cluj întemeiară la 1846 o societate de lectură în care să-și cultive limba și datinile strămoșești. Dar ei mai vorbeau în

această societate și despre treburi politice și sociale și făceau planuri cum să lucreze mai bine ca să ducă la liman biata noastră nație necăjită și nedreptățită de-un neam străin.

Președintele de onoare al societății era Alexandru Bohățel — fiindcă era cel mai vârstnic dintre ei. Bohățel a fost mai târziu unul din secretarii Adunării naționale dela Blaj din 1848, iar președintele activ al ei, fratele mai mare al părintelui Radu anume Neagoe Popea, episcopul de mai apoi al Caransebeșului și membru al Academiei Române. Neagoe Popea împreună cu Al. Papiu Ilarian ales secretar, erau sufletul acestei asociațiuni tinerești. Odată cu întemeierea societății, tinerii noștri au întemeiat și o revistă periodică scrisă cu mâna și întitulată « Zorile », care umbla cu pază printre dânșii. Revista cuprindea în coloanele ei chestii literare și sociale, punând la cale în același timp fel de fel de lucrări de interes social, cultural și național.

In frământarea de gânduri stârnită de societatea nou întemeiată și de revista « Zorile », tinerii studenți români își dădeau din ce în ce mai mult seamă de rostul lor la școlile înalte din Cluj și de chemarea frumoasă pe care aveau s'o îndeplinească mai târziu în sânul națiunii române. Astfel, cu prilejul morții unuia din tinerii studenți români din Cluj, ei au hotărît s'o rupă cu trecutul, și unul din ei să vorbească la groapa celui răposat în limba românească. Până atunci nu se mai văzuse așa ceva, căci mai înainte Românii trebuiau să vorbească pentru cei răposați ai lor numai ungurește. Zis și făcut. Tinerii noștri însărcinară pe președintele lor Neagoe Popea

să rostească vorbirea de moarte la groapa colegului lor răposat. Toți Românii s'au dus în grup la cimitir, și când, după binecuvântarea preotului român, Neagoe Popea a rostit cu glas tare cele dintâi cuvinte românești de rămas bun dela cel adormit în Domnul, de-odată din sânul studenților maghiari, cari și ei erau în oarecare număr de față la înmormântarea camaradului lor român, — s'a ridicat un strigăt puternic împotriva celui care a cutezat să vorbească românește. Iar după protestare a urmat și o bătaie în toată regula între dânșii, căci Ungurii s'au aruncat fără zăbavă asupra vorbitorului voind să-l lovească cu pumnii și cu bastoanele. Dar Radu Popea, cu Aprianu Moroianu, cu Papiu Ilarian, — care deși mic de statură era vârtos, și la asemenea încăerări lovea cu străşnicie cu pumnul, așa că-l știau toți de frică și se temeau de el, — și cu alți câțiva colegi, au făcut numaidecât zid de apărare cu piepturile lor în jurul vorbitorului; așa încât pe acesta nu l-au ajuns loviturile de bețe și de pumni ale studenților unguri înfuriați. Ele au fost încasate numai de cei cari l-au apărat.

Despre toate aceste întâmplări din timpul studenției lor dela Cluj, nu odată ne-a vorbit nouă tinerilor universitari din Săcele venerabilul și simpaticul episcop Nicolae Popea, când venea vara la Satulung să-și vadă familia.

Toate aceste întâmplări se petreceau în preajma anului 1848. Guvernator sau Cancelar al Ardealului, cum i se mai zicea, era pe atunci baronul Samuil Iosika de obârșie Român din Banat, strănepot al unui Cneaz român din jurul Caransebeșului. El era pus în cunoștință despre discuțiile aprinse, cu un cuprins

politic, cari aveau loc aproape zilnic între studenții români și maghiari. Cei dintâi rostind cu tărie dreptul națiunii române de a ajunge la libertate. Ei cereau ștergerea hatârurilor din trecut de care până atunci nu se folosiseră decât Ungurii, Sașii și Săcuii. Ceilalți, adică tinerii maghiari cereau, amărîții de ei, ca nimic să nu se schimbe din ceea ce fusese mai înainte. Ei voiau mai înainte de toate unirea Transilvaniei cu Ungaria, știind că atunci drepturile lor vor dăinui mai departe.

Iată deci care erau gândurile și simțirile tineretului celor două nații română și maghiară în preajma anului redeșteptării popoarelor.

Baronul Iosika, care, cum spuneam, cunoștea frământările și discuțiile dintre tinerii români și unguri, și-a pus de gând să mai potolească neînțelegerile dintre ei. In scopul acesta el a dat, într'o seară dela finele anului 1847, o masă urmată de o serată în casele sale, poftind la el pe cei vreo treizeci de studenți români și tot pe atâția studenți unguri. I-a primit pe toți cu toată băgarea de seamă și bunăvoința și i-a ospătat împărătește. Oaspeții au stat mult în saloanele Cancelarului Ardealului, întreținându-se foarte viu între ei și între dânșii și stăpânul casei.

Când au intrat tinerii noștri români în saloanele guvernatorului, ei au fost izbiți de minunatul mobilier, — mai ales dacă ne gândim că bieții noștri studenți locuiau în Cluj în case modeste, — apoi de bogăția bibliotecii alcătuită din mulțime de cărți frumos legate în piele și așezate în numeroase rafturi. Nu mai puțin s'au minunat ei de numeroasele tablouri

care împodobeau pereții camerelor și mai ales tablourile din bibliotecă, vederi și multe portrete în uleiu de-ale înaintașilor baronului, între cari se găsea și strămoșul îndepărtat al lui Iosika, — un chip frumos de Român, care purta costumul Cnejilor români din Banatul de odinioară.

După ce s'a isprăvit masa, baronul Iosika și-a trecut oaspeții iar în bibliotecă, unde a avut loc un schimb de păreri din cele mai vioae toată seara între Cancelarul Ardealului și tinerii români și unguri. S'a vorbit despre lucruri cari frământau pe atunci tineretul celor două popoare. Și Cancelarul, care, cum spuneam, cunoștea neînțelegerile dintre studenții unguri și români, a căutat să-i mai potolească sfătuind pe tinerii maghiari să fie mai cu grijă și mai împăciuitori cu Românii. Iar Românilor le-a spus să fie și ei la rândul lor mai puțin porniți și nu atât de neîngăduitori față de camarazii lor unguri.

La sfaturile acestea s'a ridicat de-odată ca ars Papiu Ilarian și îndreptându-se către baronul Iosika i-a spus: « Măria ta, nu dorim pacea pe care ne-o dați, pentrucă în schimb așteptați dela noi să ne lepădăm de naționalitatea noastră și de neatârnarea Ardealului. Nu vom face acest lucru niciodată, pentrucă Ardealul a fost și este țară românească, nu numai prin cea mai mare parte din populația de jos, ci și prin cea mai mare parte din aristocrația lui care la începutul ei a fost aproape întreagă românească. Dovada acestei spuse a mele este chiar chipul în costum românesc al strămoșului Măriei tale, pe care ni l-ai arătat mai înainte ».

Baronul Iosika a recunoscut că într'adevăr familia lui este de obârșie românească, « dar că toți Românii,

a vorbit mai departe Cancelarul, câți s'au contopit cu clasa conducătoare ungurească, au ajuns la frumoase rosturi sociale și politice. Și că, din acest punct de vedere, ei nu pot fi decât recunoscători națiunii maghiare ». Atunci Radu Popea — o fire cam iute și neiertătoare, nu s'a putut stăpâni fără să răspundă la rândul lui baronului Iosika, și încă într'un ton puțin cam apăsat cum îi era firea. « Mă mir, zise el, că tocmai Măria ta, care nu-ți tăgăduești obârșia românească, poți vorbi despre recunoștință. Rog răspunde Măria ta deschis, ce recunoștință ai putut avea Măria ta și familia Măriei tale, pentrucă strămoșul Măriei tale, Cancelarul Ardealului, Ștefan Iosika, a fost ucis la Sătmar de către Principele Sigismund Bathory, așa cum știe toată lumea c'a fost ucis? Sau Măria ta a uitat ocările ce i s'au adus de către Unguri fratelui Măriei tale, baronul Ion Iosika, pe timpul când era guvernator, strigându-i-se cu dispreț în față, că este « Valah »? Și pentru ca batjocura să fie și mai mare, punându-i-se la cale noaptea în fața locuinței un tărăboiu drăcesc cu muzică de fluiere ciobănești, cu scopul de a arăta lumii izvorul din ciobani al familiei dumneavoastră? Aceeași punere la cale dușmănoasă tot cu fluiere ciobănești, precum știți, s'a făcut și sub geamurile Cancelarului Alexie Nopcea ».

Cuvintele lui Radu Popea au adus o adâncă sguduire asupra lui Iosika, care a rămas câteva clipite într'o tăcere care-i dădea de gândit, din care, când a ieșit, a căutat să schimbe vorba repezindu-se la bibliotecă și luând dintr'un raft o carte, pe care întinzând-o Românilor îi întrebă cu un aer convingător, dacă o

cunosc? — Era «Istoria pentru începuturile Românilor în Dacia» de Petru Maior. «Cunoașteți această carte și știți ce se spune într'însa?» — «Dar Măria ta cetești și românește?» îl întrebară Românii într'un glas!

«Că pricep sau nu și românește, asta este o altă întrebare, răspunse baronul. Dar să-mi răspundeți mai bine la ce v'am întrebat eu. Știți sau nu știți ce se spune în această carte?

Papiu Ilarian gata și iute la răspuns spuse Cancelarului Iosika următoarele: «Cartea aceasta este diploma de boierie a strălucitei înrudiri romane a poporului român, și ceea ce se spune în ea este o întemeiere istorică a drepturilor, pe care le-a smuls în folosul său clasa dumneavoastră conducătoare, și pe care astăzi le cerem în numele vechimii noastre în această țară. Și le cerem și în numele drepturilor firești ale popoarelor, pe care firea le-a zămislit aceleași pentru toți».

— «Dar aici ce scrie?» îl întrerupse de-odată Samuil Iosika, deschizând cartea la o pagină însemnată mai înainte cu o panglică albastră. Era pagina 140 și următoarea unde deschisese baronul, și unde erau subliniate cu cerneală mai dinainte, — Iosika așteptându-se pe semne la această discuție pe temă națională cu tinerii Români, — următoarele cuvinte: «Nicio strâmbătate nu s'a făcut cândva neamului românesc de către neamul unguresc» (pagina 140). — «De unde neamul românesc, precum niciodată nu au pătimit nicio nedreptate de către neamul unguresc, așa cu același mărit neam unguresc trebue pururea adâncă pace, după constituția patriei, cu cucerire să țină, și

în liniște, dela care atârnă fericirea, să trăiască, supunându-se fieștecarele cu credincioasă ascultare Domnilor și mai marilor săi ».

« Iată deci ce spune cel mai mare istoric al Românilor în legătură cu familiile românești, care apropiindu-se de Unguri, au ajuns în trecut la rosturi atât de strălucite în Ungaria, și despre cari Petru Maior amintește și pe pagina dinainte a acestei cărți » (pag. 139).

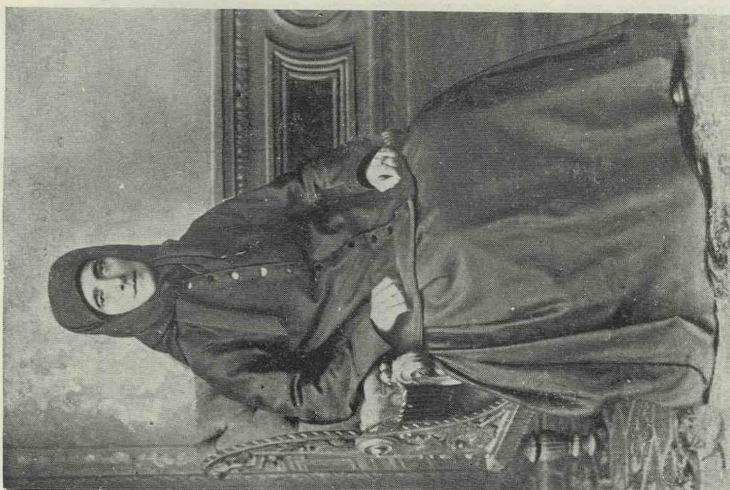
Dar Papiu Ilarian nevrând să rămână baronului ungur dator cu nimic, i-a răspuns repede:

« Petru Maior a fost preot și nu jurist, și nu și-a dat silința să pătrundă adevăratul înțeles al constituției unguresti cuprins pe scurt în *Aprobate și Compilate*, care năzuiau la desființarea neamului românesc. Prețuirea pe care și-o putea îngădui un preot pe vremea lui Petru Maior, nu se mai potrivește cu chemarea vremurilor de astăzi și cu starea de deșteptare a neamului românesc, iar constituția nu este Sfânta Scriptură, ci o lucrare omenească, pe care oricât s'ar împotrivi o clasă de oameni interesați, o va schimba puterea împrejurărilor. Cât despre Românii cari s'au făcut una și în trecut și cari se fac una și azi cu interesele străinilor, pentru noi, — ca toți renegații, ei sunt mai răi decât șoviniștii dumneavoastră, cari totuși au o îndreptățire: preamărirea sentimentului național ».

Cuvintele acestea și mai ales vorba « renegat » au făcut o impresie turburătoare asupra Cancelarului Ardealului, care simțindu-se oarecum cu musca pe căciulă, — el care se trăgea dintr'un neam de Români get beget, s'a făcut roșu ca racul.

Atunci Radu Popea, care era un tânăr cetit și cunoscător al trecutului istoric al Transilvaniei, crezând că mai îndulcește puțin părerea lăsată de cuvintele lui Papiu Ilarian, și luându-se după gazdă, scoase și el o carte pe care o zărise pe rafturile bibliotecii lui Iosika. Era cartea istoricului maghiar Forgach scrisă în latinește, în care acesta vorbea de întâmplările din Ardeal din mijlocul secolului al șaisprezecelea, și mai cu seamă cu cele ce se petreceau la curtea principelui Ardealului Ion Sigismund.

Intorcându-se către Iosika, care fusese cam strâmtorat în propria lui casă de vorbele aprinse ale tinerilor români, cari neștiind prea multă diplomație spuneau aspru acestui nobil ungur, în ale cărui vine curgea sângele viteaz al cnejilor români de odinioară — adevărul în față, — Radu Popea, crezând că mai ușurează oarecum starea, cam încurcată, în care se pusese Iosika, și amintind pe departe felul cum se purtaseră Ungurii sau Românii cari își părăsiseră odinioară limba, legea și naționalitatea în schimbul unor drepturi personale, el se îndreptă către Cancelar zicându-i: « Ce zici Măria ta, care de sigur cunoști cartea lui Forgach, de ocările ce le aruncă acesta, asupra celor mai de seamă oameni ai vremii, numai pentrucă au fost Români, cum au fost Ștefan Mailat, stăpânul Făgărașului și cei doi sfetnici și îndrumători ai Principelui domnitor din Ardeal Ion Sigismund: Mihail Csaky și Gaspar Békes, acesta din urmă fiind chiar candidat foarte serios la tronul Ardealului? Forgach nu cruță nici chiar pe ocrotitorul și binefăcătorul său, Arhiepiscopul din Strigoniu și Cancelarul din acel timp al Ungariei Nicolae Olah (Românul), de viță

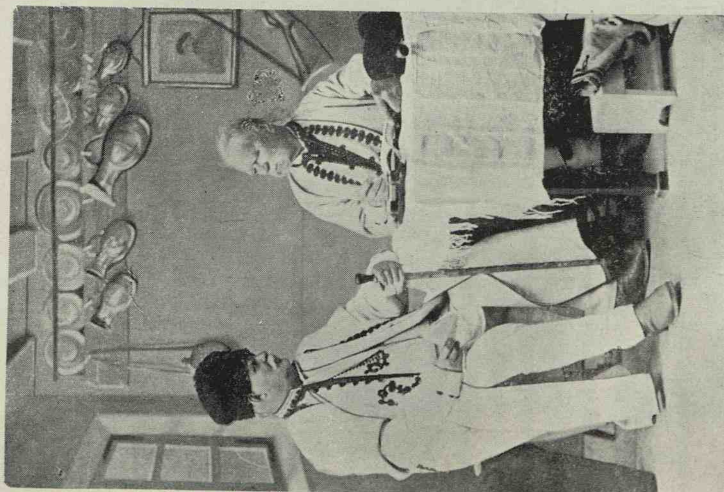
Mama doctorului N. Popa, medic dela Universitatea din Viena, care a practicat medicina la Brăila și la Satulung, locul lui de naștere.

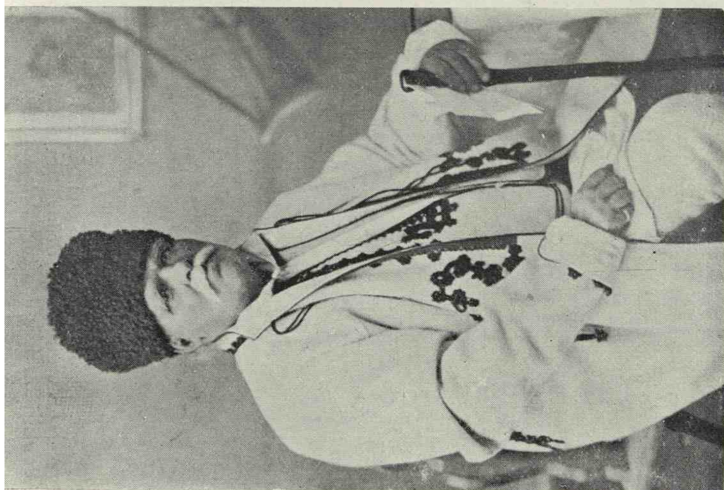
O pereche de gospodari români din Cernatu Săcelelor.

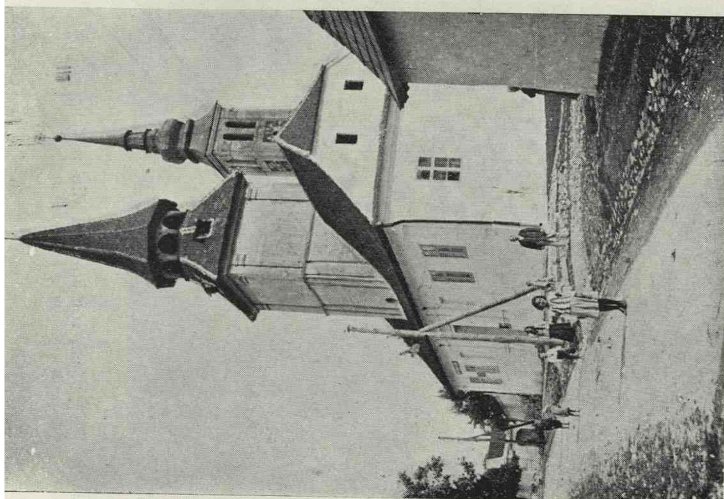
Moș Vulpe din Săcele (după o fotografie din anii 1880).

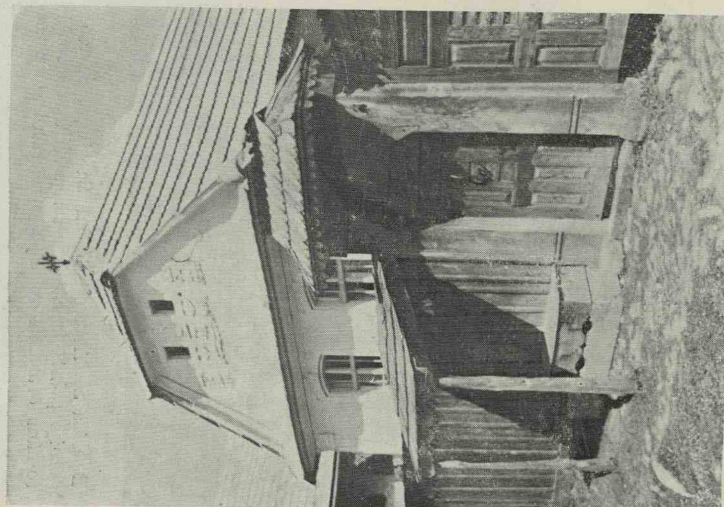
Gospodari din Satulung în vechiul port național din Săcele (după o fotografie din anii 1880).

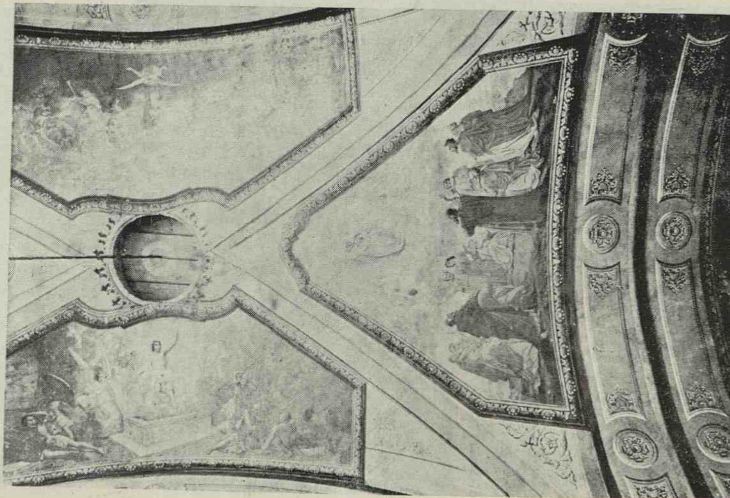
Bătrânul Stan Găitan (gocimanul bisericii Sf. Adormiri) după o fotografie din anii 1890.

Biserica Sf. Arhangheli din Satulung, cu clopotnița prinsă în clădirea care a folosit ca școală română ortodoxă aproape tot secolul al 18-lea și al 19-lea.

Casă românească din Săcele.

Invierea, Schimbarea la faţă şi Inălţarea la Cer a Mântuitorului. Scene din biserica Sf. Adormiri din Satulung zugrăvită de Mişu Popp.

din neamul voevozilor din Țara Românească. Și toate aceste ocări numai pentrucă au fost Români, că toți au fost, după cuvântul lui Forgach, de origină « umilă », din neam de « păstori ».

Lucrurile se cam încâlciseră și sfatul n'ar mai fi putut fi dus mai departe în felul cum urmase până atunci. Cel mai încurcat și de sigur oarecum jignit în sentimentele lui de bărbăția cu care Românii își rosteau ideile lor naționale, era fără îndoială Cancelarul Iosika, care ridicându-se de pe scaun se întoarse către tinerii săi oaspeți, spunându-le că deocamdată nu mai are nimic de zis, căci pentru ziua aceea s'a vorbit destul. De încheiere Iosika și-a arătat dorința către oaspeții săi ca să-i mai întâlnească, dar pe viitor ei să fie cu purtări și simțiri mai bune unii față de alții. Spunându-le că ei au în mânile lor viitorul celor două nații, baronul i-a sfătuit să fie mai îngăduitori între dânșii, să învețe a se cunoaște mai bine unii pe alții. Iar în ce privește pricinile ciocnirilor și neînțelegerilor dintre d-voastră, sfârși Iosika, — lăsați deslegarea lor în sarcina vremii și a întâmplărilor ce vor veni, căci numai ele le vor limpezi și vor arăta de partea cui este dreptatea [1]).

---

[1]) Cele povestite până aici sunt cuprinse în diferite publicații istorice, între care în Părți alese din « Istoria Transilvaniei » de G. Barițiu, în « Note despre întâmplările contimporane » de Ion Cav. de Pușcariu, dar mai în amănunt se găsesc în « Memorialul lui Șaguna » de Nicolae Popea, apărut în 1889, unde le cetisem de mult, dar le mai auzisem și din gura venerabilului autor precum și a părintelui Radu când se întâlneau cu toții vara la Săcele, unde povesteau bucuros din anii lor tineri, când trăiseră cu toții aceste întâmplări în care se oglindeau durerile din trecut și năzuințele de viitor ale neamului nostru asuprit din Ardeal. Ele vor ispiti și pe oamenii cari vor veni după noi — Toate aceste amănunte

Din ziua aceea Cancelarul Iosika, — cu toate că arătase dorința de a se mai întâlni în casele sale cu tinerii celor două nații, s'a ferit însă ca de altceva, să-i mai cheme la dânsul. Românii au ieșit dela el convinși fiind că dreptatea era de partea lor.

Intâmplările din Cluj de care vorbim mai sus și la care după cum am văzut luaseră o parte foarte vie frații Neagoe și Radu Popea, trebue să fi fost adeseori frământate cu prilejul întâlnirilor dintre ei, care aveau loc în fiecare vară în casa părintească din Satulungul Săcelelor, așezată în fața bisericii Sfintei Adormiri și în fața Grădinii Domnești — azi Parcul Preot Victor Popea. Aci veneau toți frații cari se răzlețiseră dela căminul părintesc lângă care rămăseseră numai Radu și Victor Popea, preot și el la biserica noastră. Veneau din Țară unde făceau agricultură întinsă Oprea-Octavian Popea, și Alexe Popea, dela Brașov Ioan Popea, inimosul nostru dascăl dela școlile lui Șaguna, iar dela Sibiu și mai târziu dela Caransebeș venea Nicolae Popea, cel mai strălucit dintre ei, căci fusese ani îndelungați ca Vicar General al Metropoliei Ardealului — mâna dreaptă a Mitropolitului Andrei Șaguna și a urmașilor lui: Mitropoliții Ivașcovici și Miron Romanul. Neculai Popea a ajuns apoi în 1889 episcop al Caransebeșului și ceva mai târziu membru

---

lămuritoare despre vieața tinerilor Români din școlile înalte din Cluj din preajma anului 1848, au fost împrospătate acum câțiva ani de tânărul Marius Sulică, fiul profesorului N. Sulică din Târgu-Mureș, care le-a strâns într'o broșură (Al. Papiu Ilarian,—notițe despre dânsul și despre Nic. și Radu Popea), lămuriri pe care le-a întregit cu notițe și amintiri rămase după părintele Radu și ceilalți membri ai familiei Popea, tânărul Sulică, fiind strănepotul după mama lui al lui Radu Popea. Ele mi-au servit și mie în această parte curat istorică a povestirii mele.

al Academiei Române. Veneau aceşti fraţi legaţi strâns sufleteşte între dânşii să vadă pe venerabila lor mamă, preoteasa Voica Popea, care a trăit nouăzeci de ani, şi la vârsta de optzeci de ani fusese faţă în catedrala din Sibiu la hirotonisirea fiului ei Nicolae ca episcop al Caransebeşului.

Aici în casa părintească din Satulung din faţa bisericii se întâlneau cu toţii între Sântămării. Ei ieşeau zilnic toţi şase fraţii voinici ca brazii — afară de Alexe care era mai măruntel — şi mergeau la plimbare în Grădina Domnească din faţa casei părinteşti, străbătând spre seară câte două ceasuri şi mai mult în sus şi în jos poteca dintre cele două izvoare care şerpuiau în lunca minunată a Grădinii Domneşti, aducând apa din Gârcinul nostru spre Hărmanul Braşovului şi spre inima satului nostru. Ei vorbeau între dânşii despre pricini locale şi de familie, dar mai ales despre atâtea treburi naţionale, care erau mereu la ordinea zilei în ţara în care neamul nostru asuprit ducea o luptă aspră pentru limbă şi libertate. In schimbul acesta de păreri — ne spunea părintele Victor — cel mai tânăr dintre dânşii, pe care noi tineretul îl apropiam mai mult, — ei îşi reaminteau cu duioşie de anii lor tineri petrecuţi la şcolile înalte din Cluj, şi de neuitata serată dela Cancelarul Iosika, cu ciocnirile însufleţite pe care le avuseseră atunci pe chestia naţională şi a viitorului neamului nostru, cu magnatul ungur.

Aceasta fusese lumea şi gândurile în care petrecuse părintele Radu la şcolile înalte din Cluj. Iar după revoluţie dânsul s'a mai oprit şi pe la Viena unde a dus mai departe studiul dreptului şi al filosofiei, apoi s'a întors la Satulung prin anii 1851 sau 52, când a fost

numit de episcopul Şaguna ca al treilea preot la biserica noastră, care alcătuia pe atunci cea dintâi parohie din Ardeal.

* * *

Aici în satul lui de naştere, el a început o nouă vieaţă închinată cu totul chemării, pe care i-o încredinţase vestitul episcop ortodox de atunci al Transilvaniei, adică bisericii şi şcoalei noastre din Satulung din sus, căci mai era o şcoală românească şi în Satulung din jos, la biserica veche. Această şcoală a noastră dăinuia din suta a şaptesprezecea, după cum ne spunea cu mândrie dascălul nostru Ion Petricu, care făcuse pedagogia la Universitatea din Praga. Ion Petricu era tatăl răposatului profesor de chimie Ion Petricu dela Facultatea de ştiinţe din Bucureşti.

Se ştie că şcoala românească din Ardeal stătea în cea mai strânsă legătură cu biserica noastră, care o şi sprijinea — pe timpul stăpânirii maghiare — cu dania jertfelnică a credincioşilor ei. Dar părintele Radu mai era printre cei vreo cincisprezece preoţi ortodocşi din Săcele şi printre cei vreo douăzeci şi mai bine de învăţători de ai noştri, cel mai cu trecere reprezentant şi apărător al intereselor noastre naţionale româneşti — ca om mai cu carte ce era — şi pe care le apăra cu tărie în adunările comunale, în cele ale comitatului Braşov, (cum se numeau judeţele în vechea Transilvanie) şi pretutindeni unde se simţea nevoie. La casina istorică română din Braşov — care şi-a serbat mai anii trecuţi centenarul faţă fiind Regele nostru Carol al II-lea, — unde nu se ducea lumea numai ca să bea câte-o cafea neagră după masă sau

să joace câte-o partidă de biliard, sau și de cărți câte-dată, dar și ca să vorbească despre pricinile noastre naționale, pe care nu le puteai vorbi așa deschis ori și unde, — părintele Radu era o figură cunoscută și plăcută tuturor. Vinerile când fiind târg săptămânal în Brașov, veneau aici numeroși preoți și învățători din Țara Bârsei, cari cei mai mulți se întâlneau la casină și politizau...

* * *

Om venerabil, respectat de toți, așezat la vorbă și cu sfaturi bune și sănătoase, părintele Radu în biserică era cucernic și făcea o slujbă de ți-era mai mare dragul s'o asculți. Avea un glas sonor și tânguios și când cetea Sfânta Evanghelie era o smerenie și o evlavie printre credincioși cum rar se vede prin bisericile noastre. Nu era Duminică, nici sărbătoare, în care să n'auzi, mai ales pe bătrâne, zicând la ieșirea din biserică: « Dulce Doamne, ce mai slujbă frumoasă face popa Radu ăsta al nostru, simți că-ți merge la inimă. S'o tot asculți!... Dumnezeu drăguțu să ni-l țină! »...

Prin cuvioșia lui, prin fața lui măreață, prin vrednicia cu care știa să se arate în lume, precum și prin întreaga lui viață cinstită și cucernică, el insuflase un adânc respect și o nețărmurită dragoste și încredere poporenilor, așa că oricine avea câte-un necaz mai întâiu la el se ducea să-și dea focul dela inimă și să se sfătuiască. Nimeni nu ieșea nemângâiat dela dânsul. Dacă nu totdeauna cu ajutoare în bani — pentru cei lipsiți, că deh, deși cu oarecare dare de mână, părintele

avea pe lângă copii și alte nevoi ale lui, — dar totdeauna cu o vorbă bună și înțeleaptă ieșită din inimă. Numai ce-l auzeai: « Pune nădejdea în Dumnezeu, finică, ori finule, că el e bun și drept și nu te lasă la necaz »... Era atâta căldură și dragoste creștinească în vorbele lui că nu se putea să nu ajungă drept la inimă pe cei cari le-ascultau.

Așa era părintele Radu. Se preoțise la vreo trei ani după revoluție — după cum spuneam mai sus, și slujea la biserica cea nouă din satul nostru, împreună cu tatăl său părintele Neagoe Popea și cu părintele Ioniță Martinovici. Acesta din urmă om foarte deștept și mândru, dar tare iute din fire. Il supărau grozav Ciangăii și Țiganii, cari treceau pe dinaintea casei Sfinției Sale din drumul cel mare tălălăind și lărmuind cât îi luau gura fără să se rușineze, cum aveau obiceiul să facă pe vremuri. Părintele îi punea la locul lor pedepsindu-i câte-odată cu străşnicie, căci îl știau toți de frică. Până mai acum douăzeci, treizeci de ani, erau mulți printre ei, cari își aduceau aminte de vremea când părintele Ioniță îi prindea — când se făceau vinovați de asemenea fapte — și-i închidea drept pedeapsă, în grajd cu vitele...

Părintele Ioniță nu prea vedea cu ochi buni pe părintele Radu. Nu de alta, dar mai ales se gândea că de-aci înainte trebuia să mai împartă nu numai cu părintele Neagoe, ci și cu fiul acestuia, nou venit la biserica noastră, liturghiile și alte chicușuri bisericești. Parohia noastră număra pe-atunci printre credincioșii ei pe gospodarii cei mai de frunte din Ardeal, — căci în Săcele erau în acea vreme sute de economi de vite cu turme de mii de oi țigăi, cu herghelii bogate de cai

și cu cirezi de vaci și boi, pe care le țineau în Țara Românească. Așa că la această biserică a noastră ar fi putut sluji un număr și mai mare de preoți de câți erau, și toți ar fi putut trăi îndestulați. Totuși un fel de răceală, de dușmănie ascunsă aproape aș putea spune, se puse încetul cu încetul între acești slujitori ai altarului, care pornea mai ales dela părintele Ioniță. Aceasta nu întârzie să izbucnească într'o bună zi chiar în biserică.

O seamă dintre parohieni îi dădură în glas părintelui Ion Martinovici, și dacă i-ai fi întrebat nici ei n'ar fi prea știut să spună pentru ce. Poate fiindcă pe părintele Ioniță îl știau mai de mult. Destul că părintele Radu mâhnit cum era cu drept cuvânt, într'o Duminică auzind murmure în biserică, apăru de-odată în ușile împărătești și aruncând o privire fulgerătoare asupra celor vinovați, le strigă cu o voce deslușită și apăsată: « Nu vă este teamă, că vă pedepsește Dumnezeu de sus ?»...

Toate capetele se plecară rușinate, și mulți ar fi intrat în pământ dacă ar fi putut. Niciun murmur nu se mai auzi. Sgomotul unei ploi care începuse a cădea cam după ce intrase lumea în biserică, se înteți așa pe neașteptate cu fulgere și trăznete, că poporenii dinăuntru rămaseră înmărmuriți... După sfârșitul slujbei, lumea se strecură încet din biserică, și văzând vremea tare, toți își făceau cruce șoptind: « A fost păcat... Simțiți cum miroasă a pucioasă ?... Asta-i un semn dela Dumnezeu!... He, hei, părintele Radu e om cu credință...».

De-atunci pacea și buna înțelegere n'au mai fost tulburate multă vreme în biserica din parohia

noastră, și la câțiva ani după aceea s'a petrecut și părintele Ion.

Părintele Ion era tatăl marelui băcan din București, Martinovici, de prin anii 1860. Băcănia lui era în strada Carol și era una din cele mai bogate din București, având o mare clientelă. Toți boierii și Curtea Domnească cumpărau dela dânsul. El ajunsese la o mare avere. Mulțumită acestei împrejurări, Martinovici a întemeiat acum vreo optzeci de ani în București o mare fabrică de uleiuri vegetale, — prima fabrică de acest fel în Țara Românească. In această fabrică și-a pus Martinovici aproape întreaga lui avere pe care a și pierdut-o aproape în întregime în această întreprindere. El a dovedit însă multă inimă, arătând o mare putere de înnoire pentru acele vremi, însușiri în care Mocanii săceleni — cari au făcut mult pentru ridicarea economică și națională a Țării Românești, — s'au deosebit din timpurile cele mai depărtate. Fiul părintelui Ion Martinovici nefiind un specialist în fabricarea uleiurilor vegetale, străinii pe cari și i-a adus să conducă întreprinderea l-au ruinat, și în curând el a trebuit să se desfacă de ea, cu toate milioanele pe care le pusese într'însa. Fabrica a fost cumpărată pe nimica toată — din fericire tot de un Român —, de bătrânul Assan, tatăl fraților George și Vasile Assan. Cel dintâi din cei doi frați, a avut un rost de seamă în desvoltarea comerțului bucureștean, fiind multă vreme un harnic președinte al Camerei de Industrie și Comerț din București și câtva timp ministru al Industriei și Comerțului. Vasile Assan era inginer de meserie și a condus până la moarte fa-

brica aceasta, căreia amândoi i-au dat o mare desvoltare. Ea mai dăinuește și azi.

Un fiu al acestui Martinovici, întemeietorul fabricei de care vorbesc, fiu pe care îl chema Constantin sau tot Ion, nu-mi mai aduc aminte, primise o creștere îngrijită. Tatăl său cu dare de mână cum era, îl trimesese la Viena, Paris și Londra să facă studii economice, să învețe limbile străine și să urmeze o practică comercială în câteva case mari de pe acolo. Vorbea bine franțuzește, nemțește și englezește. Era un om voinic, cam mare, de-o desăvârșită cinste, de-o rară gingășie de suflet și bunătate de inimă. Era o plăcere să stai de vorbă cu omul acesta. A mai condus și el câtăva vreme marea băcănie din strada Carol a tatălui său, unde este astăzi, mi se pare, băcănia Ritz. Bun și darnic din fire și-a deschis punga larg la toți câți îi cereau ajutoare, fie că meritau, fie câte-odată și celor ce nu meritau, până ce aproape s'a ruinat și el. Iar comerțul lui a fost concurat cu strășnicie de atâția străini, cari s'au aciuat în Bucureștii noștri spre sfârșitul veacului trecut, și mai ales în vremile mai dincoace. Martinovici fiul s'a desfăcut și el de prăvălia lui, care în decurs de vreo șaizeci de ani avusese un rost de frunte între cele asemănătoare din capitala țării. Iar el spre vârsta mai coaptă a fost chemat de o mare casă de comerț din Gabroveni, să-i poarte corespondența cu străinătatea și să-i supravegheze socotelile. Aceasta ca o laudă și recunoștință pentru tot ce făcuse părintele său pentru comerțul și industria românească, și ca o prețuire deosebită pentru fru-

moasele lui cunoştinţe de limbi străine, de practică comercială şi pentru caracterul său mai deosebit.

* * *

Dar să ne întoarcem la părintele Radu şi la parohienii pe cari îi păstorea. Părintele Radu venise cu idei nouă dela învăţătură, şi ar fi dorit să facă şi el câte ceva mai de seamă pentru consătenii lui. Ii zăcea la inimă viitorul şcoalelor româneşti, care se întreţineau pe atunci din jertfele poporului nostru, şi pe care i-ar fi plăcut să le vadă înaintând. Ar fi voit să vadă mai ales şcoala dela biserica noastră (căci mai era o şcoală română ortodoxă şi pe lângă cealaltă biserică românească din Satulung, — a Sfinţilor Arhangheli) — ridicându-se mai sus decât celelalte. Şi avea dreptate să gândească astfel, pentrucă lucrul acesta n'ar fi fost prea greu, Mocanii noştri din Săcele bucurându-se în acel timp de o stare materială din cele mai înfloritoare. De aceea s'a hotărît el să cheme într'o zi după ieşirea din biserică pe fruntaşii din partea locului la o adunare ca să le vorbească despre pricina care îi încălzea inima.

Strânşi laolaltă cei mai răsăriţi dintre poporeni, — cu ajutorul cărora chibzuia el că va izbuti în bunele lui gânduri, — tânărul preot le vorbi din toată inima spunându-le despre buna stare a naţiilor din străinătăţile depărtate, despre tot ce văzuse el că se făcuse prin acele ţări pentru înaintarea şi bunăstarea poporului. El îi mai desluşi că pe lângă biserică, mai ales şcoala a fost aceea, care a ridicat din întunerec la lumină şi bună stare pe oamenii de pe acele meleaguri depărtate, arătându-le calea cea adevărată, care

duce la fericirea vremelnică și la cea după moarte...

— « Școală, școală în lege ne trebue nouă Românilor, le spunea părintele Radu, unde să meargă deopotrivă fetele și băieții noștri ca să se lumineze ». Nu-i plăcea părintelui mai ales faptul că pe-atunci fetele nu prea erau date la școală. In tot cazul cele care cercetau școala erau puțin numeroase, alături de băieții cari se înscriau în număr mult mai mare. Și el tocmai aici voia să bată. Ar fi dorit părintele să vadă și pe fetele din satul lui împinse mai mult către școală și lumină. « Ca s'avem mame bune și înțelepte și gospodine harnice, — le-a mai spus părintele Radu oamenilor pe care-i adunase împreună, — trebue să ne dăm fetele la școală în număr cât mai mare, nu ca până acum. Așa cum facem și cu băieții noștri. S'ajutăm deci cu cât putem fiecare din noi, ca să mai mărim școala pe care o avem azi, — sau să zidim una nouă — sporindu-i și fondul, spre a avea învățători destoinici cari să ne lumineze copiii. Și pentru a ajunge la această bună faptă, nădejdea este numai la noi Românii, — noi între noi trebue să ne ajutăm pentru treaba aceasta românească, pentrucă stăpânirea străină sub care trăim nu ajută școlile românești. Pe-ale noastre noi trebue să le ținem din strădania noastră. Și, slavă Domnului, că în vremea de acum lucrul acesta este ușor cu putință, căci economii noștri din satele Săcelelor sunt foarte bine înstăriți. Atâția dintre ei au dincolo în Țara Românească turme numeroase de mii și mii de oi țigăi. Apoi cirezi de vaci și boi și mulți dintre ei mai au și herghelii de cai mândri, din cari aduc în fiecare an sute și mii de capete ca să le desfacă pe la târgurile din Ardeal. Să dați deci cu

toții după puterea fiecăruia ca să facem o ispravă bună ».

Vorbise părintele Radu din toată inima, și nici nu se mai îndoia că lucrurile aveau să iasă așa după cum dorea el, și după cum cerea și interesul obștesc. Dar tocmai când dânsul aștepta îngrijorat să vadă ce urmare de faptă va avea străduința lui pentru binele consătenilor săi, — iată că se ridică de-odată, — luându-i vorba din gură — moș Nică Gologan, unul din bogătașii satului, mare econom de vite și proprietar de pământ, cu turme numeroase dincolo peste hotar, harnic și bun gospodar, care strânsese o avere însemnată. Poate și pentru marea lui bogăție, dar o leacă și din fire era cam trufaș, căci prețuia lumea mai numai după averea ce-o avea fiecare, încolo să fi fost cineva cu stemă în frunte nici nu-l cresta. Și cu o gură mare cât pe colo, uitându-se drept la părintele Radu, îi zise: « Dar ce părinte, școală le trebue fetelor noastre ?... — ... Să-și vadă de furcă și de războiu, acolo-i treaba lor!... Ce să facă ele cu cartea ?... ... Doar să învețe a scrie răvășele pe la tineri... Nici cei mai mulți dintre noi ăștia nu prea știm toți carte, și, slavă lui Dumnezeu, că învârtim treburi mari pe dincolo prin Țara Românească, ținem moșii întinse, stăpânim târle mari și facem și negoațe și fel de fel de daraveri, uite mai mult cu răbojul decât cu potcoavele ăstea de slove pe care le cunoaștem prea puțini dintre noi! »...

Vorba lui moș Nică Gologan a pătruns adânc în sufletul celor de față, căci cei mai mulți dintre ei tot cam ca dânsul judecau. Iar părintele Radu mâhnit

de această ieșire neașteptată a bătrânului, a simțit c'a rămas bătut în ziua aia.

Curând după întâmplarea asta, moș Nică Gologan, unul din vechii arendași ai Postelnicului Nicu Băleanu, — dela care ținea de multă vreme cu arendă o moșie mare « Căzăneștii » de pe Bărăgan, — îmbrăcat în lungu-i antiriu alb de dimie, înflorit cu găitane negre, cu pălăria lată în strășini, cum se purta pe vremuri, și cu punga plină de galbeni ascunsă la loc bun, pleca cu olacul la București, să numere câștiul boierului, care avea frumosul obiceiu să oprească pe arendașul lui la masă, la prilejuri d'astea, ca să mai audă de pe « dincolo ».

— « Hei, ce mai este nou pe la d-voastră prin Săcele, jupâne Nică ? », întrebă boierul pe moșneag, când se așezară la cafea.

— « Ce să fie, cocoane Nicule, toate ar fi bune, răspunse bătrânul Gologan, dar a venit acum de curând și s'a așezat în sat — ca preot la biserica noastră, — un spurcat de popă, tot Mocan de-ai noștri din Săcele de neam — fiul părintelui Neagoe Popeea tot dela biserica noastră —, care a fost înăuntru departe pe la învățături. Și nici una, nici două, vrea să ne facă fetele cocoane, și mai multe nu ». — Și începu apoi moș Nică să-și verse focul dela inimă și s'așeze pe părintele Radu cum se pricepu el mai bine.

Băleanu-l lăsă până ce sfârși, și pe urmă uitându-se lung și puțin cam mustrător la dânsul îi zise: « Păi bine jupâne Nică, nu vezi d-ta că pe omul ăsta numai Dumnezeu vi l-a trimis ? — Ăsta-i om de inimă și cu gânduri așa de bune pentru d-voastră. — El numai

binele vi-l vrea. — Când te vei duce acasă, cât de colo să-ți iei pălăria înaintea lui. Și așa să facă toți parohienii lui. — După cât văd eu din cele ce-mi spui, preotul Popeea e un om neprețuit, pe care trebue să-l cinstiți cu toții și să-l ajutați în vrerile lui! Nu să-i puneți piedeci...».

Zis și făcut, căci cuvintele marelui și bogatului boier erau sfinte pentru moș Nică.

Când după câtăva vreme se nemeri iar între ai lui în Satulung, tot la o adunare ca cea din rândul trecut, — căci părintele Radu folosindu-se de prilejul lipsei din sat a bătrânului, — a strâns iar împrejurul lui pe fruntașii bisericii, ca să le vorbească din nou și să le pună la inimă pricina școalei lor, la care el ținea așa de mult. — Dar care nu-i fu mirarea, când zări și pe moș Nică între cei de față. — Neavând încotro, părintele își luă inima în dinți, și începu iar, parcă și mai călduros ca rândul trecut, — deși cu sufletul cam îndoit —, să le vorbească și să-i convingă, așteptând îngrijorat cum se va sfârși această strădanie a lui. Dar nici nu-și isprăvi bine cuvântul și moș Nică Gologan se ridică deodată — de rândul acesta cu fața mai senină și mai veselă ca rândul trecut, — și făcând un gest mare: « Fraților, zise el, bine a vorbit părintele Radu, Dumnezeu să ni-l ție. Așa să facem cum ne învață Sfinția Sa, căci numai spre binele și folosul nostru și al copiilor noștri are să fie ». — Și scoțând punga doldora de bani: « Iată eu dau dela mine o sută de galbeni și poruncesc și fiilor mei să dea fiecare câte douăzeci și cinci. Avea șase feciori toți însurați și cât brazii de voinici, cari erau și ei de față la adunare.

Aceștia când au auzit propunerea tatălui lor, și mai ales porunca respicată ce le-o dăduse, se cam codeau, și n'ar fi vrut bucuros să dea, spunând cu toții mai încet ca s'audă numai bătrânul: « N'avem taică ». Dar moșneagul, care nu era obișnuit să i se treacă peste cuvânt, se încruntă de-odată la ei spunându-le: « Haideți, nu mai trăncăniți, că știu eu ce-aveți și ce n'aveți. Scoateți numai punga și plătiți, căci eu n'o să mai am copii de dat la școală, dar voi aveți cu toții ». Și cei șase Gologani, ne mai zicând nici cârc, scoaseră fiecare punga și împliniră porunca tatălui lor.

Toți se uitară lung unul la altul, și nu le venea să creadă ce le văzură ochii. Schimbarea la față a lui moș Nică îi uimise pe toți. Dar cel mai bucuros de ceea ce se întâmplase a fost tot părintele Radu. Mai ales după ce bătrânul, într'o zi fiind într'o stare bună sufletească, i-a povestit cam cum ajunsese treaba, după călătoria lui la București...

* * *

Primăvara și vara Părintele Radu petrecea o bună parte din zi în grădina sa de vreo douăzeci de holde de sub Cioclean. De aici aveai o vedere din cele mai încântătoare pe tot întinsul frumoasei și bogatei Țări a Bârsei, cu sate mari gospodărești, cu zecile de mii de holde lucrate minunat, ca nicăiri poate în altă parte a Ardealului, și cu Stupinile Brașovului cu pământul cel mai roditor din toată împrejurimea. Departe de tot, în fund, se văd din grădină Munții Har-

ghitei, care vestesc ploaie când creştetul lor e încununat de nori...

Părintele, după ce se desprimăvăra, curăța pomii de frunzele uscate, — care ascundeau ouăle de omizi, și înlătura și ramurile uscate de pe ei. Mai târziu, când venea vremea altoitului, altoia zeci și sute de pomișori de toate felurile. Păcat numai de truda Sfinției Sale, că pământul din grădină era lutos și deci sărac, așa că pomilor nu le mergea prea bine, erau mai mult chirciți. Dar mulțumită grijei mari de fiecare zi ce-o punea pentru cultivarea și îngrijirea lor, tot căpăta dânsul oarecare recolte de tot felul de fructe: mere, pere, prune și mai în vară cireșe și vișine. Apoi oarecare cantități de fân — căci otava din pricina sărăciei pământului, nu se prea făcea ca prin alte locuri, — pe care prindea părăluțe bune.

Ii plăcea părintelui Radu și plimbările în munții cu păduri de brad și fag, care înconjoară spre răsărit și miazăzi Săcelele noastre, unde în poieni odihnitoare, înconjurate de copaci seculari, punea la cale cu rude și prieteni de câteva ori pe vară prânzuri în aerul liber și curat de munte și totdeauna în vecinătatea unui izvor răcoritor. Mergea și la prins de păstrăvi cu undița în apele cristaline ale Satulungului, ca Tărlungul, Doftana și Gârcinul, foarte bogate pe vremuri în acest pește sglobiu și-atât de căutat. Câteodată venea dela mănăstirea Cheia de pe Teleajen, — în bună parte o ctitorie a Săcelenilor bogați, — un călugăr-preot, părintele David, foarte meșter la prinsul păstravului cu mâna de sub pietre, dar tot așa de meșter și la aruncarea prostovolului în apa Tărlungului. Părintele aducea câte-odată prostovolul cu sine,

cu care cam rărea peștele din Valea Berii de lângă mănăstire, și-l încerca și în ochiurile străvezii, verzui ale Tărlungului nostru, un destul de mărișor râuleț de munte. Atunci se înjghebau mese pe iarba verde de pe malurile apei, la care luau parte părintele Radu cu fratele său Victor, un preot tot așa de plăcut, deosebit de deștept și neîntrecut povestitor din trecutul Săcelelor. Mai erau la asemenea plimbări și alți preoți din Săcele ca Verzeștii, Urdea, Soiu, învățătorii Petricu, Dometie Dogaru, Dorca, Nache Bârsan din Baciu și alții. Acolo petreceau cu toții mâncând păstrăv fript la grătar și închinând câte-un pahar de vin până către seară. Iar când zilele erau frumoase cu cerul senin, aceste petreceri se prelungeau și până noaptea mai târziu, când călugărul nostru încerca prostovolul și la lumina lunei și a faclelor, la care peștele se dădea nebun...

Din aruncătura lui în trei-patru ochiuri ale Tărlungului, părintele David scotea pește de ajuns pentru îndestularea cinei celor de față, cină care se lua la lumina lunei și în jurul focului în mijlocul vorbelor prietenești, al cântecelor vesele și doinelor duioase mai ales, ale căror melodii străbăteau până departe în pădurile din jur, amestecându-se cu trilurile privighetorilor și ale mierlelor.

Dar petreceri de felul acesta pe malul gârlei, când prostovolul părintelui David făcea un adevărat prăpăd în păstrăvul din apa Tărlungului pe-o anumită lungime a râului, aveau loc numai odată sau cel mult de două ori pe vară, pe la sfârșitul lui Iunie și în Iulie pe timpul cositului fânului. Altă dată, această sculă

potrivită numai pentru râurile mari și tulburi ca Oltul, Siretul, Prutul și Dunărea nu se mai vedea prin partea locului...

* * *

Inainte de a ajunge la încheierea povestirii mele, vreau să mai amintesc despre trei întâmplări din vieața părintelui Radu, cari toate trei au și o însemnătate socială și națională.

Era pe la începutul anilor 1860, în timpul absolutismului austriac, când guvernator al Ardealului, cu reședința la Sibiu, era principele Schwartzenberg, un bun prieten al lui Andreiu Șaguna, episcopul Ardealului până în 1864, când a fost reînființată Mitropolia Ardealului și de-atunci încoace până la moartea lui, în 1873, Arhiepiscopul și Mitropolitul cel mai strălucit al Bisericii ortodoxe române de dincoace de munți.

Românii săceleni erau stingheriți în acel timp de autoritățile Statului austriac în purtarea economiei lor de oi, pe care o aveau în Țara Românească, unde pășunile erau mai din belșug ca în Ardeal și locurile mult mai întinse ca dincoace de munți. In Țara Românească și iernatul vitelor era mult mai lesnicios, căci de obiceiu cam numai două luni de iarnă li se dădea oilor hrană din mână — fân, paie și grăunțe, încolo mai tot timpul oile umblau pe câmp unde găseau destulă hrană până dădea zăpada pe la Crăciun și de multe ori și după. Iar dincolo se făcea primăvară mai de vreme. Mocanii săceleni veneau cu oile lor în Ardeal numai primăvara pe la Sfântul Gheorghe, ca să ducă turmele sus la munte unde era pășune

bună, grasă din belșug și unde turmele rămâneau până toamna la Sântă-Măria Mică, când ele coborau iară spre șesul bogat al Bărăganului și spre bălțile Dunării pentru iernat.

Doamne, ce era prin satele noastre între 20 Aprilie și întâiele zile ale lui Mai, când zecile de mii de oi numai țigăi — căci prea puține erau de cele țurcane sau stogoșe, — coborau prin pasul Timișului urcând prin comunele Săcelelor spre munți! Dar numai o parte veneau pe drumul ăsta, căci multe alte turme coborau în Ardeal pe la Pasul Buzăului și suiau de-a-dreptul la munte. Altele veneau pe la Bratocea sau Predeluș iarăși de-a-dreptul în munții în cari vărau. Numai cele care intrau în Ardeal prin Pasul Timișului, pe la Predeal, străbăteau satele noastre. Toată lumea ieșea pe la porți când auzea behăitul jalnic al oilor și mai ales al mielușeilor, ca să se bucure la vederea acestor blânde și bune dobitoace, care de mii de ani erau înfrățite cu strămoșii noștri, pe cari îi hrăneau cu laptele lor și-i îmbrăcau cu lâna lor. Să se bucure mai ales copiii la vederea ciobanilor voinici și mândri cu săricele lățoase pe dânșii, cu căciula dată peste frunte, cu teaca cu cuțitul și cu fluierul la brâu și cu câinii flocoși, cari îi urmau cu limba scoasă. Iar în mână purtând bâta de corn. Să se bucure și la vederea bieților măgari cari duceau din greu pe samarele lor sacii cu mălaiu, căldările de aramă spoite cu cositor în care se fierbea zărul de urdă, ciaoanele de mămăligă, cupele și gălețile de muls și celelalte scule și unelte care erau de trebuință la stână peste vară. Mai pe fiecare măgar se mai vedea ieșind din desagi capul câte unui mielușel, care schiopa

pe drum sau avea altă hibă de nu mai putea merge pe picioare. Ți se 'nmuia inima când îi auzeai, mai ales pe acești micuți atât de drăgălași, cum behăiau de duios după mamele lor...

Când treceau oile prin satele noastre ele mai și poposeau, câte puțin, prin curțile și grădinile oamenilor, ca să le mulgă. Tot satul se 'nfrupta atunci din belșug din laptele lor gras pe de geaba, căci cum laptelui nu i se dădea chiag în sat, niciun târlaș nu s'ar fi gândit, Doamne ferește, să vânză laptele la oameni pe bani. Dimpotrivă, îl dădeau cu bucurie de pomană, mai ales la cei săraci, cari n'aveau oi, ca să le zică o bogdaproste din toată inima și să le ureze ca să le trăiască oile. Ale vr'o zece zile cât turmele străbăteau ulițele satelor noastre, toată lumea era îndestulată de lapte. Turmele mai poposeau pe urmă câte-o zi, două și pe Poiana Șanțului, unde oile erau tunse înainte de a le sui la munte...

Cum spuneam mai sus, autoritățile de Stat începură a pune bețe 'n roate Mocanilor din Săcele și din celelalte părți mărginașe ale Ardealului. Li se făcea dela o vreme fel de fel de greutăți în ce privește trecerea turmelor primăvara din Țara Românească în Ardeal, și toamna din Ardeal înapoi dincolo de munți. Libertatea aceasta de mișcare a vitelor lor de pe o parte în cealaltă a Carpaților de două ori în fiecare an, Românii săceleni o aveau în puterea unor documente, unor autorizații numite Reghii, pe care li le dădea Statul austriac, și mai târziu Austroungar. Prin aceste documente pe care le recunoșteau și autoritățile Țării Românești, Mocanii săceleni aveau dreptul să treacă oile lor primăvara la pășunat în munții Ardealului și

să le înapoieze toamna dincolo în Ţară, plătind de cap de oaie o taxă cu totul neînsemnată. In puterea aceleiaşi Reghii, proprietarii ardeleni de turme, cari nu le treceau pe toate la păşunat în Ardeal, aveau dreptul să aducă dincoace de munţi fără vamă o oarecare cantitate de dulceaţă (brânză, urdă, caşcaval, lapte gros, unt, etc., precum şi o oarecare câtime de lână) dela oile care rămâneau şi vara şi iarna în Ţara Românească. Autorităţile austriace învinuiau pe aceşti economi de vite de încălcări, că adică ar trece cu scutire de vamă mai multe producte de-ale oilor, decât aveau dreptul după Reghii. Şi din pricina aceasta au oprit deodată întrebuinţarea Reghiilor, aducând pe aceşti oameni la mare strâmtorare şi ameninţându-i în traiul lor, cu nimicirea avutului. Nu-i vorbă, că între sutele de economi se vor fi găsit fără îndoială unii şmecheri cari se făcuseră vinovaţi de învinuirile ce li se aduceau. In deobşte însă cei mai mulţi erau gospodari foarte la locul lor, cari respectau legile şi regulamentele şi nu li se putea găsi nicio greşeală.

Ajunşi astfel la strâmtoare economii de oi din satele noastre au hotărît să trimită o delegaţie de fruntaşi tot unul şi unul la Sibiu, la Guvernatorul Ardealului, ca să le facă dreptate. Ei au rugat pe părintele Radu să se pună în fruntea delegaţiei şi să le apere drepturile. Părintele avea atunci la Sibiu pe fratele său mai mare, care era profesor de teologie şi Vicar general al diecezei (şi mai târziu al Mitropoliei ortodoxe a Ardealului), adică pe Nicolae Popea, episcopul academician de mai târziu al Caransebeşului, care era ajutorul cel mai credincios al lui Şaguna. Episcopul Şaguna, la rândul său, era în cele mai bune legături de prietenie

cu Guvernatorul. Delegația spera poate, cu oarecare dreptate, că Nicolae Popea putea să le fie de oarecare folos în această împrejurare.

Delegații plecară deci la Sibiu și se înfățișară Principelui Schwartzenberg, îmbrăcați cu toții în frumosul lor costum național de pe vremuri, cu antirie de dimie albă fină, înflorite cu găitane negre. Unul din ei, desghețat la vorbă și isteț la minte, i-a lămurit lui Schwartzenberg toată daravera care i-a adus în fața lui. Acesta le-a spus însă cu destulă asprime, că s'au făcut încălcări și că nu mai este învoit să puie Reghiile în întrebuințare. Ceștialalți, prin purtătorul lor de cuvânt și cu ajutorul unui tălmaciu au căutat să convingă pe Guvernator de dreptatea lor, spunându-i că dacă rămâne la hotărîrea lui, el va ruina economia de oi din comunele cele mai înfloritoare din Ardeal. Dacă ar fi să ne iernăm oile în Transilvania, spuneau acești oieri Guvernatorului, ne-ar ieși părul prin căciulă atât ar trebui să cheltuim, căci dincoace de munți iernile sunt lungi și nutrețuri mai puține și mai scumpe. Când tălmaciul i-a tradus lui Schwartzenberg, cam cu greutate, cuvintele « ne-ar ieși părul prin căciulă » i-a plăcut grozav înțelesul acestor vorbe românești și s'a făcut ceva mai vesel din încruntat cum fusese până atunci. De dat îndărăt însă n'a vrut să dea nimic din hotărîrea lui.

Adevărul era că autoritățile austriace, — foarte bănuitoare de felul lor, — nu vedeau deloc cu ochi buni rătăcirile acestea anuale ale acestor Români cu turmele lor de oi de pe o parte pe cealaltă a Carpaților, căci vitele mari cornute și hergheliile de cai ei le țineau tot timpul în Țara Românească, și numai pe la târ-

gurile din Ardeal trimeteau din ele spre vânzare. Nu le veneau la socoteală aceste rătăciri autorităților austriace, și încă și mai puțin celor unguresți, când Maghiarii ajunseseră stăpâni dela 1867 înainte pe împărăția austriacă. Și unii și alții știau că oierii noștri duceau cu ei dincolo în Țară durerile și necazurile lor de ordin economic și mai ales religios, național și cultural și le împărtășeau fraților noștri de dincolo de munți. Și mai știau aceste autorități că acești oieri ai noștri aduc în Ardeal de dincolo din Țara bună a fraților noștri mulțime de cărți bisericești și altele, cu ajutorul cărora ei își întăreau credința în Dumnezeu și speranța într'un viitor mai bun al neamului românesc întreg. Căci și oamenii cei mai simpli din sânul poporului nostru au vorbit totdeauna între ei că neamul acesta românesc al nostru, pe care destinul l-a așezat între Dunăre, Tisa, Carpați și Nistru, va trebui să se închege într'o zi într'o singură nație mare și puternică. Au nu din aceste sate ale Săcelelor s'a dus o delegație de Mocani, în cap cu unul Bratu la Nicolae Mavrocordat, Domnul Țării Românești în veacul al optsprezecelea, să-l roage să facă cum o ști ca să unească Țara Ardealului cu Țara Măriei Sale? « Și dacă n'o fi cu putință s'o unești pe toată, Măria Ta, să unești măcar Țara Bârsei cu Săcelele noastre și cu celelalte sate mândre și frumoase ale ei. Că tare bine ne-am simți noi în Țara Măriei Tale ». Și iată că dorința Mocanilor, rostită Domnului Țării Românești prin Bratu din Satulung, a ajuns o faptă vie în mai puțin de două sute de ani... Aceste gânduri ale Românilor noștri le bănuiau fără nicio îndoială și le-au bănuit totdeauna autoritățile Statului nostru mașter

de odinioară, așa că șicanele și greutățile de tot felul ce le făceau ele oierilor noștri săceleni și mărgineni aici își aveau obârșia...

* * *

Văzând părintele Radu că Guvernatorul Ardealului a rămas surd la stăruința delegației cu care se înfățișase înaintea lui, a luat atunci el cuvântul cu vocea cam apăsată cum îi era firea, și i-a spus Guvernatorului într'o limbă germană din cele mai curate, toată năpasta și ruina sigură ce stau în fața acestor oameni dacă « Excelența Sa » va stărui în hotărîrea ce a luat-o. El a arătat Principelui Schwartzenberg însemnătatea economiei de vite purtată de veacuri în acel colț depărtat al imperiului, de acești harnici gospodari, cetățeni credincioși ai țării și supuși Majestății Sale Impăratului. Oameni supuși legilor țării, care trage după urma muncii lor venituri însemnate din dările de tot felul și din alte alea. Ca un temeiu mai mult de simțirile pe care Mocanii săceleni le-au avut față de împărăție, părintele Radu a mai amintit Guvernatorului Ardealului, că înainte cu treizeci de ani, prin anii 1830, ei au trimis Impăratului Franz la Viena un dar măreț de șaizeci de cai din cei mai mândri din hergheliile lor, ca să-i întrebuințeze în armata lui de călăreți. Oprea Țârcă (se iscălea Circa) din Cernatu — după o strămoașă a lui din familia boierilor Mălăiescu din Oltenia —, care s'a dus în numele Săcelenilor să predea caii Impăratului, a fost primit cu multă bunăvoință la Curtea împărătească de Francisc al II-lea, care s'a interesat de rosturile Românilor din aceste părți și foarte mișcat de darul lor cu adevărat împără-

tesc, el a mulțumit « den lieben Mokanen » (iubiților Mocani) de frumosul lor dar. Nu-i vorbă că Săcelenii prin îndeletnicirea lor, practici și deștepți din fire cum erau, s'or fi gândit ei când au făcut acel dar Impăratului Austriei, că o vorbă bună a acestui puternic Domnitor în folosul lor pe lângă Sultanul din Constantinopol (Săcelenii pășunau oile și vitele lor în Principatele Române în puterea unor Fermane date de Sultani) și pe lângă Voevozii Țărilor Române ca să le respecte aceste drepturi, — nu putea decât să le fie de cel mai mare bine.

Amintind de această împrejurare părintele Radu a socotit poate că va face impresie asupra lui Schwartzenberg, care se va lăsa în cele din urmă înduplecat. Dar înaltul demnitar austriac a rămas și mai departe bățos.

Astfel fiind, părintele Radu a înfățișat din nou într'un ton mișcător toată tragedia acestor harnici gospodari cari fac fala țării acolo departe în răsăritul imperiului. Și văzând că Guvernatorul continuă să tacă, rămânând dârz la hotărîrea lui, părintele Popea a adăogat cu o și mai mare tărie în voce « că oamenii aceștia totuși sunt nevoiți să-și treacă toamna turmele lor dincolo în Țara Românească, și ei le vor și trece pentrucă altfel urmează ca întreaga lor avere să fie irosită ».

Atunci Guvernatorul văzând dârzenia Românilor rostită așa de limpede și de hotărît de părintele Radu, le-a răspuns că dacă așa e vorba, atunci va întări paza graniței în așa fel încât să-i împiedece să treacă.

Dar părintele nu i-a rămas dator, ci i-a răspuns numaidecât spunându-i: « Excelență, munții sunt ai

noștri. Noi îi cunoaștem mai bine decât oricine în această țară, și totuși vom trece ».

« Dacă este așa, a răspuns Guvernatorul, atunci voiu porunci ca în acel colț al împărăției să se pună de pază la granița din spre Țara Românească soldat lângă soldat, și nu veți trece ».

La ceea ce părintele Radu repede, cu vocea aproape înnecată, dar și cu toată hotărîrea i-a răspuns: « Excelență, de va fi nevoie, și de-ar trebui să găurim munții, noi tot vom trece ».

Principele Schwartzenberg aproape mânios de dârza purtare a Românilor, ne mai având ce răspunde a trimis dela el delegația.

Dar treaba nu s'a sfârșit aci, ci a mai avut o mică urmare în după amiaza aceleiași zile (căci delegația fusese primită dimineața), când ca de obiceiu Principele Schwartzenberg se întâlnea cu Șaguna și cu alți câțiva prieteni cu cari juca câte-o partidă de șah. Cel din urmă a venit la întâlnire Guvernatorul Ardealului. Și cum a intrat a întins mâna episcopului nostru, spunându-i că ține să-l felicite pentru mândria și felul isteț, — deși puțin cam îndrăzneț — în care i s'a înfățișat azi de dimineață un preot de-ai Prea Sfinției Sale în fruntea unei delegații de oieri din Săcelele Brașovului. Și-a mai adăogat, că i-a plăcut cât de frumos și curat i-a vorbit acest preot tânăr în limba germană în numele Săcelenilor.

Episcopul voind să știe cine a fost preotul care călăuzise delegația, întrebă pe Guvernator de numele lui. Dar acesta nu-și mai aducea aminte. Episcopul Șaguna a aflat însă chiar în acea zi dela Arhimandritul și Vicarul său General, Nicolae Popea, că cel

care fusese cu delagația la Sibiu, era fratele său Radu, preotul dela biserica Sfintei Adormiri din Satulung.

Șaguna a fost încântat de cele ce se petrecuse, și fiind convins și de dreptatea oierilor noștri, este sigur că a mijlocit cu toată trecerea Prea Sfinției Sale pe lângă Principele Schwartzenberg în folosul Săcelenilor, căci nu mult după această întâmplare Românii din cele șapte sate au fost înștiințați că drepturile lor din Reghii erau menținute și pe mai departe. Și în adevăr, ele au mai dăinuit până încoace în vremea ungurească, când prin anii 1870—1880 ele au fost pe rând desființate, căci autoritățile ungurești nu vedeau deloc cu ochi prietenoși desvoltarea și înflorirea acestei puternice populații românești dela granița sud-răsăriteană a Ardealului din spre România. Astfel fiind, bieții Săceleni au trebuit să-și ia în mare număr lumea 'n cap, plecând cea mai mare parte dintre ei dincolo în Țara Românească.

* * *

A doua întâmplare foarte interesantă din punctul de vedere național-românesc s'a petrecut, când Principele Carol al României împreună cu Principesa Elisabeta, se întorceau dintr'o călătorie în străinătate, făcând drumul cu trăsurile o bună parte prin Ardeal până să ajungă la mănăstirea Sinaia, unde Domnitorul își avea reședința de vară. Tocmai în acea vreme se lucra de zor la calea ferată, care trebuia să lege Țara Românească pela Predeal cu împărăția austro-ungară, și care s'a deschis în anul 1873.

Românii săceleni, cari își țineau avutul dincolo în Țara Românească, unde se desfășura de veacuri toată

munca lor de vestiți economi de oi și crescători de vite mari, precum și de negustori răspândiți până azi în cele mai multe orașe ale Munteniei, erau cuprinși de un foarte firesc îndemn de recunoștință față de această țară bogată și primitoare a fraților lor de dincolo de munți, din care cei mai mulți dintre ei își trăgeau de atâtea generații mijloacele de traiu. De aceea conducătorii celor șapte sate ale Săcelelor, au hotărît să iasă înaintea tânărului Domnitor al Țării Românești lângă podul de pe Timiș, care desparte satele Săcelelor de Dârstele Brașovului. In scopul acesta ei s'au hotărît ca în ziua când aveau să treacă spre Sinaia Domnitorul Carol cu Elisabeta Doamna, să le iasă înainte într'un număr cât mai mare de călăreți și alții. Cei mai mulți erau îmbrăcați în costumul național săcelenesc cu antiriul alb pe deasupra înflorit cu găitane negre, — care mai era atunci la modă, — cu pălării cu strășinile late, mulți dintre ei mai purtând încă chica strămoșilor Daci. Numai preoții veniseră în trăsuri. Unul din călăreți, care mergea în fruntea alaiului, purta un steag mare național, — pe care stăpânirea maghiară îl mai îngăduia în acea vreme, cel puțin în părțile noastre din jurul Brașovului, unde trăiau Români mai desghețați, cari trăiseră în libertate și nu cunoscuseră iobăgia... Cu toții se așezară frumos în rânduri — ceea ce nu prea este de altfel în obiceiul oamenilor de pe aici, — așteptând înfrigurați cu preoții în frunte, printre cari erau: părintele Radu cu tatăl său bătrânul preot Neagoe Popea, cu Verzeștii dela biserica veche din Satulung, cu Urdea din Cernatu, cu Odor, Pascu și Soiu din Turcheșiu și Baciu, cu popa Dumitru Ma-

nole și fiul său popa Stan din Tărlungeni și cu ceilalți doi preoți ortodocși din Zizin și Purcăreni, pe cari nu mi-i mai aduc aminte cum îi mai chema.

Au așteptat ei cam multișor acolo până în sfârșit s'au zărit venind din spre Brașov printre casele văruite alb din Dârste — toate românești —, trăsurile — vreo patru la număr — toate foarte gătite, cu câte patru cai măreți înaintași cele dintâi două, și cu surugii cu bice lungi îmbrăcați în costume frumoase împestrițate. Văzând sosirea convoiului, călărețul care purta stindardul a coborît spre șosea plecând mereu steagul către întâia trăsură ce s'apropia, și făcând semne desnădăjduite surugiului ca să oprească. Trăsurile au oprit. In cea dintâi era mica Principesă Maria cu guvernanta ei, iar din a doua s'a coborît, — văzând manifestația și mulțimea de popor și călăreți, — tânărul Domnitor Carol cu chipul lui măreț. Elisabeta Doamna a rămas în trăsură. In celelalte trăsuri era suita.

Intre cei cari ieșiseră înaintea perechii princiare împreună cu preoții, era și profesorul Ion Al. Lapedatu dela gimnaziul din Brașov, care-și făcuse studiile înalte — ca bursier al Societății Transilvania — în Belgia și Franța. Scriitor și literat de merit, căsătorit atunci cu fiica unuia din preoții dela biserica veche din Satulung, și care, pe lângă profesoratul lui, scria des, — ca naționalist însuflețit ce era —, la ziarul « Orientul Latin » al lui Aron Densușianu, — care apărea la Brașov, — la care mai lucrau și fratele lui Aron, avocatul Nicolae Densușianu, precum și Teofil Frâncu. Acesta din urmă un Român dintr'o bucată din Țara Moților, — om plăcut prin istețimea

lui și tare de omenie, care vorbea când l-am cunoscut un dialect ardelenesc, — deși stătuse mult timp în București, — de drag să-l fi tot ascultat. Naționalist aprins și învățat, Frâncu a scris multă vreme și la « Gazeta Transilvaniei » a Mureșenilor. In anii din urmă ai carierei sale, era funcționar la Ministerul Instrucției Publice. Prin anii 1900 și mai încoace, îl întâlneam adeseori la restaurantul lui Andrei Dumitrescu din strada Regală, unde luam loc împreună cu el la masa marelui Hașdeu, cu care Frâncu se întreținea bucuros despre Moții lui, căci și soția lui Hașdeu — mama vestitei Iulia Hașdeu, — a fost tot Moțoaică din Munții Apuseni.

Cel care trebuia să vorbească în numele Săcelenilor era chiar profesorul Ion Al. Lapedatu, care îmbrăcase și el cu acest prilej costumul național săcelenesc. Se pare că pregătise chiar un discurs frumos. Dar după rostirea întâielor cuvinte foarte inimoase, fiind cuprins de o mare sfârșală, cum stătea așa cam sfios în fața viitorului mare Rege al României, vorbitorul n'a putut să-și reia îndată firul vorbirii (lucru ce s'a mai întâmplat de altfel în împrejurări asemuitoare și altor atâția). Astfel fiind, părintele Radu Popea a făcut doi pași înainte către Domnitor, rostind în t'mp de câteva minute cuvinte potrivite, prin care a arătat că poporul românesc din Săcelele Brașovului, care din moși strămoși se îndeletnicește cu oieritul, cu creșterea vitelor mari, cu agricultura și negoțul în Țara Românească, este bucuros să aducă prin oamenii lui aici de față respect și închinare înțeleptului Cârmuitor al fraților de dincolo și să-I ureze sănătate, precum și Măriei Sale Doamnei țării și tinerei Domnițe. Și să le mulțu-

mească pentru toată ocrotirea pe care nu numai Mocanii săceleni, dar și atâția alți Români din Ardeal, cari au găsit în țara Măriilor Lor ajutor și putința de muncă pentru o viață mai lesnicioasă ca prin multe alte părți de dincoace de munți. Mai mult încă, a adăogat părintele Radu: Noi Românii din ținuturile astea și din tot cuprinsul Ardealului nu putem uita tot binele ce l-am avut în decursul vremii dela frații noștri buni din Țara Românească, ai cărei cârmuitori, Voevozi, mitropoliți și boieri, ne-au zidit nouă celor de aici biserici și mănăstiri, ne-au trimis cărțile sfinte, ne-au sfințit episcopi și mitropoliți, ajutându-ne de veacuri în tot chipul pentru ca să ne întărească în limba și legea noastră străveche creștină ortodoxă, care a fost dela începutul traiului nostru pe aceste plaiuri mărețe tăria neamului nostru românesc.

Căci alipirea către limba noastră dulce românească și către legea noastră străbună ortodoxă, au fost acelea care au ținut trează nația noastră în decursul vitregiei vremurilor. De aceea, încheind, din inimă urăm dela Dumnezeu Măriei Tale și Măriei Sale Doamnei domnie lungă și glorioasă, ca să faceți din țara bunilor noștri frați de dincolo de munți, o țară mare și fericită, ca să ne putem bucura și noi ăștia d'aici de propășirea ei.

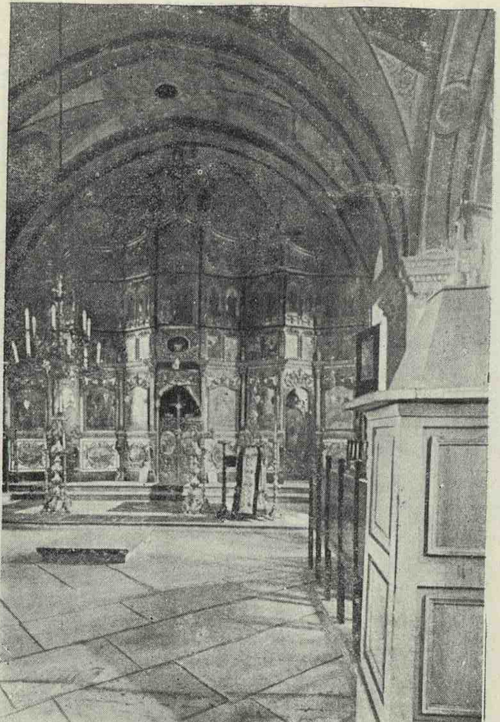
Să trăiți Măriile Voastre! »

Domnitorul României foarte mișcat de această neașteptată și călduroasă manifestație de dragoste și respect, a mulțumit prin câteva cuvinte bune, a strâns mâna preoților și profesorului Lapedatu, a salutat dintr'un gest larg pe toți cari îl întâmpinară și urcându-se în caleașcă a plecat în mijlocul uralelor în-

sufletite ale celor de față, printre cari erau nu numai Români, dar și un oarecare număr de Ciangăi. Călăreții au însoțit trăsurile domnești până spre Timiș și la un moment dat Domnitorul Carol a vorbit în mers în franțuzește cu profesorul Ion Lapedatu, lucru despre care Regele Carol amintește undeva în memoriile lui.

* * *

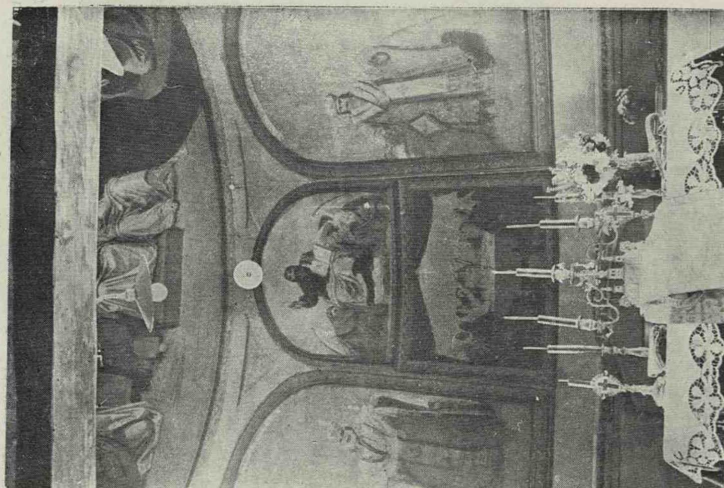
A treia și cea din urmă întâmplare tot de oarecare însemnătate națională din vieața părintelui Radu Popea din timpul celor patruzeci și cinci de ani de preoție ai lui la biserica noastră din Satulung, s'a petrecut cu prilejul unei vizite pe care ministrul Instrucției Publice al Ungariei din acel timp, Augustin Trefort, de obârșie francez, — a făcut-o câtorva școli din Săcele și altor școli românești din Țara Bârsei. Era curând după ce guvernul șovin al lui Coloman Tisza — tatăl fostului primministru al Ungariei din timpul marelui războiu, — întrodusese limba ungurească în școlile confesionale românești. S'a protestat atunci din partea Românilor în presa noastră națională și în Camera Magnaților din Budapesta, unde eram reprezentați prin mitropoliții și episcopii celor două biserici românești, — căci deputați români naționaliști nu aveam atunci în Dieta Ungariei, ci doar câte-un Român renegat, prins cu mreaja de guvernele unguréști, — cari și-au ridicat cuvântul cu toată vrednicia împotriva acestei legi, spunând cu drept cuvânt, că se făptuește o nedreptate deoarece școlile confesionale românești, sunt ținute cu jertfe grele numai din avutul particular al Românilor, — fără niciun ajutor bănesc dela Stat.

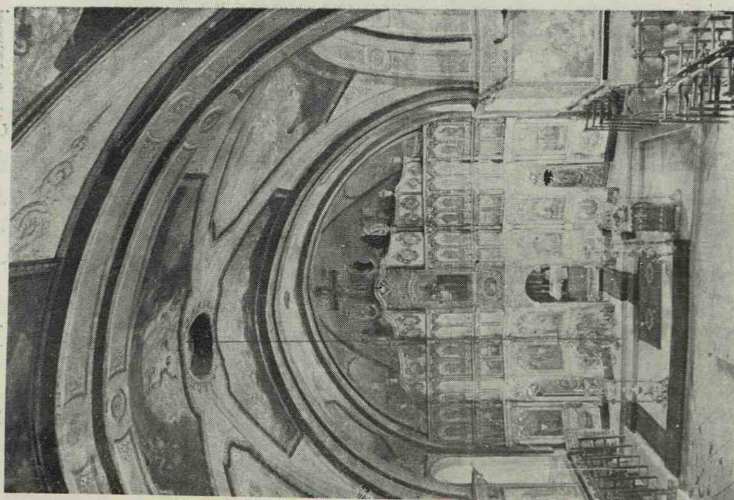
Catapeteasma bisericei Sf. Adormiri din Satu-lung cu sfeșnicele și policandrul cel mare din fața Altarului. Icoanele de jos ale Catapetesmei sunt lucrate de Mișu Popp.

Troița ridicată în Curtea bisericei din Satulung în cinstea eroilor căzuți în războiul pentru întregirea Neamului.

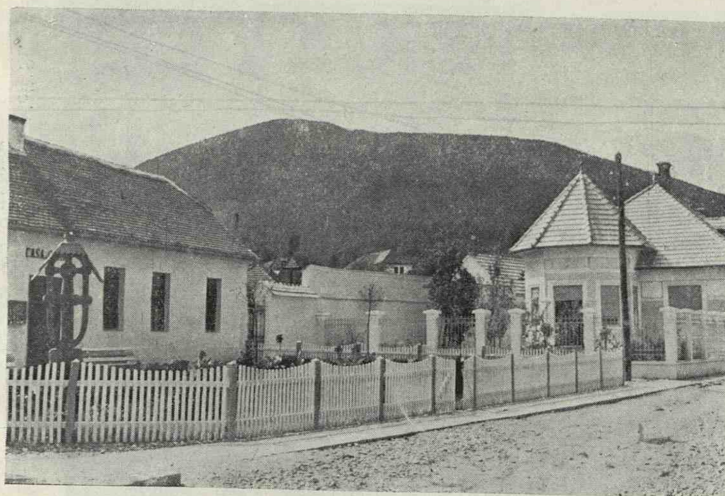
Lăuntrul Altarului bisericii Sf. Adormiri din Satulung cu Pristolul.

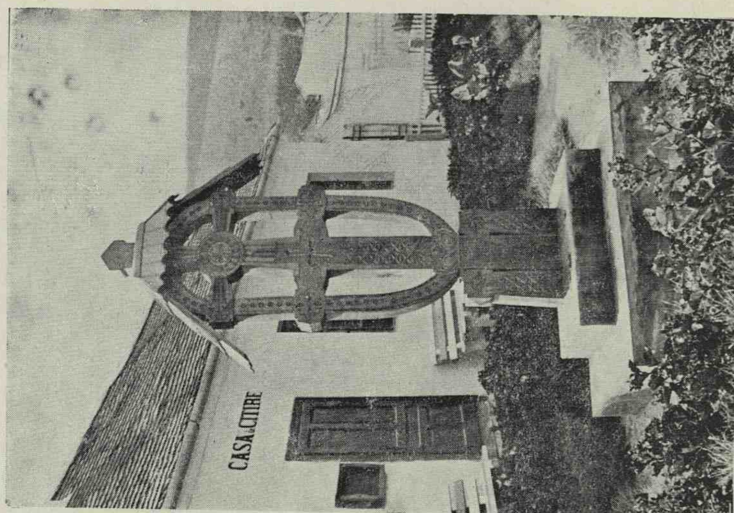
Catapeteasma bisericii din Satulung cu vederea în altar.

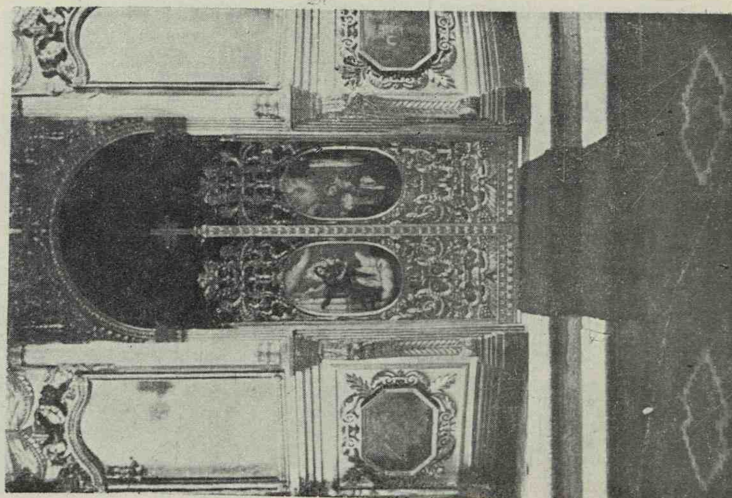
Picturi din biserica din Satulung de Mişu Popp.
(Podişorul cu policandrul cel mic).

Casa de cetire şi intrarea în biserica Sfintei Adormiri din Satulung.

Troița ridicată în cinstea episcopului Popea în fața bisericei Sf. Adormiri din Satulung lângă Casa de cetire.

Ușile împărătești dela Altarul bisericii Sf. Adormiri din Satulung.

Târla de oi a unui mocan din Satulung în balta Dunării, la Picineaga, în judeţul Tulcea.

Casă românească veche din Cernatu-Săcele, în Anini.

Căci dacă Românii ar fi vrut să primească un astfel de ajutor, ei și-ar fi primejduit școlile, fiindcă guvernele ungurești nu înțelegeau să dea ajutor din partea Statului școlilor noastre confesionale, decât cu condiția ca ele să fie încetul cu încetul maghiarizate. Iar Românii n'ar fi consimțit niciodată ca să-și prăpădească școlile lor naționale în felul acesta.

Cu tot protestul din presa românească și al prelaților români din Camera Magnaților, limba ungurească a fost întrodusă în școalele primare românești. Mi-aduc bine aminte că eram în clasa a III-a primară și limba maghiară fusese întrodusă în cele din urmă trei clase: a treia, a patra și-a cincea. Dascălul clasei mele, Alexe Frateșiu, ne-a adus și ne-a împărțit la toți o carte mică de limba maghiară. Un fel de abecedar, în care lămuririle erau date în limba românească. Ne-am chinuit și noi cât am putut, căci limba ungurească e o limbă foarte grea. Până am sfârșit școala primară colegii mei și cu mine începusem a ciripi câte-o vorbă ungurească. In satele Săcelelor noastre limba ungurească nu putea să facă între Români niciun pas înainte. Intâiu pentrucă aceștia trăesc și trăiau și atunci mai mult în Țara Românească. Și pe urmă, chiar dacă luăm în seamă faptul că Românii săceleni trăesc de mult amestecați cu Unguri, cu așa numiții Ciangăi, sau Săcui cum îi mai numim noi cei din partea locului, totuși ei nu ne-au înrâurit deloc pe noi cu limba lor. Dimpotrivă, toți acești Ciangăi vorbesc din vremuri bătrâne destul de bine limba românească, pentrucă este ușoară și o învață mai lesne. Pe câtă vreme Românii noștri nu vorbeau niciunul ungurește; afară de câte-un slujbaș comunal, ceilalți nu pricepeau

nicio vorbă ungurească. Maică-mea, Dumnezeu s'o odihnească, nici apă nu știa cum se zice pe ungurește. Puterea limbii românești se lămurește în ce privește împrejurările locale din Săcele de care vorbesc, nu numai prin frumusețea ei și prin ușurința cu care ea se învață de străinii cari trăesc printre noi, dar și din pricină că Țara Românească era așa de aproape de satele noastre, unde Mocanii noștri își făceau vacul, căci îndeletnicirile lor erau toate dincolo în Țară. Și dacă și Ciangăii din Săcele vorbeau mai toți chiar de pe timpul stăpânirii maghiare destul de bine românește, aceasta se întâmpla pe de o parte pentrucă noi Românii localnici nu înțelegeam să vorbim cu ei decât în limba noastră. Nu, de pildă, cum fac astăzi la 20 de ani după Unire, în Cluj și poate și pe-aiurea atâtea Românce de bună stare socială, soții de înalți funcționari de multe ori, care își fac o plăcere drăcească să nu vorbească decât ungurește când intră prin magazinele minoritare, uitându-și cu totul de vaza și de datoria lor. Mai ales dacă ne gândim că toți negustorii minoritari cunosc foarte bine limba românească. — Pe de altă parte, tineretul ciangăesc din părțile noastre, fete și feciori, se duceau de multe generații să slujească în Țara Românească, dincolo, ca servitori și servitoare, și mai ales la București, unde se duc și azi cu duiumul. Peste munți își însușeau bine limba noastră pe care n'o mai uitau...

Dar să ne întoarcem la vizita pe care ministrul maghiar Trefort a făcut-o școalei noastre din Satulung dela biserica Sfintei Adormiri, căci el a fost și la celaltă școală românească din Satulung dela biserica veche a Sfinților Arhangheli.

Autoritățile comitatului Brașov au dat de veste vizita ministrului maghiar pe ziua de 30 August 1880. Era în ajunul deschiderii anului școlar 1880—1881 și eram mulți băieți în preajma școlii în acea zi, căci ne înscriam pe anul următor școlar. Invățătorul nostru din cele două clase din urmă, a patra și a cincea, Ion Petricu sau Petric cum se iscălea el, ne-a strâns pe toți băieții cari ne găseam în preajma școlii, ca să fim de față când o sosi ministrul. Noi ne închipuiam că cine știe ce bidiganie o fi fiind acel ministru ungur. Un om ca toți oamenii și el...

Comitetul bisericesc, care era totodată și comitetul școalei al cărui președinte era părintele Radu, a fost înștiințat și el din vreme de această întâmplare. Iar la ora hotărîtă pentru sosirea ministrului toți erau de față înaintea școlii.

Ministrul a călătorit spre satele noastre însoțit de inspectorul școlar al județului Brașov, Francisc Koos, care vorbea bine românește, căci trăise mulți ani prin București, unde fusese preot reformat. Noi băieții cari învățam la școală, îl cunoșteam din inspecțiile ce ni le făcea din când în când. Era un om bălan, cu niște ochi mici, șireți și cu vorba domoală.

Toți învățătorii în frunte cu directorul școalei Ion Petric — de origină din Râșnov —, erau de față. Afară de Petric mai erau printre ei Dometie Dogaru, un cunoscut pedagog care a scris multe cărți pentru școalele primare și a servit ca învățător și în Țară, în județul Gorj, unde-l chemase fostul ministru de Instrucție în ministerul lui Ion C. Brătianu, P. S. Aurelian, transilvănean și el de obârșie. Mai erau și ceilalți doi învățători ai școalei, anume Alexe Fratesiu, fiul popii

din Prejmer, și Pamfilie Juran, acesta de pe undeva dintr'un sat dinăuntrul Ardealului. Mi-aduc și-acum aminte de-o întâmplare hazlie a acestui învățător, care nu prea fusese așa umblat prin lume, cum se socoteau ceștialalți ai noștri, cari trăiau într'o lume mai răsărită, mai în legătură cu Țara Românească, cum era aceea din Țara Bârsei de unde se trăgeau ei. Ai noștri din partea locului se țineau mai grozavi, mai cu fârfoi cum se zice. Și poate că și erau, căci Brașovul și Țara Românească fiind aproape, ei erau mai dedați cu obiceiurile mai deosebite din aceste ținuturi.

Intr'o zi Pamfilie Juran făcând o vizită la o familie din partea locului, gazda casei i-a pus înainte după obiceiul familiilor mai bune din sat, dulceață într'o chisea frumoasă, așezată pe-o tăvuță cu o farfurioară alături cu lingurița pe ea pentru ca oaspele să se poată servi. Mai era pe tăvuță și o ceașcă de cafea turcească și paharul de apă proaspătă alături. Pe-atunci așa se servea dulceața pe la noi, cu chiseaua ca și prin Țară, de obiceiurile căreia eram înrâuriți. Astăzi se servește într'o linguriță pe-o farfurioară. Juran al nostru, când a văzut dulceața a înfipt lingura în ea cu toată nădejdea, începând a înghiți cu poftă, până când nu mai rămăsese decât o lecuță pe fundul chiselei. Când văzu că nu poate mânca și restul, omul nostru se întoarse către gazda casei (care tot se învârtea pe lângă el trăgând cu coada ochiului și făcând fețe, fețe, de ciudă când vedea că Juran avea s'o lase fără dulceață), și-i spuse: « Apoi cocoană, a fost foarte bună și gustoasă, vă mulțămesc, dar n'o pot mânca pe toată ». — Luă pe urmă și ceașca cu cafeaua pe care dintr'o înghițitură o dădu pe gât. Norocul lui că până a înfu-

lecat dulceața, cafeaua se mai răcise, căci altfel și-ar fi opărit la sigur și gâtlejul. Gazda casei furioasă că a lăsat-o fără dulceață, l-a spus pe Juran la tot satul. Și când învățătorii ceilalți după ce au auzit povestea asta l-au luat în râs, el le-a răspuns foarte firesc: « Apoi, măi fraților, pe la noi nu se mănâncă hâltâcă d'asta. In satu nostru se cinstește lumea cu ghin și cu vinars »...

* * *

In sfârșit, pe la ora patru sosește și ministrul Trefort, însoțit de inspectorul școlar amintit mai sus, într'o trăsură cu doi cai frumoși. Toți cei de față s'au descoperit cu cuviință în fața lui — fără să se dedea nimeni la niciun fel de altă manifestație. După ce ministrul a coborît din trăsură, inspectorul Koos care cunoștea și pe învățătorii școalei și pe părintele Radu, l-a arătat pe fiecare cine e. Iar când vizita aceasta s'a încheiat, părintele Radu a înaintat câțiva pași către ministrul Trefort, căruia i-a rostit o scurtă cuvântare în limba românească, salutându-l în numele școalei și al bisericii noastre, în însușirea ce o avea de președinte al comitetului bisericii, care ținea școala noastră confesională. — Ministrul care nu știa o boacă românește, l-a lăsat să isprăvească, ascultând cu destulă luare aminte sunetul limbii românești. Iar la sfârșit, uitându-se cam nedumerit la părintele, i-a spus: « Imi pare rău că nu cunosc frumoasa limbă românească, dar mă așteptam ca Sfinția Ta, ca președinte al comitetului parohial și al comitetului școlar, să fi vorbit ungurește. Mai ales că după cum sunt înștiințat Sfinția Ta ești unul din puținii preoți de pe aici cu

pregătire universitară, și cu o cultură frumoasă și deci cunoști bine limba maghiară ».

Simțindu-se atins de vorbele ministrului, părintelui Radu i s'au îmbujorat obrajii și sucindu-și puțin gâtul cam scurt ca să-și dreagă vocea, răspunse cu liniște și cu multă vrednicie ministrului Instrucției Publice și al Cultelor, de astă dată în limba ungurească: « Excelența Voastră, este adevărat, că eu știu și ungurește, ca unul care am învățat și în școli ungurești. Și ca particular eu aș fi rostit în ungurește cuvântul meu către Excelența Voastră. Dar în calitatea mea oficială, ca reprezentant al bisericii române ortodoxe și al școlii românești ținută de ea, nu pot vorbi decât românește, pentrucă limba oficială a Bisericii noastre și a școalelor românești, care este garantată și de legile țării, este limba românească. Afară de aceea, vorbi mai departe părintele Radu, — eu cred, Excelență, că nu școalele sunt pentru ministru, ci ministrul pentru școale. Și atunci datoria ministrului ar fi, ca să cunoască limba școalelor tuturor neamurilor din țara aceasta cu atâtea popoare. Și în sfârșit, țineam, Domnule Ministru, ca și membrii comitetului, pe cari îi vedeți întruniți aici, să înțeleagă ceea ce Vă vorbesc eu în numele bisericii și școlii românești. Oamenii aceștia neînțelegând nicio iotă ungurește decât numai românește, ar fi dornici să înțeleagă și dânșii ceea ce le va spune și Excelența Voastră. Dar fiindcă Excelența Voastră nu vorbiți decât ungurește, ei numai în zadar mai stau aici ».

După părintele Radu urmă la cuvânt dirigintele școalei Ion Petric, care ar fi vrut să schimbe puțin impresia lăsată de cuvintele cam tari ale părintelui

Radu. Dar el nu știa mai nimic ungurește, căci făcuse pedagogia la Universitatea din Praga. Știa deci nemțește și cehește. Ingăimă el câteva cuvinte de salut la adresa ministrului, dar într'o ungurească ca vai de lume, așa încât ministrul la urmă mai mult plictisit decât bucuros de salutul ce i se făcea într'o astfel de ungurească stricată, făcu un semn către învățător, zicându-i: « E bine, e bine, dar vezi pe viitor să înveți ceva mai bine ungurește, pentrucă un învățător din Ungaria trebue să știe limba Statului ».

Au intrat apoi în clădirea școlii, ministrul făcând să i se traducă inscripția de pe marmura roșie de deasupra ușii de intrare în școală: « Luminează-te și vei fi, Voiește și vei putea ».

Trefort a văzut sălile de cursuri ale școalei, a aruncat o ochire în grădina acesteia plină de pomișori altoiți, de flori și de legume, a ieșit cu însoțitorul și salutând destul de rece pe cei de față, s'a urcat în trăsură plecând din Satulung poate nu tocmai încântat de firea Românilor din acest colț al Ardealului, care nu se încovoia așa cu una cu două, cum nu s'a prea încovoiat niciodată.

* * *

Părintele Radu a slujit la biserica noastră până a ajuns la cincizeci de ani, împreună cu tatăl său părintele Neagoe. Și pe urmă vreo douăzeci și cinci de ani până la finea veacului trecut când a murit, împreună cu fratele său mai mic părintele Victor, frumos, înalt ca un brad, de se sălta cu capul peste toți ceilalți preoți ai Săcelelor, când se găseau câte odată cu toții la vreo adunare. Părintele Victor mai era și un minu-

nat povestitor din trecutul Săcelelor — pe care-l cunoștea bine de tot — cum rar se vede.

Cei doi preoți serveau cu rândul. Unul o săptămână și celălalt altă săptămână. Era o înțelegere frățească și adevărat pilduitoare între acești doi frați slujitori ai altarului. — La sărbători mari, la Crăciun, la Paști, la Rusalii și la Sfântă-Mărie slujeau de obiceiu în biserică amândoi, fiindcă la zile d'astea slujba dumnezeiască era mai lungă și mai încărcată. Credincioșii erau miruiți și, cum pe-atunci ei erau foarte numeroși, preoții trebuiau să se ajute unul pe altul ca serviciul dumnezeesc să se poată isprăvi la timp.

Amândoi, și Radu și Victor, aveau un glas sonor și tânguios, de-ți era mai mare dragul să-i asculți cum ceteau Evanghelia în mijlocul unei adânci tăceri. Căci doar atâta timp se mai păstra liniștea deplină în biserica noastră cât cetea preotul Evanghelia și când ieșea cu Darurile. Incolo, mulți dintre poporeni vorbeau ca la ei acasă — dacă nu și chiar așa de tare —, și-și isprăveau câte-odată și unele daraveri ce le aveau între dânșii. Dar mai ales femeile, care steteau mai departe de altar, erau și sunt în parte și astăzi de o ciudățenie puțin de laudă. In loc să stea frumos și să se roage cu gândul la Dumnezeu, multe din ele se mișcau și se mai mișcă și azi, întorcându-se una către alta, vorbind și tălmăcind, nu totdeauna prietenos, hainele vecinelor sau ale celor care întrau în biserică. Obiceiul acesta rău nu l-a putut stârpi cu totul nici până azi preoții noștri. Câte-odată mai de mult în copilăria mea, mi-aduc aminte cât se supărau bieții preoți de vorbăria asta din biserică. Părintele Radu, care era mai zicător și mai iute de fire, deschidea câte-odată ușa

altarului uitându-se cu asprime la oamenii cari sporovăiau fără niciun rost între dânșii, făcându-le semn să tacă, și spunându-le chiar să păstreze mai multă bunăcuviință în timpul slujbei. Apoi arunca de departe câte-o căutătură dojenitoare și femeilor, care nu știau să-și pună lacăt la gură nici măcar în ceasul cât în biserică se făcea o slujbă așa de frumoasă... Odată chiar, părintele supărat peste măsură, s'a dus între ele și le-a mustrat aspru de tot pentru răul obiceiu, rugându-le ca mai bine să stea acasă dacă nu se pot ține dela vorbă nici în timpul serviciului dumnezeesc...

Ieșirea aceasta a părintelui Radu a avut o urmare bună, căci multă vreme liniștea a fost mai bine păstrată în biserică. Nici bărbații, nici femeile n'au mai cutezat să vorbească în sfântul locaș, și încă așa de sgomotos între dânșii.

In privința acestor obiceiuri urîte, mi-aduc aminte de ce mi-a povestit într'o zi părintele Victor că i se întâmplase bătrânului său tată, părintelui Neagoe. Acesta mergând într'o Duminecă către seară la biserică, spre a sluji vecernia, zărește în ușa tindărăului două femei, întoarse cu fața către intrarea în biserică, și care dădeau din mâini, vorbind destul de tare între ele ca să audă și dânsul, despre nunta fetei unei vecine a lor, care se cununase chiar în acea zi. Doamne, ce mai ieșea din gura lor. — « Ai văzut, dulceo, — spunea una dintre ele către cealaltă— cum era îmbrăcată? — Cădea ainele de pe ea. Dar ce să mai zic de ălelante? — Avea niște chicioare strâmbe ca râșchitoarele și groase ca două șteanduri. Mânile ca putineele, schinarea ca o troacă de chită. Capu cât

un ciubăr, iar ăla cât ăl de călugăr.». și,... «Și.., și ce mai avea, fleoarțelor? — se răsti de-odată la ele, popa Neagoe, când s'a apropiat. Nu vă e rușine să vă țineți de clevete d'astea, în loc să intrați cu toată cuviința în biserică și să vă rugați cu gândul la Dumnezeu...». Speriate și rușinate au șters-o amândouă din fața lui, iuțind pasul. Una a putut sfinți cu totul din ochii părintelui Neagoe, iar cealaltă împiedecându-se, a căzut cât era de lungă peste morminte...

Duminicile, în timpul serviciului dumnezeesc, câtorva băieți mai răsăriți — între opt și zece ani — li se îngăduia să intre în altar să fie de puțin ajutor preotului slujitor, dându-i cădelnița, apă caldă, aducând jar și mai făcându-i mici treburi cât ținea slujba. Părintele Radu mai ales nu lăsa pe oricine să intre în altar. Și cu drept cuvânt, căci pe o măsuță din stânga altarului cum intrai, erau totdeauna grămăjoare de bani mărunți adunați dela liturghii. Erau chiar mulți, căci femeile foarte credincioase de altfel, dădeau cele mai multe dintre ele liturghii Duminicile și sărbătorile și acestea se plăteau la noi, unde erau gospodari mai cuprinși, mai mult ca în alte părți. Din pricina asta, dar poate și din alte pricini, bătrânul preot supunea la un fel de control pe acești băieți. Aceasta mi-am închipuit-o eu din cele ce urmează: Odată am văzut pe părintele luând o lădiță cu pachețele cu smirnă și tămâie, pe care femeile le înmânau părintelui la parastase și când îi dădeau liturghii, așa că în câteva săptămâni se adunau o grămadă de asemenea pachețele. După ce a luat lădița de pe un scaun a chemat pe băiatul Valeriu Nistor și i-a spus să desfacă toate pachețelele, dând hârtia la o parte. Băiatul

a împlinit porunca și s'a dat la o parte. Altă dată bătrânul preot a chemat pe un alt băiat, anume pe Vasile al Năstoafii. Și i-a dat și lui să facă aceeași treabă, dar după ce a sfârșit l-a luat frumos de mână și deschizându-i ușa altarului i-a spus: « Tu să nu mai vii prin altar ». — Peste câteva săptămâni, după ce faimoasa lădiță se umpluse iar cu pachețele de smirnă și tămâie, preotul s'a întors la mine să desfac pachețelele. Zis și făcut. Când am ajuns la fundul lădiții am dat într'un pachețel de o băncuță de argint de douăzeci de creițari cu chipul împăratului. Cum am zărit-o i-am întins-o părintelui Radu, zicând: « Iată ce am găsit, neică Părinte! » Bine, bine, zise el cu nepăsare. Pune-o colea pe masă, și strânge hârtiile ca să le ducă clisierul afară când s'a încheia slujba ». — Valeriu Nistor, când am venit lângă dânsul, a început a râde, spunându-mi: « Și eu găsisem o băncuță într'un pachețel din fundul lăzii, dar n'am vrut să vă spun vouă nimic, după ce i-am dat-o și eu Neichii Părintelui, că poate vreunul din noi avea să cadă în capcană. ». Atunci am dat noi cu socoteala că bietul Vasile al Năstoafii o fi lăcomit la bani ca să-și cumpere bomboane, și așa s'a întâmplat ca părintele Radu să-i spună să nu mai dea prin altar. Era șiret bătrânul...

* * *

In noaptea de Paști venea la biserica noastră lume de pe lume. Este adevărat că și credincioși erau mulți atunci în parohia noastră ca și în toate cele zece parohii ortodoxe din Săcele. Dar la noi în Satulung erau cu deosebire mulți, căci la cele două școli primare din satul

nostru urmam școala în acel timp peste cinci sute de copii. Abia prin anii 1880 au început Mocanii noștri să plece în țara veche în număr mai mare. Ei s'au dus mai toți în Dobrogea după alipirea ei la România, unde se găsesc azi în număr mare coborîtorii lor, și la a cărei românizare și civilizare au pus mâna și ei în bună parte. Urmașii acestor Români săceleni au azi în provincia de peste Dunăre locuri de frunte în vieața socială, politică și culturală. — Dar nu numai în Dobrogea, ci mulți Săceleni s'au așezat din timpuri mult mai depărtate ca negustori în diferite orașe ale țării — mai ales în Muntenia, unde se mai găsesc și azi într'un număr însemnat. Până la războiu ei se găseau în unele orașe — cum era de pildă Brăila, Ploiești, etc., într'un număr foarte mare. In Brăila erau în preajma războiului de întregire peste două sute de firme ale Românilor săceleni. Azi abia dacă mai sunt vreo douăzeci-treizeci. Păcat că cei chemați n'au ajutat după războiu pe acești oameni harnici cu credite și alte înlesniri și să nu-i fi lăsat să se ruineze fiind înlocuiți cu atâția venetici, străini de sângele nostru, cari slăbesc, în loc să întărească vatra curată a neamului românesc...

Veneau pe timpul părintelui Radu și mai vin până azi la biserica noastră ca să asculte slujba frumoasă după ritul ortodox în noaptea și în ziua Invierii mulți din Țara Românească, de cei cari aveau rude prin satele noastre. Veneau să petreacă câteva zile la începutul primăverii în familie la neamuri, dar mai veneau unii și de dorul vestitelor sarmale săcelenești, care se pregăteau la asemenea prilejuri în toate casele românești. Era mai de mult o zicală pe la noi: să mănânci pâine

din Codlea (unde se făcea și poate se mai face o pâine minunată) cu sarmale din Săcele și să bei apă din Prejmer, unde sunt izvoare reci de-ți înghiață dinții. — Dar mai veneau la biserica noastră ca să asculte pe părintele Radu și multe Săcuence din sat (care erau de legea catolică și luterană). Ele erau chiar foarte evlavioase, dădeau liturghii, unele din ele luau Paștile de-a-valma cu noi și se cuminecau. Azi Unguroaicele nu mai vin în noaptea Invierii în număr așa de mare la biserica noastră ca mai de mult. Se vede că au și Ungurii din aceste părți preoți mai la înălțime cari îi țin pe-ai lor în bisericile proprii. Azi Unguroaicele mai vin și la Paști — unele dintre ele — dar mai ales vin la Bobotează când se sfințește apa, ca să-și ducă și ele acasă...

Cu prilejul zilelor de Paști biserica se curăța cu cea mai mare grije. Sfeșnicele, candelele toate de argint precum și policandrele frumoase se curățau vârtos, și noaptea la lumina lor și a sutelor de lumânări străluceau ca în povești.

Zugrăveala bisericii noastre făcută de îndemânaticul și atât de prețuitul pictor ardelean Mișu Popp și de pictorul italian Airoldi (acesta a lucrat numai chenarele, iar Mișu Popp a făcut singur minunatele chipuri), este una din cele mai frumoase din toată țara. A fost făcută înainte cu șaptezeci de ani cu cheltuiala gospodarilor noștri. A costat vreo treizeci de mii de galbeni și s'a lucrat la ea aproape cinci ani. Pentru frumusețea picturii ei, biserca noastră, care, când intri în ea îți lasă părerea unei catedrale, a fost trecută între monumentele istorice.

In noaptea Sfintei Invieri se scotea dela locul ei și se așeza în mijlocul bisericii prea frumoasa icoană arătând Invierea Domnului, care era tot lucrarea lui Mișu Popp, pe care un Mocan bogat Niță Bancotă (zis și Mișoicu) i-o plătise pictorului cu mai multe sute de galbeni împărătești, ca s'o facă întocmai ca pe cea zugrăvită de el sus pe bolta dinlăuntrul bisericii, și care împreună cu întreaga pictură stoarce uimirea tuturor oaspeților acestui sfânt locaș de închinare. Icoana, rotundă — fixată pe un piedestal zdravăn — este înconjurată de o ramă cu raze aurite, printre care sunt așezate douăzeci de candele cu vasele pentru untdelemn de sticlă în coloare roșie, galbenă și albastră, care mulțumesc minunat ochiul și sufletul, când sunt aprinse.

Ce adâncă evlavie cuprindea pe toți credincioșii când părintele Radu cu fratele său preotul Victor, îmbrăcați în cele mai frumoase și mai scumpe odăjdii, ieșeau în noaptea Invierii la unul după miezul nopții în ușile împărătești cu lumânările aprinse, strigând credincioșilor: « Veniți de luați lumină », și cântând cu glas răsunător: « Christos a înviat din morți cu moartea pre moarte călcând și celor din mormânturi vieață dăruindu-le ». Și mai târziu către încheierea serviciului dumnezeesc, când ei se coborau dela altar spre Icoana Invierii din mijlocul bisericii, proslăvind Invierea Domnului și cântând cu caldă supunere și duioșie versetele acestei proslăviri din care răsar aceste atât de adânc grăitoare cuvinte: « Veniți să ne bucurăm și să ne veselim de învierea Domnului cea de a treia zi... și iertând toate pentru Inviere, să zicem fraților și celor ce ne urăsc pre noi...», cuvinte

cu adevărat sguduitoare de inimi, care răsar din măreața învățătură a Mântuitorului...

Când preoții cântau cu glas tare: « Christos a înviat », toate clopotele sunau într'o dungă, și vreo douăzeci de flăcăi cari așteptau în curtea bisericii trăgeau din pistoale unul după altul în cinstea Invierii, — de răsuna până în pădurile mai depărtate. Toată lumea se veselea. La toți li se umplea sufletul de bucurie la sărbătoarea asta mare, cea mai mare din toate sărbătorile Bisericii creștine.

Când Paștile cădeau mai târziu, mai în plină primăvară în preajma Sfântului Gheorghe după calendarul vechiu, cum era pe-atunci, holdele și livezile erau înverzite. Intâii brebenei râdeau printre firele fragede de iarbă ca și atâtea mii și mii de flori albastre, galbene și roșii, care se deschid la cele dintâi raze ale soarelui de primăvară, ne bucurau ochii și făceau să ne tresalte inima de mulțumire.

Copiii eram îmbrăcați atunci în hainele cele mai frumoase, făcute din tot felul de stofe colorate de lână țigae, unele mai frumoase decât altele. Toate erau țesute de mânile harnice și îndemânatice ale mamelor și surorilor noastre. Băieții între șase și zece, unsprezece ani de cu vreme înainte de Paști ne îngrijeam să avem câte-un băț de alun înflorit pe care ni-l înfloream singuri c'o dibăcie pe care astăzi n'am mai fi în stare s'o împlinim. Apoi a doua zi de Paști ne duceam după ouă roșii prin sat pe la rude și vecine. Fiecare strângeam câte treizeci-patruzeci de ouă și chiar și mai multe, roșii și încondeiate. Unele așa de frumos încondeiate, cum azi nu le mai știu face.

Când soarele strălucea pe cer în zilele senine din aceste sărbători, noi copiii sburdam de bucurie pe dealurile din fața Satulungului, pleșuve în copilăria mea, azi îmbrăcate în mândre păduri de brad. Ne mai sbenguiam destul, până ne oboseam și prin grădinile caselor noastre, dar mai cu seamă prin Grădina Domnească, — azi în parte prefăcută în Parcul Victor Popea (cetește Popeea), — care se întindeau în fața bisericii până departe în marginea miilor de holde răsărite din lunca Țării Bârsei. Aici adunam flori din belșug și ne înduioșeam la trilurile ciocârliilor care se ridicau cu zecile din holde în slava cerului albastru, înălțând și ele imnuri de mărire lui Dumnezeu pentru marea zi a Invierii Domnului și pentru lumea asta atât de frumoasă pe care el a făcut-o pentru noi oamenii, cari nu știm să ne bucurăm în deajuns de ea.

* * *

Așa era în copilăria noastră adâncă și este și azi satul minunat în care am văzut lumina zilei ca atâția alți Români de-aici, răspândiți azi pe toate meleagurile țării noastre și mai cu seamă în Muntenia și Dobrogea în număr mai mare. Umbrit acest, sat de munți mândri și bogat îmbrăcați de pe coastele cărora se desfășoară una din priveliștele cele mai frumoase pe care ni le înfățișează în atâtea ținuturi țara noastră. Sat cu ape cristaline, cu păduri bătrâne în care ursul domnește ca la el acasă, cu case răsărite mai toate de piatră și cărămidă, cu porți frumoase românești din care fostul prim-ministru Ionel Brătianu și-a luat una de model pentru poarta vilei lui dela Predeal, cu oameni muncitori, cu Români și Romånce cari nu mai au

starea materială înfloritoare de odinioară. Cu Românce mai ales care trudesc în împrejurări grele în industria lor casnică de țesături atât de felurite în care pregătesc stofe frumoase și trainice din lână țigae și unele se îndeletnicesc cu țesutul atât de migălos al maramelor din borangic, d'o rară frumusețe și gingășie cunoscute și răspândite azi în toate ținuturile țării. Cu biserici mărețe, din care unele înlăuntrul lor îți lasă părerea unor adevărate catedrale. Satul, în sfârșit, la a cărui una din biserici din apropierea casei părintești, ne duceam copiii de când eram mititei Duminicile și sărbătorile să ne rugăm lui Dumnezeu din inimi curate și nevinovate... Aici la această biserică a noastră slujea de mult mângâietor părintele Radu, — vreme îndelungată alături de venerabilul său tată părintele Neagoe, și de fratele său Victor Popea.

Trecuse prin multe în vieață părintele Radu și ca mulți alții își avusese și el slăbiciunile, bucuriile și durerile lui. Văduvise aproape patruzeci de ani, și nu e ușor lucru pentru un preot, mai ales cu copii,—căci avea vreo cinci — unul din ei Duțu făcea gazetărie la București, scria la *Timpul* și era prieten cu Eminescu—, să ducă singur zeci de ani greutățile casei. Dar ca om dintr'o bucată ce era, el le-a îndurat pe toate cu creștinească împăcare. Nimeni nu l-a auzit niciodată tânguindu-se din aceste pricini. Nimeni nu i-a văzut o lacrimă. Văzuse multe nenorociri în lunga sa păstorire bunul părinte, care în anii 1866 și 1873, când satele noastre au fost bântuite de holeră, care a secerat multă lume de pe la noi, a stat de straje spovedind și cuminecând pe acești năpăstuiți de soartă și ducându-i la groapă după obiceiul creștinesc. Le stră-

bătuse pe toate fără o sguduire prea mare a sufletului lui. O singură dată în vieața lui către bătrânețe, a fost biruit și el de durere...

Era într'o seară posomorîtă de toamnă în timpul studenției mele. O mână blestemată omorîse pe ginerele lui, — notarul satului, — om cumsecade, cinstit și bun chivernisitor al averii obștești. Satul nostru e un bogat sat cu vreo treisprezece mii de holde de păduri de fag și brad și de pășuni în munți. Fiindcă era un om curat și știuse să gospodărească atât de bine avutul public, și fiindcă ținea lucrurile de scurt, nelăsându-l la îndemâna unora și altora — lacomi și apucători, — cum se găsesc atâția printre gospodarii multor sate, cărora le place să se întindă la asemenea bunuri, ciupind din ele mai pe ascuns, sau mai păstrând anumite forme la vedere legale. Ginerele părintelui Radu pusese rânduială în acest avut al satului nostru, ceea ce i-a atras recunoștința oamenilor de omenie, dar n'a prea venit la socoteală acelora dintre localnici, cari se simțeau cu musca pe căciulă, cărora le plăcea să cotelească prin pădurile satului, jegmănindu-le în taină sau cu ajutorul vreunui slujbaș fără conștiință, cum vedem că se întâmplă de-atâtea ori și în zilele noastre. Fiindcă nu mai lăsa pe jefuitori să ciupească noaptea din pădurile obștei, ei așa să vede c'au jurat să se răzbune pe acest slujbaș omenos, căci într'o bună zi din Octomvrie a anului 1893, notarul Ion Găvruș — întorcându-se cam târziu dela cancelaria comunală pe-o vreme întunecată de tot, un ucigaș ascuns după o salcie și făcut cu funingine pe față — l-a pândit, când a trecut vălcelul dintre biserică și casa părintelui Radu cu care locuia împreună, — și când i-a venit

la îndemână a tras două focuri de revolver în acest om al datoriei, făcându-se apoi nevăzut.

Bietul notar s'a prăbușit la pământ, și cu toată truda pusă de doi medici aduși în grabă din Brașov, el n'a mai putut fi mântuit. După două zile a murit în chinuri mari, lăsând în urma lui cinci copii — mai toți mărunței — și o văduvă nemângâiată, lovită drept în inimă, căci amândoi soții se înțelegeau de minune între ei. După câțiva ani l-a urmat și ea peste Râul cel Mare de unde nu mai este reîntoarcere. Iar bietul părintele Radu a simțit cât a mai trăit această grea și nemeritată lovitură a sorții, care a frânt fericirea fiicei sale Valeria pe care o iubea așa de mult și a aruncat în adâncă obidă atâtea suflete nevinovate.

Crima aceasta a făcut atunci în satul nostru o mare vâlvă, înduioșind și răsvrătind toate inimile și toate sufletele. In vreo sută de ani și mai bine nu se mai întâmplase prin satele noastre o așa faptă pedepsită și de legile omenești și osândită și de biserică.

După deslușirile ce le-a dat răposatul notar până a nu-și pierde cunoștința judecătorului de instrucție și procurorului tribunalului din Brașov, cari veniseră la fața locului să cerceteze cazul, și după felul cum el descrisese persoana ucigașului, care fusese un om mai în vârstă, mai înalt și mai greoiu ceva la mișcări, numele lui îl șopteau toate gurile din sat. Ceea ce a fost însă și mai grozav, s'a întâmplat că bătrânul bănuit de uciderea notarului, a căzut nu mult după această împrejurare greu bolnav la pat în care a zăcut mult timp fără să se mai ridice. Când și-a simțit sfârșitul aproape, a chemat pe preot să-l spovedească și să-l împărtășească. Dar nu l-a chemat, cum s'ar fi cuvenit, pe

preotul Victor care era de rând la biserică, ci l-a chemat pe părintele Radu, care a stat îndelung în casa celui bolnav. Toată lumea a bănuit după toate aceste semne, și după toată înfățișarea bătrânului duhovnic, frânt de durere și de oboseală sufletească, atunci când a ieșit dela dânsul, că bolnavul îi mărturisise păcatul. Iar dacă aceasta așa o fi fost cum a bănuit lumea sau nu, niciodată părintele Radu n'a dat nimănui, prin niciun semn, prin nicio vorbă, nici dreaptă nici pe ocolite, să înțeleagă așa ceva. El a înghițit mărturisirea așa cum o fi fost făcută, ascunzând-o în fundul sufletului lui, căci taina celui ce murea era așa de strânsă cu una din cele mai mari taine, — aceea a mărturisirii așa de mult grăitoare, — a credinței noastre creștine ortodoxe aproape de două ori milenară...

După două zile când îl duceau la groapă pe cel ucis mișelește, — în mijlocul unei mulțimi numeroase și adânc întristate, — nepoții părintelui, toți mărunței, se țineau speriați de reverenda bunicului, țipând jalnic după tatăl lor. Strigătul de durere al micilor orfani îl covârși pe bietul bătrân. El care în lunga lui păstorire privise de-atâtea ori moartea și durerea în față, fără să lăcrămeze, căci așa este, se vede scris preoților, să mângâie și s'aline durerile altora, dar nu să plângă, de astă dată nu se mai putu conteni. Văzând durerea sfâșietoare a fiicei sale de care era atât de legat sufletește și care-și înghițea suferința noduri, noduri, fără să zică o vorbă, precum și suspinele micuților ce-l înconjurau, el își duse mâna la tâmple, suspinând de câteva ori cu amar... Șiroaie de lacrimi îi udau fața, strecurându-se ca mărgăritarele pe barba lui căruntă.

Atunci l-a văzut lumea întâia oară plângând.

LELEA NUŢA

Voinică, deşteaptă, chipeşă şi arătoasă, cu faţa albă ca zăpada, cu umerii obrazului bătând în roşu trandafiriu, cu ochii negri ca mura câmpului, cu părul aşijderea. Să fi tot avut patruzeci de ani, când răsărisem şi eu ca un copil de şapte-opt ani, de când omul începe a ţine minte şi a-şi da seama, de cele ce se petrec în juru-i. Ar fi fost ea şi mai frumoasă, dacă ar fi fost trăită mai bine, şi n'ar fi muncit din greu de dimineaţa până seara târziu pentru pânea cea de toate zilele. Scărmănând la lână, făcând în pieptenei, — pentru urzeala şi bătătura dimiilor albe, şi mai rare ori negre, cu care se îmbrăcau Mocanii săceleni, pentru ştofele frumoase colorate cu care se îmbrăcau copiii din partea locului şi alţii cari purtau haine nemţeşti. Apoi pentru urzeala ţolurilor vărgate în diferite colori, ce se cuprindeau în zestrea tinerelor fete, când se măritau. Se mai torcea (căci pe-atunci nu se aduseseră la sate maşinile de tors ca azi) şi îndruga şi pentru iţarii de codină ţesuţi în două iţe, precum şi pentru sumedenia de sărici din lână ţurcană, cu care economii de vite din Săcele îşi îmbrăcau iarna ciobanii. Cu acestea se mai făcea şi un negoţ foarte însemnat pe la târgurile de ţară de prin judeţele Ialomiţa, Buzău, Prahova, Ilfov, Brăila şi altele din Ţara Românească.

Cu dimia de lână ţigae ce prisosea peste nevoile satelor noastre, se făcea de asemenea un mare negoţ pe piaţa Braşovului şi pe la târgurile de peste munţi unde se duceau cu această marfă, precum şi cu sărici şi cu ţoluri, numeroşi mamulari [1]) şi mamulăriţe din Săcele. In zilele de Vineri, când se ţinea târgul săptămânal al Braşovului, — şi de două ori pe an primăvara şi toamna, Joia, la târgul de ţară zeci şi sute de gospodine din cele şapte comune ale Săcelelor (Satulung, Cernatu, Turcheşiu, Baciu, Zizin, Tărlungeni şi Purcăreni), veneau cu dimiile la târg. Ele se înşiruiau în două rânduri paralele, pe Uliţa Castelului de astăzi sau mai târziu pe Uliţa Neagră, întinzându-şi marfa şi lăudând-o care mai de care negustorilor armeni şi evrei, veniţi în număr mare din diferite părţi ale Ardealului şi din Ţară, ca să le-o cumpere. Aceştia o desfăceau pe urmă, mai ales în ţinuturile săcueşti şi săcuizate ale Treiscaunelor, Ciucului, Mureşului şi Odorheiului, ai căror locuitori se îmbrăcau pe vremuri, şi în parte se mai îmbracă şi astăzi cu dimia din aceste sate ale noastre.

Dar în Braşov mai era şi un mare negustor român, Tache Stănescu. El cumpăra în fiecare an mari cantităţi de dimie din Săcele, şi cumpăra mai totdeauna aproape tot ce rămânea necumpărat de negustorii străini. Stănescu desfăcea această marfă la o mare prăvălie a lui din Ploieşti, căci el era de fel de acolo din Ţară. Se aşezase şi se căsătorise la Braşov,

[1]) Mamularii şi mamulăriţele erau negustori şi negustoriţe din Săcele cari se duceau la târgurile de ţară din România cu marfă ieşită din industria casnică din Săcele precum: dimii, stofe de haine, sărici, ţoluri, ghebe din dimie. Târgurile la care mergeau aceşti negustori erau mai ales vestitele târguri dela Călăraşi şi Slobozia din jud. Ialomiţa.

pentru trebile-i negustorești, ajungând unul din cei mai mari negutători de pe această piață. La această prăvălie a lui din Ploiești, trimetea Tache Stănescu an de an zeci de mii de coți din această marfă căutată foarte mult și dincolo de munți și câștigând multe parale pe urma ei. Acest Tache Stănescu avusese zece dacă nu chiar doisprezece copii, căsnicindu-i pe toți bine. Unul din ei, Tăchiță, contimporan al meu la școlile din Brașov, vânător pătimaș și medic priceput dela Universitatea din Viena, a murit la datorie pe frontul Moldovei în războiul cel mare pentru întregirea neamului. Tache Stănescu își ridicase o casă boierească (azi hotel Continental), în Strada Castelului, cam în fața bătrânului Sfat al orașului din Piața Unirii. Vara el trăia cu familia lui la Tușnad, — minunata stațiune balneară și climaterică din județul Ciuc. Pentru înfrumusețarea acestei stațiuni, Stănescu a cheltuit mulți bani. Drept recunoștință autoritățile locale i-au ridicat o piatră de amintire, botezând și un parc al stațiunii cu numele lui.

Dar să mă întorc la lelea Nuța. Ea trăia cu mama ei bătrână, lelea Bița Ivașca, alături de noi într'o căsuță de lemn bătrână, bătrână, — cu ferestre mici cu druguri de fier, cari se deschideau pentru aerisire. Casa se cufundase în parte în pământ de greutatea anilor ce trecuseră peste ea. Trebuia să-ți pleci capul, ca să nu ți-l lovești de pragul de sus al ușii, când intrai în tinda-i scundă, muruită pe jos cu lut ca și camera din stânga, dinspre drumul ăl mare, « casa mare » cum i se zice. La stânga spre răsărit în « casa mare », atârna o icoană veche, zugrăvită pe sticlă, deasupra căreia era

candela de cositor, care s'aprindea totdeauna Sâmbătă seara și în ajunul sărbătorilor.

Pe jos erau foițe colorate, de lână, țesute în casă.

In blidarele înflorate, cari înconjurau odaia pe sub grinzile afumate, se vedeau câteva tipsii tot de cositor. Iar de desubtul lor în cuie de lemn, atârnau pe ici, pe colea câteva năstrape, — cănițe frumoase de sticlă de coloarea norilor cu cercuri vinete și cărămizii. Din astea se găseau multe în diferite mărimi în casele mai bogate. In mijlocul odăii era o masă acoperită cu o pânzătură albă de bumbac țesută în casă, în alesături frumoase. In colț la dreapta era patul de lemn vopsit, acoperit cu o foiță de lână vărgată, țesută tot în casă. La capul patului erau două perini îmbrăcate în fețe colorate. Iar la stânga odăii, lângă perete o laiță înflorită ca și blidarul, în care se amestecau galbenul cu verdele și vânătul cu roșul. Așa se înfățișa și dulăpiorul de după ușe (parsechiul, cum îi zic localnicii), în care se păstrau străchinile de lut înflorite — și unele răzlețe de porcelan căpătate la sărbătorile Rusaliilor de pe la finele bătrânei. Mai erau în dulăpior câteva bardace, pahare mai mari și mai mici, cănițe de apă cafenii cu gâtul albastru, câte-o tăviță, linguri de metal galben și de lemn cu coadele frumos încrestate și altele ce se întrebuințau numai la mesele dela zile mari, la Crăciun și la Paști. Atunci s'adunau la bătrâna rudele: feciori, fete, gineri, numeroși și puzderie de nepoți, ca să stea cu toții la masă cu lelea Bița Ivașca, vestită în tot satul prin duioșia cu care știa să povestească din vremurile de demult. In colțul din stânga, cum intrai în tindă era vatra cu cotlon, pe care se găteau bucatele în tigăi de tuci, smălțuite, cu trei picioare,

și în oale de pământ. In unghiu era ciaonul de mămăligă pe pirostrae. Fumul se ducea în pod pe gura cotlonului.

Tot în tindă mai erau un pat destul de încăpător, un dulăpior, o măsuță joasă în colțul dinspre cămară, pe care se mânca, două scaune, iar deasupra ușii din spre curte, atârna o icoană veche. Aici se punea iarna și războiul de țesut, așa încât bietele gazde, în timpul cât se țesea, abia dacă mai găseau câte-un locșor pe unde să se strecoare și să se întoarcă. In partea dreaptă din spre grădină era cămara, mai mică decât tinda. In ea se țineau troaca de pită, lada cu mălaiu, putina cu varză iarna, — vara era în șop. Apoi slănina și carnea de porc, când puteau tăia și ele câte unul de Crăciun. Pe-o prăjină ce-atârna în fund de două sfori legate de grindă, erau agățate jurebii de tort de lână, — albe și vopsite în diferite colori, — pentru bătătura și urzeala dimiilor, săricilor și țolurilor. Intr'un colț îngrămădite: râschitoare, vârtelnița, spete pentru pânză și dimie, ițe, vătale, fuscei, cele două suluri ale războiului, pornojiile, roata de îndrugat, furci de tors, piepteneii și pieptenii cei mari de scărmănat lâna de sărici. In sfârșit într'o trochiță: mosoare și țevi cu și fără fire pe ele, fuse de tors, drugi de îndrugat cu mâna, prisnele, suveici și zimți pentru țesutul pânzei.

In fundul curții era grajdul, în care se adăposteau capra, care le hrănea vara — și caii bărbaților, când veneau și ei din Țară, mai rar, căci mai tot pe dincolo își făceau vacul. Lipit de grajd, sub același acoperiș era șopul c'o sobiță de zid în fund spre stânga, cu table de tuciu pe care se fierbeau bucatele. La o

parte era un pat încăpător din scânduri albe, date la rindea. La capătul lui o măsuță scundă la care se mânca, copiii în picioare, ceilalți șezând jos pe leicioare. Tot acolea trei-patru leicioare, iar lângă sobă o laviță scurtă pe care erau cele două bote în care se căra apa. Aceasta era adusă pe sulinare de pe Cioclean la « țâpul » cu crep de adăpat vitele din fața casei Părintelui Radu Popea. Răzimat de perete din spre răsărit, era războiul crăcănat de țesut săricile și țolurile, la care se lucra pe vremuri toată primăvara și-o parte bună din vară. Două țesătoare harnice, care lucrau din zorii zilei și până seara, puteau țese mai două sărici într'o zi, căci bătătura pentru ele, îndrugată cu mâna era groasă și mai spornică la țesut. Țesutul țolurilor mergea însă mai greu, căci urzeala și bătătura lor erau mai fine, și ele se țeseau în vărgi regulate de diferite colori... După un bun obiceiu străvechiu torturile erau vopsite de gospodinele noastre acasă, numai cu vopseli din ierburi, mult mai trainice decât cele ce se fac astăzi cu fel de fel de prafuri de prin bolte. Și lelea Nuța era meșteră mare în d'alde astea. Negrul îl făcea ea, ca și celelalte femei din partea locului din coaje de anin, întărită cu piatră acră. Vânătul închis, frumos și trainic, de n'avea moarte, îl făcea cu lolachiu topit în usuc. Il făcea în oale mari de-o ferdelă și de două — ca să încapă cât mai multe cănuri în ele. Tortul — cănurile se țineau în aceste oale câte patru și cinci săptămâni, când era mai friguleț, până ce se întărea bine vopseaua pe ele. Cănurile se scoteau din oală la patru, cinci zile, se storceau și se întindeau la soare, iar în oală se mai adăuga lolachiu. Galbenul îl făceau femeile noastre cu droc, — o floare

aurie ce se găsea pe toate dealurile dimprejur, — multe din ele pleşuve în copilăria mea, căci oamenii din sat stârpiseră de mult pădurile de pe ele, fiindu-le mai la îndemână. Se mai făcea galbenul şi cu foi de ceapă. Cafeniul îl făceau cu frunze de nuc, şi din cojile verzi ce se desghiocau de pe nuci, când se coceau. Roşul îl făceau din sovârf, din frunze şi flori de meri pădureţi, cu care se roşeau şi se mai roşesc până azi atât de frumos ouăle de Paşti.

Primăvara şi vara până încolo aproape de Vinerea Mare, toată gospodăria lelii Nuţii se muta în şop. Acolo se lucra, acolo se mânca şi tot în şop dormeau toţi ai casei. In şop primeau şi vizitele rudelor, vecinelor şi cunoştinţelor, care veneau cu lucrul: unele cu furca de tors, în brâu, altele cu caier de îndrugat, cu furca ori cu roata; unele cu lână de scărmănat; altele mai rar chiar cu cusutul. Şi-apoi să le fi tot ascultat cum le mai torcea gura! Cele mai neînsemnate întâmplări din sat le scărmănau, întorcându-le pe-o parte şi pe alta, judecându-le şi tălmăcindu-le fiecare în felul ei. Ba că cutare femeie şi-a măritat fata şi nu i-a dat zestrea ce i-o făgăduise, făcându-le traiu rău tinerilor. Ba că Maria cutare şi-a adus o noră în casă, o mototoală, o aia de curg hainele de pe ea, care nu ştie să facă nimic mai de dai Doamne. Nici cu vătala nu ştie cum să tragă, ori cum să calce în pornojii. S'a bucurat şi ea la o ţâră de zestre. Parcă ce greu i-o fi lui fiu-său ăla ca s'o mănânce. Că se pricepe el bine. Căci doar s'au văzut aici la noi zestruri mari de sute de oi, de cai şi vaci cu ghiotura, — când Mocanii noştri aveau aşa de multe şi de mulţi pe dincolo prin Ţară, — şi de bani câţi vrei. Dar mi-te nimica toată, ia, acolea patru-

zeci-cincizeci de oițe, d'ale îmbrăcămintei și pe deasupra câteva miișoare de « frangi », cari abia te ștergi pe la gură cu ei... Și așa de dimineața până seara — când plecau cu toatele pe la ale lor, — ele judecau tot satul, ca a doua zi s'o ia iar dela început.

Când începea țesutul săricilor și al țolurilor, noi copiii veneam la timp potrivit dela joc și ne aciuam împrejurul războiului, când săricile și țolurile trebuiau să fie tăiate de pe războiu, spre a fi trimise la vâltoare și la dârstari [1]) ca să le scoată perii. Chiteam

---

[1]) Lămuriri. Vâltoarea sau vâltorile — căci mai de mult erau multe —, se găseau pe apa Timișului, la Dârstele Brașovului, pe canalul ce duce spre Brașov apa acestui râuleț). Erau făcute din blăni înalte de lemn de fag prinse puternic în pământ pe fundul apei și legate între ele ca să nu se desfacă de puterea curentului de apă ce curgea în ele. Fundul vâltorilor era căptușit cu scânduri ca să nu intre nisipul și nămolul în sărici și în țoluri când erau date la vâltoare. Apa cădea cu putere în vâltoare dintr'un scoc care era la oarecare înălțime deasupra ei, făcând să se 'nvârtească de mama focului săricile și țolurile ce se găseau într'însa.

Vâltorile pentru sărici erau căptușite pe demărgini cu mărăcini, cari scoteau perii albi frumoși și mătăsoși din ele în urma învârtiturilor foarte repezi la care săricile erau supuse de puternicul curent de apă ce curgea peste ele.

Vâltorile pentru țoluri erau fără mărăcini. Vâltoarea nu făcea decât să mai îngroașe puțintel țolurile închegându-le firele de urzeală și bătătură, așa cum se întâmplă și cu dimiile când sunt date la piuă.

Atât săricilor cât și țolurilor — când erau tăiate de pe războiu, li se lăsau și la partea de sus și la cea de jos firele din urzeală, cari se 'nnodau de două ori pentru ca să nu se desfacă bătătura din ele. Apoi înainte de a fi date la vâltoare cele două capete se 'mpreunau pe lungimea lor, înnodându-se țorțorii din partea de sus cu cei din partea de jos, așa că părul lung și mătăsos se scotea numai de pe-o parte a lor.

Săricile destinate ciobanilor după ce erau scoase din vâltoare — unde se 'nvârteau câteva zile în rând până erau gata, — și după ce se svântau, erau croite făcându-li-se mâneci largi și un fel de guler. Ele atârnau până la pământ. Bine înțeles că înainte de a fi croite săricilor li se desnodau mai întâiu țorțorii. Când iernile erau aspre ciobanii mai purtau sub sărici cojocele scurte de piei de miel.

Țolurile se puneau pe lăzile de Brașov, în care mai de mult se țineau hainele gospodinei. Cele mai sărace se 'nvăleau cu ele noaptea în loc de plapomă.

totdeauna, să nu cumva să lipsim de-acolo, ca să ne dea uța. Când săricile și țolurile erau date jos de pe războiu și întinse cât erau de late în mijlocul șopului, noi ștrengarii de copii, ne așezam pe ele drept la mijloc câte unul, iar cei mai mărunței, chiar și câte doi. Cele două țesătoare apucau atunci vârtos de cele două capete, și ne ridicau în sus, hălțănându-ne de mai multe ori la dreapta și la stânga și spunând: « Uța, uța cu căruța », iar noi ne făceam ghem la mijlocul săricii, plini de bucurie, ca și cum cine știe ce călătorie lungă am fi făcut prin aer acele câteva clipite. Dar și înfiorați puțin de oarecare teamă, ca nu cumva să ne rostogolim jos din straiu în timpul hălțănării...

După ce toată ceata era dată uța, ne căram de-acolo, căutându-ne de treabă. Adică ce treabă? căci toată ziulica de vară cât era de lungă, alergam și ne sbenguiam prin Grădina Domnească, prin grădinile noastre, pe dealurile pleșuve de deasupra satului, — azi toate acoperite cu păduri de brad. Ne scăldam de câte două, trei ori pe zi, când făceam aceasta în cele două izvoare, ce șerpuiau prin iarba înflorită a Grădinei Domnești, în ale căror unde, spun bătrânii, săltau mai de mult păstrăvii, când satul nu era așa de mare ca acum. Unul din izvoare ducea apa din Gârcinul nostru prin sat, iar celălalt peste câmp prin satul româno-săsesc din apropiere, Hărman. Căci acest sat al județului Brașov, n'are altă apă curgătoare din care să-și adape vitele foarte numeroase, mai ales la Sași, gospodarii cocoloșiți până de curând ai vechei stăpâniri, mai bogați decât Românii. Căci aceștia trăiseră veacuri de asuprire mai numai pe la marginile satelor săsești, până când ai noștri i-au învins cu puterea lor de vieață și cu numărul mare de copii, răzbind cu

timpul și înlăuntrul lor. Ne mai duceam să ne scăldăm și pe mai departe spre pădure la Gârcin, în capul satului din spre răsărit. Sau la Tărlungul cu apa cristalină, ce izvorăște sgomotos pe trei guri din Ciucaș, munte mare deasupra Satulungului. De pe coama lui ai o privire măreață peste tot întinsul bogatei Țări a Bârsei și mai departe încolo, spre inima Ardealului. Tărlungul cu apa limpede și ochiuri verzui în care saltă păstrăvii, — curge repede spre Valea Neagră, cu care se varsă în Olt, de-a-lungul Știreiului — dealul de deasupra Tărlungenilor — cu brazii răsfirați pe coamă, și cu sumedenie de lazuri de fân pe coaste. Ciuca noastră, când erau zile senine, calde cu soare, că mai toată ziua nu mai dădeam pe-acasă.

Lelea Nuța era ajutată la țesut de sora ei mai mică, lelea Stanca, care nu era așa de frumoasă ca soră-sa. Lelea Stanca slujise la noi vreo șase ani în tinerețe. Era o femeie mai greoaie. Nu avea sprinteneala sorăsei. Nici așa deșteaptă nu era ca ea. Părinții îi făcuseră și ei o căscioară sub strașina casei noastre, acoperită cu șindrilă, cu două camere și-o tindă, podite cu scânduri. Era măritată cu Gheorghe Ardeleanu din Bușteni de neam, poreclit și Verdeață, care fusese în tinerețe vreo douăzeci de ani herghelegiu la bunicu Radu și la tatăl meu, până s'au mai ținut hergheliile bogate ale Săcelenilor din Țara Românească. Căci după prima împroprietărire a țăranilor de sub Cuza-Vodă, pășunile întinse de odinioară se mai împuținase. Ce de minunății ne mai povestea moș Gheorghe Ardeleanu despre felul cum își îngrijeau ai noștri hergheliile de cai mai ales în timpul iernii pe moșiile de pe Bărăgan dintre Buzău și Brăila: Macoveiul sau Macoveanca

— moșie de patruzeci și șase de mii de pogoane, Surdila-Găiseni cu Brateșul și altele, pe care bunicu Radu le ținea cu arendă dela Bibescu-Vodă, dela mănăstirea Surdila-Găiseni și dela diferiți boieri din țară! Ne spunea moș Gheorghe cum plimbau herghelegiii caii de colo până colo prin gerul năpraznic, zile și săptămâni întregi, până se mai domolea vremea. Ii mâna de dindărăt de-a-călare, cu bice lungi de zece, doisprezece coți, unele cu plumburi în vârf. Oamenii plesneau din ele cu strășnicie, mânând caii printre cotoarele uscate de colilie, înalte de abia se mai vedeau din ele calul și călărețul. Nu-i odihnea decât atâta, cât să le dea de mâncare și să-i adape...

Lelea Stanca avea o droae de copii, toți negricioși, cari veniseră pe lume unul după altul. Cei doi din urmă Staicu și cu Țica fuseseră gemeni. Ii crescuse pe-amândoi cât au fost mici într'un leagăn de stofă de lână pentru saci, alb cu negru. Leagănul era agățat de-o grindă din odaia dinainte. Doamne, ce mai trăgea cu ei amărîta de femee! Toată ziulica mai mult plângeau decât dormeau. Ca să-i mai amorțească ea le dădea mac cu lapte.

Vara îi vedeai pe toți acești copilași înșiruiți unu după altul, desculți și mai toți în capul gol. Cu codițele cămășilor « sortite », ieșite din pantalonași, sburdând încoace și încolo, prin curte, prin grădină, pe drumul ăl mare, unde strigau cu alți băieți din sat, cât îi luau gura după Evreii, cari treceau câte odată cu boccelele cu mărunțișuri pe la noi: « Slănină pe cruce, Jidanul s'o 'mbuce ». Aceștia se luau după ei, iar dracii de copii fugeau din calea lor, cât îi țineau picioarele, ca să nu-i ajungă și să-i scarmene. Vai ce cruzi sunt

copiii! Intr'o zi unul din acești Evrei, alergând după cârdul de copii, numai ce s'a împiedecat sărmanul, și căzând cât era de lung, i s'a desfăcut bocceaua, risipindu-i-se măruntișurile din ea prin praf. Iar blestemații de băieți de sus de pe stoborul Grădinei Domnești, unde erau acum în siguranță, băteau din palme strâmbându-se la el. După ce se oboseau de-alergătură și de bătăi între ei, când nu aveau cu cine cu alții, venea toată crila în jurul mamei lor scâncind și smârcuindu-se că le este foame. Deși mai era mult până la zece și jumătate-unsprezece, când mâncau cu toții de amiaz. Lelea Stanca lua atunci un vătraiu lătăreț, care-i servea la multe de toate prin curte și grădină. Și la lucruri mai curate și la mai puțin curate. Trecea vătraiul prin foc, întorcându-l pe față și pe dos, punea în el o mână de brânză ori de urdă, ținea vătraiul câteva clipite deasupra jarului la gura sobei, până se topea brânza și urda de pe el. Apoi îl întindea la copii, cari se aruncau ca lupii asupră-i c'o bucățică de mămăligă ori de pâine. După cum apucau, sau după cum aveau. Și aci-ți svântau, cum ai clipi din ochi, tot ce era în el. Ba mai și țipa câte unul de durere, — scuturându-și degetele de arsuri, — căci vătraiul era încă fierbinte. Ei scăpau atunci din mâini și fărâma de mâncare pe care voiau s'o îmbuce, — aruncându-se apoi asupră-i, — până să bage ei de seamă, găinile care ciuguleau în jurul lor.

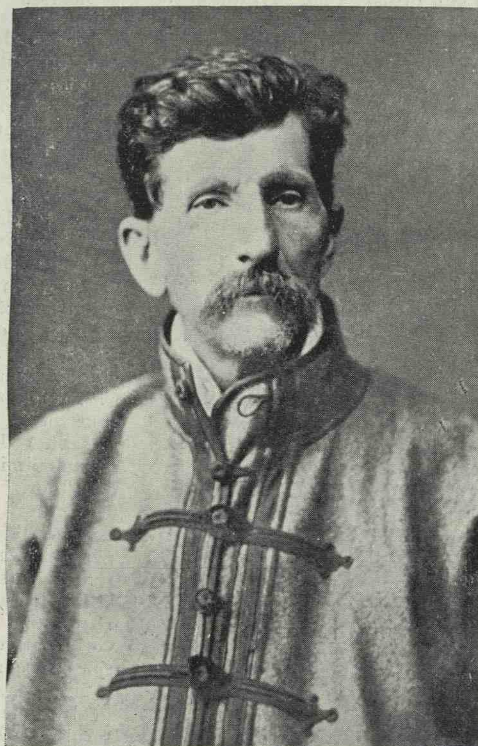
Bărbatul lelii Nuții — molâiu și cam nătăvălos — era moș Neculai Gheorghiță, căruia lumea, cam batjocuroasă, îi zicea și besoiul, căci era Oltean din Țara Făgărașului. Noi copiii îi ziceam și Ciuculină, pentrucă avea obiceiul să apuce pe băieți de părul din vârful

Preotul Neagoe Popea (citeşte Popeia), care a slujit la biserica Sf. Adormiri din Satulung între anii 1824 şi 1876. A fost tatăl Episcopului Popea, al preoţilor Radu şi Victor Popea, al profesorului Ion Popea şi bunic al cunoscutei pictoriţe D-na Elena Popea.
(după un portret în uleiu de Mişu Popp din anii 1868 şi 1873 când pictorul ardelean a zugrăvit biserica din Satulung în care timp a mai făcut şi vreo cincizeci de portrete de fruntaşi din Săcele).

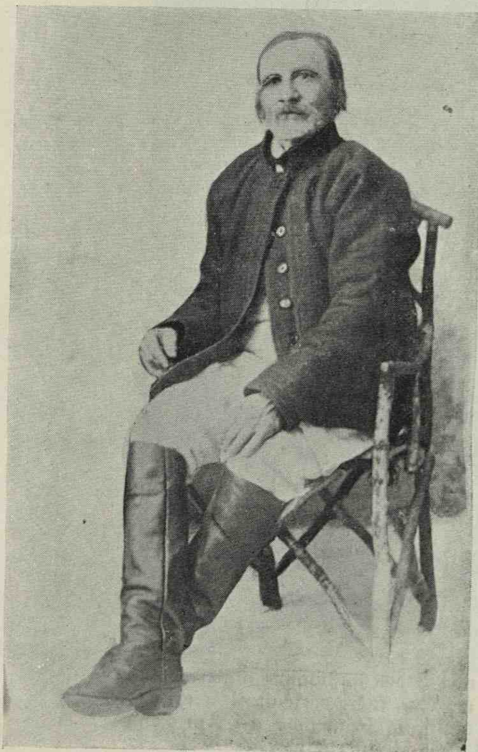

Părintele Radu Popea, fost tribun pe Târnave în revoluția dela 1848. A preoțit la biserica Sf. Adormiri din Satulung între 1850 și 1900

G. Panțu, fruntaș Săcelean, bunicul după mamă al unuia din cei mai mari agricultori, oieri și proprietari rurali din România: d-l Aurelian Pană dela Frățilești-Ialomița (după un tablou în uleiu făcut de Mișu Popp, în anii 1870 și ars în războiul cel mare, împreună cu toată gospodăria dela moșia Pănești din Ialomița).

Bucur Găitan din Satulung la vârsta de aproape 90 de ani. Unul din rarele exemplare dela ţară care cetea în limba lor pe autorii latini. A studiat la Braşov, la Blaj şi a urmat 2 ani dreptul şi filosofia la Cluj, de unde într'o bună zi a plecat la târla de oi de pe Bărăgan a tatălui său, care avea turme numeroase. Prin anii 1890—1900 administra o stupină (fermă) de lângă Braşov, unde mai în fiecare Duminică era vizitat de câţiva cunoscuţi, avocaţi braşoveni ca Străvoiu, Lengeru şi alţii, spre a vorbi împreună latineşte. Prin anii 1890 profesorul Ion Popea a venit într'o Duminică împreună cu Ion Popescu, directorul Şcoalei Normale din Bârlad, la biserica Sf. Adormiri din Satulung şi s'au aşezat în 2 străni de lângă altar lângă moş Bucur Găitan. La un moment dat cei doi dascăli au început a vorbi între ei latineşte. Bătrânul B. G. a tras cu urechea, şi după ce au terminat s'a întors către dânşii şi le-a spus tot pe latineşte toate greşelile ce le făcuseră, spre marea uimire şi ciudă a dascălilor.

Cetitorii să nu se mire de aceasta căci şi în alte părţi ale Ardealului tineri români cari învăţau carte la liceele de Stat, înainte de 1848, ştiau bine scrie şi vorbi latineşte, căci materiile se predau în orele şcolii în limba latină. O pildă:

In Iunie 1892, când doctorul Ioan Raţiu s'a dus cu Memorandul Ardelenilor la împăratul din Viena, între cei 300 de delegaţi cari îl însoţeau, erau şi numeroşi ţărani cu ştiinţă de carte. Unul din aceştia, moş Neculai Herlea din Vinerea de lângă Orăştie, după ce a ajuns în Viena a ţinut o vorbire frumoasă în trei limbi, de faţa fiind mulţi Nemţi din Viena, printre care şi renumitul Dr. Carol Lueger. Moş Herlea şi-a început vorbirea româneşte, a continuat-o în nemţeşte şi a încheiat-o în latineşte, uluind pe cei de faţă. Aceştia au crezut că e o glumă a conducătorilor români cari vor fi îmbrăcat în haine ţărăneşti pe vreun preot sau avocat învăţat. Când s'au convins că Herlea era un simplu ţăran, toţi l-au aclamat şi s'au strâns în jurul lui. Numele lui Neculai Herlea a fost pomenit atunci de multe gazete din Europa.

capului, să-i salte pe picioarele lui, și să le spuie câteva vorbe care începeau așa: « Ciucu Ciuculină, la fântâna cu tină », și altele care nu mi le mai aduc aminte... Moș Neculai fusese și el cioban și herghelegiu pe la ai noștri. Stătea mai tot pe dincolo prin Țară. Avuseseră trei feciori, pe Ioan, pe Neculai și pe Matei cel mai mic. Cei doi mai mari plecaseră de mici în Basarabia ciobani la oi, și pe la alte treburi. Se și însuraseră pe-acolo, și pe-acolo au și rămas și s'au prăpădit. Biata lelea Nuța ce-i mai jelea căinindu-i, știindu-i așa departe înstrăinați. Ea se ducea mai în fiecare vară să-i cerceteze, trecând pe la Leova în Basarabia, ca să-i vadă cum trudesc din greu pentru pâinea cea de toate zilele. Când se întorcea acasă de peste Prut, ne povestea și nouă despre oamenii de pe acolo și despre atâția Mocani și Țuțuieni mărgineni d'ai noștri din Ardeal, cari erau cu târlele de oi prin partea locului, unde se găseau pășuni mai din belșug. Dela o vreme, după ce mai îmbătrânise și dânsa, nu se mai ducea pe la ei. Le mai scria și scriau și ei prin câte cineva, foarte rar. Se mai văita doar din pricina lor câte odată, până ce aproape i-a uitat. Rămăsese lelea Nuța numai cu băiatul cel din urmă, cu prisnea. Matei, era de-o seamă cu mine. Ne jucam împreună, când mă lăsa mama, căci nu-i venea la socoteală să mă vadă toată ziua umblând cranga în sus și în jos prin satul nostru fără de sfârșit, fără niciun căpătâiu, cum făceau mai toți băieții de seama mea. Și mie-mi părea tare rău că nu puteam fi tot timpul cu ei la drăcii.

Ce se mai necăjea biata lelea Nuța, că Matei al ei, mai niciodată nu era acasă la vremea mesei. Când era

mâncarea gata, numai ce-o auzeai strigându-l din poartă, sau din fundul grădinii: « Mateuuuţă, mă, Mateuuuţă ». Şi-l striga mereu până când răsărea de undeva. « Bată-te trăznetu să te bată, dar pe unde mi-ai umblat iar haimana?...». Altă dată îi zicea: « Bată-te bătăilii să te bată, că toată ziua umbli droaina pe ăle uliţi, fără niciun căpătâiu ». Apoi, când s'apropia i se înmuia inima şi nu-l bătea. Numai rar îl mai atingea cu furca din brâu, când îşi mai ieşea şi ea din fire.

Matei fusese colegul meu de şcoală în clasa întâia primară, în care l-am şi lăsat. Doamne, ce frică avea el când îl asculta dascălul, mai ales la aritmetică, cu care nu se împăca deloc. Când îl scotea la tablă, dascălul nostru Alexe Frateş (era de loc din Prejmer, fiul preotului, şi când episcopul academician Neculai Popea, Mocan din Satulung şi el, ajunsese în capul diecezei Caransebeşului la 1889, l-a dus cu dânsul în Banat ca secretar al P. S. Sale), — când îl scotea zic la tablă, ca să răspundă, Matei se ţinea cu mâna de pântece, văitându-se cât îl lua gura: « Mă doare « iiimăna », mă doare iimăna », şi dascălul neavând încotro, îl lăsa să plece.

Alexe Frateş galben negricios la faţă, slab şi cocârjit, c'un nas mare ascuţit şi cu mărul lui Adam dela gât, mare cât o nucă, era cam aspru la fire, fiindcă era bolnăvicios. Pe băieţii neastâmpăraţi îi ardea c'un băţ de trestie, şi ne trăgea la palmă cu el. Şi, Doamne, cum mai ustura! Pe cei leneşi îi întindea şi pe bancă şi le trăgea cu vergaşu. Ce chelălăială era atunci în clasă! Altfel era un învăţător care ne lămurea frumos şi învăţam bine cu dânsul. El şedea în gazdă chiar la

lelea Nuța. Plătea vreo doi sau trei fiorini pe lună cu spălatu, dar fără cost; nici n'ar fi putut plăti mai mult, căci toată leafa lui era de vreo 25 sau 30 de fiorini pe lună.

Avea acuma lelea Nuța o casă nouă cu odăițe frumoase și luminoase, în locul celei vechi pe care am descris-o mai sus, și în care locuise atâta timp împreună cu mama ei bătrână. I-o ridicase Ghiță lemnaru, un om gras, burtos și mustăcios. Acest meșter român, i-a făcut lelii Nuții o casă în lege, cu temelie de piatră, cu pivniță, c'un baldachin deasupra ușii de intrare, c'un cuvânt o casă mai gospodărească. Dar maistrul Ghiță de bine ce-o isprăvise, s'a spânzurat curând după aceea într'o bună dimineață fără să știe lumea pentru ce anume? Știrea venise ca un trăznet în sat, că nu se mai întâmplase pe la noi, ca un Român, care se știe ce mult ține la legea noastră creștină ortodoxă, să-și curme singur vieața. Era și este privit ca un păcat mare acest lucru, înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. Printre Ceangăi erau mai de mult din acei, cari te miri din ce, numai ce auzeai că și-au făcut seamă Dar mai ales luau astfel de hotărîri grozave când li se prăpădea din vite și mai cu seamă când le ardea șura cu bucate. Cam iuți din fire și bătăioși, ei sunt oameni foarte răi de pagubă.

In copilăria mea aproape nu era an să nu se spânzure câte un Ceangău din aceste pricini. Mai de mult își puneau adeseori foc ei înșiși unii la alții, avându-și casele și șurele asigurate, așa fel că azi nu știu dacă or mai fi în Săcele atâtea șuri acoperite cu paie, câte degete la o mână. Azi nu mai vezi în satele noastre decât șuri de zid și de scânduri acoperite cu țiglă. Și mai toate

sunt ale Ceangăilor, căci al lor este și pământul. Fiindcă Românii cari l-au avut pe vremuri în partea cea mai mare în stăpânirea lor, neștiind să-l prețuiască, l-au lăsat c'o vinovată ușurință să cadă în mâinile acestora. Ceangăii, trebuie s'o spunem spre lauda lor, au știut să prețuiască mai bine pământul decât Românii, și l-au muncit totdeauna vârtos. Ei sunt oameni nespus de muncitori, așa de muncitori — cum spunea un medic din Săcele, doctorul Păiș, care avea mulți Ceangăi printre clienții lui, — că acești oameni muncesc până se strâmbă. Dela două ore din noapte, ei pleacă la pădure cu carul cu boi după lemne, și după masă sunt înapoi cu carul încărcat. Asemenea și în timpul coasei și facerii fânului, precum și la lucrul câmpului, se duc cu noaptea în cap. Cu puțină merinde în traistă: pită, ceapă și slănină, ei muncesc din greu toată ziua, vara și iarna. Așa s'au înstărit ei, și și-au păstrat pământul, sporindu-l încă prin cumpărări dela Români. Aceștia li-l vindeau de multe ori pe ascuns, fie de rușine, fie poate unii din ei și din răutate, ca să nu mai ajungă alți Români mai înstăriți la el. E trist, dar adevărat.

Era mândră lelea Nuța de casa ei cu trei odăi largi podite cu scânduri, cu uși mai înalte, cu ferestre luminoase, cu druguri de fier. Cu grinzi frumos încrestate, cu leatul pus pe cea din mijloc din odaia dinainte. Era mândră fiindcă o clădise din munca-i trudnică de peste douăzeci de ani. Dar și cu bunul ei simț practic de femeie păstrătoare, care lega fiecare ban cu zece ațe. Era prevăzătoare și chivernisitoare, și se știe că cine-și chivernisește temeinic aceea ce are, cine-i păstrător, acela e bogat. Ea câștigase și pusese ceva de-o parte,

nu numai din țesutul săricilor și țolurilor pe seama unora și altora de pe la noi, și de prin satele vecine. Nu numai din vânzarea unuia ori a două teancuri de dimie făcută din lână de cumpărat, și din puțina lână din slujit, ce i-o mai trimetea din când în când moș Neculai din Țară, dar își mai agonisise părăluțe bune și din oarecari negoațe pe care le făcea. Astfel ea știa să lucreze din diferite materii un săpun alb, frumos mirositor, care făcea pielea moale și netedă ca mătasea. Când mă trimetea mama să cumpăr câte unul — plătindu-l o băncuță — numai ce-o auzeai din când în când pe lelea Nuța spunându-mi: « Dumnezeu să-i ierte păcatele, și să-i odihnească oasele cocoanei Țârculeasa, mătușe-ta, care m'a învățat să fac săpunul ăsta după ce venise din năuntru de departe, unde fusese și stătuse mai mulți ani cu fetele ei la învățături, — c'am câștigat bine din el. Dar vezi, « gura mamii », am câștigat, poate și mai bine, din nește alea pe care mă învățase să le fac o cocoană dela București, care venea vara p'aici prin Săcele pe la rude ». Dar lelea Nuța s'a ferit să spună ce anume erau « alea »? Mai târziu când m'am făcut mai mare, am înțeles că « alea » erau niște alifii, niște dresuri, pe care, buna noastră vecină le pregătea cu multă îndemânare moșmonind ceasuri întregi lângă sobă și mestecând mereu într'o tigae cu diferite drăcii din care ieșeau apoi dresurile. Astea le vindea ea mai scump, așa mai pe ascuns, la fetele și nevestele tinere mai urîțele, ca să se « facă » cu ele pe obraz.

Dar banii cei mai mulți îi câștigase lelea Nuța din negoțul cu borangic, din care ștergăresele din Purcărenii Săcelelor știau să țească marame așa de minunate cu

câmpul limpede sau fin vărgat, frumos înflorite la cele două căpătâie. Ele cădeau arătos pe umeri și pe spate la femeile care știau să se îmbrobodească în lege. Aceste marame sau ștergare de îmbrobodit, erau subțiri ca pânza de păianjen și albe ca zăpada. Cu toate că firele de borangic tors de țărancele de dincolo din Țară, de unde el era adus, nu erau lipsite de oarecare nodulețe, cari îl făceau mai migălos la țesut și mai puțin trainic. Târziu de tot, după războiul cel mare, aceste sârguincioase Romînce au adus câtva timp borangic și din Italia, cu firul mai regulat, fără nodulețe, și deci mai ușor de țesut. De altfel aceste meștere femei, care mai înainte vreme își desfăceau aceste produse ieșite din mâinile lor atât de iscusite mai numai în partea locului și în Șcheii Brașovului, căci și Schiaucele se îmbrobodeau tot cu asemenea ștergare, numai ceva mai bătute, mai groscioare, — astăzi le desfac în cantități însemnate și în multe județe din Moldova și Muntenia, ca Muscel, Argeș, Gorj, Dolj, Buzău, Râmnicu-Sărat, Putna, Bacău, Roman, Brăila și pe aiurea, unde sunt foarte căutate și prețuite. Localnicele din Săcele și Schiaucele din Brașov, poartă și ele astăzi tot mai puțin aceste gingașe marame, nu ca mai de mult, când la sărbători iarna și vara, femeile mergeau numai îmbrobodite la biserică. Azi și-au schimonosit cu totul portul

Borangicul alb îl aducea lelea Nuța dela Ploiești, unde ajungea de câteva ori pe an în căruța vreunui gospodar, care se ducea la târla de oi ce-o avea în Țară. Sau mai ajungea, dar atunci mai puțin înlesnit, în vârful carului cu marfă al vreunui mamular sau mamulăriță, care ducea dimii, ghebe și sărici de vânzare

la târgurile de țară de dincolo de munți. Toate aceste care și căruțe cu marfă treceau pe la Ploiești. Ea se ducea cu căruțe d'astea ca să cruțe doi-trei fiorini, căci oamenii cari o transportau, nu-i luau de obiceiu nimic. Sau dacă-i luau, ia, acolea, o nimica toată. Când n'avea prilejuri d'astea, se ducea cu « carul de foc », cum botezaseră cei de pe la noi întâia oară trenul, după ce el și-a făcut apariția. Căci legătura de cale ferată între Austro-Ungaria și Țara Românească pe la Predeal, s'a făcut numai în timpul copilăriei mele între anii 1870 și 1880. Noi copiii de patru-cinci ani, cari nu văzusem încă trenul, ne închipuiam în mintea noastră proastă, că acest « car de foc », trebuia să fie tot așa ceva ca și căruțele din sat, doar că oiștia lor ardea, mergând singure pe drum. Și numai după ce mai târziu când eram mai răsăriți l-am văzut și noi la podul Timișului dela Dârste alergând gâfâind spre Țară, ne-am dumirit...

Dela Ploiești aducea lelea Nuța mai multe ocale vechi de borangic în fiecare an. Il plătea cu șaizeci până la optzeci de lei ocaua. Borangicu îl desfăcea pe la ștergărese, care veneau odată sau de două ori pe lună dela Purcăreni la Satulung și în satele vecine, așteptând cu marfa lor în fața bisericilor românești, ca s'o ofere la ieșirea dela liturghie, femeilor care voiau s'o cumpere.

Ștergarele pentru nevestele tinere erau cu câmpul limpede și țesute din firele cele mai subțiri. Cele pentru femeile mai în vârstă se țeseau din fire ceva mai pline, iar câmpul era vărgat descior cu ață albă răsucită de bumbac ori de mătase. Cele două căpătâie ale lor, erau înflorite cu fel de fel de alesături delicate

din fel de fel de flori de ață sau mătase albă, peo lungime mai d'un cot. Erau între aceste flori multe din bătrâni, ca « Șetranca », cu trandafirul ăl mare între țesătură. « Șetrăncuța », care se lucra tot ca cea dintâi, cu deosebirea că între țesături se întrebuința crinul sau trandafirul schienesc, — mai mic decât celălalt. « Crinul », format din niște crăcuțe pentru înfrumusețare întocmai ca ale crinului. Apoi « Cornul », « Floarea a Cusută » (o floricică mică cu fire mai puține și rare cu trei ochiuri), « Suveicuța », — floare mititică de tot c'un ochiuleț într'o parte și în cealaltă c'un arc. — « Floarea Bătrână », lucrată cu un ochiu mare la un capăt, isprăvindu-se la celălalt cu două căpătâie pe patru și șase fire. Mai erau și mai sunt împodobite frumoasele marame săcelene cu « Sâmburașul », o floare mică pe fire puține și la o depărtare de-o muche de deget una de alta, cu « Puișorul », floare în formă de stea, cu « Ivărașul » și cu multe altele...

In timpurile mai dincoace, aceste iscusite și dibace țesătoare de marame, au mai născocit și alte flori și floricele cu care împodobesc maramele, unele din ele având forma leită cu a celor ce le găsim în câmpiile și munții noștri, cum este Floarea Reginei. Mai amintesc câteva din ele numai pentru ciudățenia numelui lor cum sunt: « Răsucita mică », « Răsucita mare », floare cu un ochiuleț, « Bobii », floare mică făcută din nouă bobi mărunți, « Cădelușa », și-or mai fi și altele asemenea...

După ce-și desfăceau marfa, Purcărencele se duceau la lelea Nuța și-și alegeau atâtea sculuri de borangic de câte aveau nevoie. Le cumpărau mai pe bani gata, mai pe așteptate, cum puteau și ele, căci toate

erau femei cinstite și cu treabă bună, care plăteau îndată ce intrau în bani.

Dar odată pe săptămână, sau la două săptămâni, se ducea și lelea Nuța cu marfă la Purcăreni, ca să mai desfacă din ea, și să mai și încaseze din ceea ce-i datorau unele și altele. Primăvara și vara, ea făcea bucuros drumul pe jos, căci se ducea pe câmp printre holdele înverzite, și spre toamnă printre ele aurii. Incrucișând câmpul printre lanuri, ajungea mai repede la Purcăreni ca pe șosea. La Tei trecea pe punte apa Tărlungului — fioroasă când venea mare din ploi. Când făcea drumul peste câmp, era întovărășită totdeauna de-o cățea credincioasă, pe care-o chema Luica. Avea botul lunguiat, niște urechi mari cât pe colo, părul lins pe trup și-o coadă mare stufoasă. Luica păzea pe lelea Nuța și de câini și de oameni câteodată. Căci cum se apropia cineva — chiar cu gândul cel mai bun, de negustoreasa noastră, — Luica numai ce se oprea locului, începând a mârâi și a lătra pe măsură ce străinul înainta. Lelea Nuța străbătea de obiceiu, câmpul pe vreme frumoasă, cu furca în brâu, sfârâind tot timpul din fusul cu prisnel. Legătura cu borangic o avea atârnată de furcă. Dacă ea nu se întâlnea cu nimeni pe drum cât se găsea printre holde, atunci era bine. Dar dacă se întâmpla care cumva să-i iasă în cale vreun Ceangău — (căci pământurile din Săcele sunt azi mai toate în mâinile acestora, — pentrucă Mocanii noștri prea încrezători în economia de oi, foarte înfloritoare mai demult, dar o lecuță și pentrucă nu le prea plăcea să le lucreze, le-au tot înstrăinat pe ale lor), — atunci era bucluc... Căci Ceangăul — superstițios și el, — nici una nici două, dădea să-i scoată femeii furca din brâu

și să i-o rupă. Căci zicea el că « nu-i slobod să umble nimeni printre holde torcând, că se întorc și bucatele ». Pe când neica Ianoș se sfădea cu lelea Nuța, Luica lătra de mama focului, dându-se la el să-l rupă, nu altceva. Se făcea din întâlnirea asta o hărmălae de s'auzea până în sat.

Luica era o cățea bărbată. Dormea noaptea, iarna pe gerul de foc, pe prispa casei bătrânești, în fața ușii tinzii, pe-un sac vechiu de lână. Iar vara la ușa șopului, unde dormea stăpâna. Ea mârâia și lătra la cel mai mic sgomot. Și sgomot, slavă Domnului, era destul, căci casa era așezată pe drumul cel mare, pe care toată bună vremea, iarna, vara, curgeau carele în sus și în jos, aducând lemne din pădure și fân din lazuri. Peste zi, vara, cățeaua se ținea lipcă după copiii lelei Stanchii prin curte și grădină, jucându-se cu ei, rostogolindu-se cu dânșii în iarba verde de printre pomi, și curățind câteodată — numai cât ai clipi din ochi, — câte ceva ce copiii cei mai mărunței lăsau să le scape pe jos în urma lor...

Intre copiii lelei Stanchii era și Ștefan cel mijlociu, care ședea toată ziua cu degetul în gură, sugându-l de foc. Apucase năravu de când fusese mic, și nu-l desbărase mă-sa. Nu-și lăsase obiceiul, nici când se făcuse hăt mare, de-l trimise ai lui la oi în Țară. Când venea pe-acasă dela oi numai ce-l vedeai iar cu degetul sugându-l. Noi îi ziceam sugaciu, și râdeam de el. El se rușina. Mai târziu încolo tot râzând lumea de el, s'a lăsat apoi de acest nărav.

Fratele mai mare al lui Ștefan, Ghiță Ardeleanu, cel mai deștept și mai bun de gură dintre toți, își făcuse cătănia în Viena. Apoi să-l fi tot auzit cum povestea,

cui voia să-l asculte, despre frumusețea marelui oraș împărătesc. Despre palatul împăratului, unde fusese și el de gardă câte odată. Și de curțile alea împărătești fără de sfârșit. De străzile frumoase cu casele înalte de abia ajungeai cu ochii în vârful lor. De trăsurile strălucitoare, unele cu cai înaintași, și cu niște ăia pe capră, cari mânau caii, îmbrăcați în haine numai cu șireturi de aur...

Ghiță Ardeleanu căpătase o hibă la un picior, dintr'o întâmplare ce-o avusese în timpul cât cătănise la Viena. Când s'a liberat, stăpânirea austriacă îi dăduse o pensioară de câțiva fiorini pe lună, ca o răsplată și despăgubire. Doamne, cât era de mândru pe pensia ce i-o făcuse « Impăratul », când s'a înapoiat acasă la ai lui! Spunea la toți c'o mare mulțumire, și cu oarecare fală. Parcă ar fi avut o pensie de mii de fiorini. După ce s'a făcut Unirea, s'a luptat din răsputeri să i-o recunoască și-ai noștri, și-a izbutit. Acum bătrân și încă destul de verde și de sdravăn, — și tot bun de gură ca în tinerețe, — îi prinde și lui bine. Are măcar d'un tutun...

Lelea Nuța cât a trăit a apucat două revoluții. Pe cea din 1848, când năpădiseră Sechelii în Săcele, jefuind gospodăriile românești, pe cele bogate mai ales, și omorînd o seamă de Români ce le ieșiseră în cale. Cei mai mulți de pe-aici, spunea ea, au fugit atunci în grabă dincolo în Țară, cu ce au apucat să ia cu ei. « Ne-am dus pe Praova, spunea dânsa, prin satele de sub munte. La Predeal, Azuga, Bușteni, Comarnic și mai departe încolo spre Breaza și Câmpina, adăpostindu-ne în curțile oamenilor, și pân case. Erau miloși, ne-au primit și ne-au ajutat cu ce-au putut. Căci noi

fugisem în fața primejdiei, ăi mai mulți numai cu ce era pe noi. Unii din noi mai necăjiți, puțină merinde luaserăm cu noi, căci de, cine știe ce belșug, nu prea aveam nici pe-acasă. Cei mai gazde, cu târle pe Bărăgan, prin Baltă, spre Buzău, Brăilă, și-au trimis scutarii și le-au adus de toate. Ei n'au cunoscut lipsa. Dar Dumnezeu drăguțu, nu ne-a lăsat nici pe noi!

« După ce cătanele împăratului rusesc s'au coborît spre Brașeu și încolo înăuntrul Ardealului, și după ce-au potolit răscoala Sechelilor, ne-am întors și noi la vetrele noastre. Doamne, ce prăpăd! N'am mai găsit mai nimic pân gospodăriile noastre. Dar Dumnezeu ne-a ajutat. Ne-am încropit încetul cu încetul iar câte ceva, începându-ne din nou vieața de necazuri și de griji, de care numai moartea o să ne scape ».

Când mă făcusem mare și veneam vara din străinătate dela studiu, să-mi petrec vacanța în casa părintească, lelea Nuța venea pe la noi și mă întreba, — acum cu oarecare sfială, — că « ce e și cum e p'acolo, pânăuntru departe, pe unde hălăduiești, domnule Gheorghiță? — Oamenii sunt tot ca pe la noi? — Cum li-i portul, și ce limbă vorghesc? — Dar cu ale mâncării te-ai obișnuit? Mâncați și p'acolo sarmale, bulz, tocană, pancoș și ciorbe d'astea bune românești cu leuștean și cimbru? — Sunt și p'acolo Mocani cu oi ca pân părțile noastre? — Dar cu hainele, scumpe sunt? — Câte zile faci d'acolo pân'aici cu trinu? — Dulce Doamne, ce de bani ăi hi mai dând! » Și fel de fel de întrebări d'alde astea, la care răspundeam și eu cum mă pricepeam mai bine, pe înțelesul ei.

Apoi începea bătrâna să-mi toarcă din vremurile de demult. Doamne, ce bine mai semăna în astea cu

mama ei, bătrâna Ivașca, vestită în tot satul de felul fermecător cum știa să povestească din vremurile vechi.

Numai ce-o auzeai pe lelea Nuța: « He, hei, gura mamii, câte-am mai trăit, și-am mai văzut și eu de când sunt pe lume! Și cum s'au trecut toate. Parcă n'au mai fost. Uite aici în « casa mare », ședea mai toată vremea moșul d-tale, — Dumneeezeu să-l ierte. — Diminețile mai în fiteșcare zi, mergea în Brașeu. După ce se întorcea, mânca de prânz. Iar după masă se odihnea câte un chic. Apoi se punea la treabă. Scria toată după amiaza, și noaptea până târziu după miezul nopții la masa asta mare de stejar, sub policandrul cu lumânări de ceară, c'avea stupi mulți în grădina de pe Vale, și numai din ceara lor dădea de-i făcea lumânările. Era om cu știință mare de carte, și cu socoteală. Avea o grămadă de « potrocoale » lungi și înguste, în care-și făcea socotelilii. C'avea daraveri mari pe dincolo pân Țara Românească. Avea târle multe. Ținea v'o trei moșii mari cu arendă pe care mai dădea suhaturi și multor economi d'ai noștri, cari nu puteau lua și ei de pe la boieri. Apoi ce de lume mai venea p'aici, pân casele ăstea ale dumneavostră! Ce de domni de dincolo din Țară, și dela Brașeu! ».

« Mi-aduc aminte când s'a însurat ande neică-tău Ion, cu fata lui Zaharia Pârvu. Vai, mult era frumoasă! Dar fusese cam betegoasă, că răcise rău mergând mereu pe dincolo pân Țară și n'a trăit mult sărmana. Au făcut o nuntă mare ca în povești. Pusese multe mese pe sub pomii din grădina casei bătrânești, și dincolo peste drum, în grădina casei ce-o făcuse anul ăla pentru tineri. Ce de domni veniseră la nuntă din Brașeu și

din Țara Românească! Venise și Vlădica din Buzău c'o galească cu patru cai înaintași. Avea alături de el p'un călugăr tinerel. Vlădica [1]) zicea lumea că era pretin bun cu moșul d-tale. A vrut să dea și Prea Sfinția Sa binecuvântarea tinerilor.

« Apoi, ce mai petrecere la nunta aia! Ce bucate din belșug! Ce sarmale, ce urezuri cu carne de vacă, de gâscă și de rață, ce fripturi și ce mai vinuri! Era pimnița asta a dumneavostră plină de butoaie. Aducea din Țară toamna și primăvara cu carele. Trimetea o grămadă pe la prietenii din Brașeu și popa Neagoe căpăta totdeauna un butoiu. Mi-aduc aminte de nunta aia, că eram fată răsărită, de treisprezece ani. Atunci în anul ăla am început să slujesc aici în casa asta. Eu serveam la masă pe stăpâni. După masă și peste zi, buna d-tale avea obiceiul de fuma, și tare era supărat dumnealui din pricina asta. Că nicio femeie nu mai era prin părțile noastre, care să tragă cu țigara. Ea singură era p'aici, care avea obiceiul ăsta. Dar nu fuma niciodată între oameni. Fuma pân curte când era mai singură. Sau în căscioara din fund, unde ședea mai toată ziua cu biblia și saltirea dinainte. Că și dânsa știa carte bună. Luase obiceiul fumatului în Țara Românească, unde fumau toate femeile de neam, și unde buna d-tale petrecea cu lunile. Ce nu i-ar fi dat moșul d-tale să se lase de tăbac! Ce telegari vineți îi adusese din herghelie, patru înaintași, ca să se plimbe cu trăsura unde i-o plăcea, și ce nu i-ar fi mai dat! Dar n'a fost chip să se lase de tăbac.

---

[1]) Vlădica era episcopul cărturar Chesarie, al Buzăului, iar diaconul ce-l însoțea nu era altul decât Iosif Naniescu milostivul și jertfelnicul Mitropolit al Moldovei de mai târziu...

Vezi dumniata, moșul d-tale nu fuma, dar copiii toți fumau ca niște Turci. Și neica Duțu, și neica Ioniță, și neica Ilie. Aveau cu toții niște ciubuce lungi cât pe colo, din care trăgeau toată bună vremea. Să obișnuise așa, n'aveai ce le face. Or hi sămănat cu maică-sa.

« Dar ce să-ți spun când a murit stăpânu! Era la vreo două săptămâni după Sânchetru. Avea niște locuri de fân dincoace și dincolo de Șanț, unde-și tundeau primăvara Mocanii noștri oilii, când le duceau la munte. S'a dus într'o zi călare să vadă ce-i p'acolo. Avea în grajdiu totdeauna patru cai, doi de trăsură și doi de călărit. Și ce cai, Doamne, mult mergeau frumos în buiestru! S'a dus, cum zic, să vadă de niște oameni, pe care-i pusese să cosească, că-i plăcea să meargă singur, să vadă și să controleze toate cu ochii dumnealui. Cu toate c'avea destule ajutoare pe lângă el, și când era în Săcele avea totdeauna și-un scutar pe lângă dânsu. Și l-a apucat atunci o ploaie mare, rece cu chiatră. L-a făcut leoarcă pân' acasă. Răcise rău. Toți doftorii din Brașeu, n'au mai avut ce-i face. Când a simțit că moare a chemat pe popa Neagoe de l-a spovedit și l-a precestuit. Apoi a făcut să vie aici în casă toți datornicii pe cari îi avea în sat. Toți ăștia mai rămăsese să-i răspundă câte ceva pentru suhaturile ce li le dădea pe moșiile ce ținea dânsu cu arendă. Și poate că le-o fi mai făcut și alte înlesniri, ca om cu stare ce era, și cu suflet bun, că n'asuprea pe nimeni.

« Doamne, ce jale mare era aici în casă, când le-a spus el la oameni de față cu părintele Neagoe, că le artă datoriile la toți! Le-a iertat multe mii de zloți

d'argint. Şi în faţa popii a blestemat pe oricare din urmaşi, ce-ar cuteza să mai ceară câte ceva dela aceşti oameni necăjiţi, dintre cari unii aveau câte-o droaie de copii. Iar zapisele au fost rupte şi arse toate în soba asta mare de tuciu, ca nimeni să nu mai dea de urma lor. Cum plângeau unele femei, şi cum se rugau toţi la Dumnezeu, în faţa acestei icoane mari a Maichii Domnului, ca să-l întărească şi să-i dea sănătate, să le mai facă bine. Părintelui Neagoe i-a spus că la copii le-a lăsat diată. Şi că le-a rămas destul, ca să trăiască mulţumiţi şi îndestulaţi, făcând şi ei bine în jurul lor. Căci ce turme de oi, ce herghelii de cai şi ce de mai cirezi de vaci şi boi avea dincolo în Ţară! Unde mai pui şi-atâtea gropi de bucate, şi munţi hamnici, Zănoaga de lângă Teşila şi Tigăile Mici de deasupra mănăstirii Cheia, căreia-i făcuse destule danii când a fost zidită, miluind şi pe călugării din ea! Multe au avut d'aici din casa dumneavostră şi călugării dela Cheia şi călugăriţele dela mănăstirea de maici de pe Teleajen. Buna d-tale punea în fiecare vară să se ţească două războaie de pânză, şi două de dimie neagră mai subţirică pentru haine călugăreşti. Erau atâţia în mănăstire şi ăi mai mulţi săraci. Pe mulţi îi îmbrăca. Şi din pânză din ştofă mai dădea şi la călugăriţele de care spuneam. Apoi povestea lumea că i-a rămas şi bani destui, să-i fi măsurat cu ferdela... Şi pe urmă destule holde şi lazuri şi aici în sat. Ştii şura aia mare a dumneavostră, pe care ai apucat-o când erai copil. Te speriai când te uitai la dânsa, cu grajdiul de ghivoliţe şi de vaci de subt ea în spre curtea noastră. Dar cât era de mare nu încăpeau în ea toate bucatele şi fânul. Mai punea şi 'n a de peste drum a lui neica Ioniţă şi la neică-tău Duţu pe Vale.

« Dar vezi, domnule Gheorghiță, s'au dus mai toate, de parcă n'au mai fost. Că și casele astea frumoase bătrânești cu ziduri de cetate, numai hărnicia și mintea maichii-ti le-a păstrat. Că după ce rămăsese văduvă, ce i le-a mai tot cerut părintele Radu să le schimbe cu ale lui și să-i mai dea ceva. Dar n'a vrut. Le-a păstrat pentru copii, că mai numai astea mai rămăsese din ce fusese mai demult. Se subțiase mult averea... Că vezi d-ta, domnule Gheorghiță, cam așa se întâmplă când nu prea este unire între frați... Copiii i-au semănat în multe moșului d-tale, dar niciunul n'a fost tocmai așa ca dumnealui. Când mă uit la d-ta, parcă-l văd pe dânsu. Doamne, cum îi sameni de bine la chip și la mers. Numai să-ți dea Dumnezeu drăguțu și mintea și norocul lui...

« La trei zile după ce a iertat datoriile a murit creștinește. Ce jale, ce durere, ce plânsete erau p'aici! Cum a închis ochii slugile din curte au pornit călări, prin satele astea dimprejur, să cheme pe preoți la înmormântare. S'a dus la Marcoș și Budila, la Teliu și Măieruș, la Prejmer și pe unde mai făcuse răposatul câte-un bine, câte-o fântână, câte-un « țâp », mai câte-o danie la biserică. In sfârșit pân satele de unde își aducea ciobanii, slugile și pe câte-un scutar. Că scutari avea v'o zece. Apoi unul din oameni s'a dus și la mănăstirea Cheia, s'aducă pe starețu, ca să-l slujească și el în rând cu ceilalți preoți și cu « pătrupopu » Brașeului, Popazu. Erau douăzeci și doi în rând, îmbrăcați în odăjdii frumoase, toți cu lumânări aprinse înfășurate în șervete albe, că era bătrân. Buna d-tale legase la fitecare preot în colțul șervetului câte cinci galbeni împărătești, bani mulți pe vremea aia. Așa l-au

slujit în biserică. Și l-au îngropat în fața tindărului, cam la dreapta, în sunetul clopotelor tuturor bisericilor de pe-aici.

« Apoi i-a făcut o pomană mare, cocând v'o zece cuptoare de chită și de colaci. Două oale de sarmale de câte trei ferdele le-a pus la fiert. Urez bun cu carne, păsări și miei sugari, aduși dela munte fripți în cuptorul de chită. Le-a dat la toți ăi lipsiți de mâncare și câte-un colac, o pâne și-o lumânare. Alor care l-au petrecut la groapă, le-a întins mesele în grădină pe subt pomi, că era o zi frumoasă cu soare din luna lui Cuptor.

« Unchiu-tău Oprea, la care amândoi părinții țineau ca la ochii din cap, era dus înăuntru departe la învățătură. Se dusese acolo numaidecât după revoluție, mi-aduc ghine aminte, că slujeam aici în casă de v'o șase ani. A plecat la drum cu vaporul din Brăila. Se mai dusese acolo la școli și alți feciori de gazde bune de pe la noi, cum era al lui Pârlea, care ieșise doftor, și care era să ia de nevastă pe mătușe-ta Țârculeasa, care rămăsese văduvă după Gheorghe Țârcă, tânără de tot numai de douăzeci și doi de ani cu două fete. A fost și ea cu ele acolo departe prin străinătăți pe la învățături. Ce-a mai cheltuit de bani! Una din ele Eliza, vai mult cânta frumos din lăută! A dat d'alea, nu ș iu cum le zice, unde s'aduna lume multă, și le cânta. Le-a cântat pân Brașeu, pân Sibghii, pân București și p'aiurea. Povesteau ele p'aici, că mai cântase și 'nnăuntru departe pe unde învățase. Ba într'o vară când a venit să stea aici la dumneavostră cu bărbatu-său, ne cânta și nouă. Se oprea lumea pe drum, s'o asculte, așa frumos cânta. Ne cânta și de joc. Intr'o

Duminecă erau aici mai multe adunate. Ale dumneavoastră, Aurelia, Maricuța, Octavia lu neică-tău Ioniță și câteva neveste tinere. Era și maica, Dumnezeu s'o ierte, ședea colea într'un colț p'un scaun. Și când a început cocoana Eliza să cânte o Lezească cu-atâta foc, toată lumea s'a prins în joc. Până și ghiata maica ne mai putând răbda, cât era de bătrână, a sărit și ea d'odată de pe scaun și s'a prins lângă ălelante, învârtindu-se de mai multe ori, până a căzut grămadă între ele... A fost un râs mare, dar ne-am și speriat că se loise la cap... Dar n'a fost nimic...

« Cocoana Țârculeasa nu se deslipea niciodată de fata asta a ei. O însoțea pătutindeni, unde se ducea. După ce s'a întors din străinătăți, a fost mai de multe ori la București cu dânsa ca să cânte, să dea d'alea, unde s'aduna lume multă, cum spuneam. Plecau amândouă din Brașeu des de dimineață cu delejanțu și peste noapte poposeau la Ploești. Erau găzduite la Gheorghe Radovici, negustor mare și moșier. Era tot Mocan d'ai noștri din Satulung. Lor le zicea — până nu plecase de pe aici, Cârstoloveanu. El mai trăiește. E frate cu leica Păuna din Cernatu, care-i mai d'o sută de ani. O cunoști, că în toată dimineața trece p'aici cu furca în brâu ca o sfârlează. Merge la fata ei din sus a lui Ion Gologan, — Ion Tăpălagă, cum îi zice. Dela Ploești călătoarele noastre, plecau a doua zi dimineața tot cu delejanțu spre București. Dintr'un drum d'astea i s'a tras și ghetii cocoanii. Au plecat amândouă într'o toamnă după Vinerea Mare, iar la București. Era frig. A răcit rău și s'a bolnăvit. Nici nu și-a mai venit în hire. Dup'un an a murit, jelită de toți, și tânără de tot, c'abia era de patruzeci de ani.

...« Și cum spuneam cu Domnu Oprea mai era de pe la noi la învățătură afară d'al lui Pârlea, al lui Mărtin dela biserica veche, frate cu părintele Ioniță Martinovici dela biserica noastră. Apoi ai lui Țârcă din Cernatu, Neagoe al părintelui Neagoe Popea, care-i vlădică. Unul d'ai lui Găitan care s'a făcut procator. Și-or hi mai fost și alții, că erau mulți bogați p'aici.

« Dar să nu-mi uit cuvântu. Bună-ta văzând că doftorii nu-i mai pot face nimic răposatului, i-a bătut lui Domnu Oprea o depeșe, chemându-l de grabă acasă. Ieșise de curând depeșilii. Doamne, ce minune o mai hi și asta să se ducă vorba 'n depărtări așa de mari pe sârmă!

« Și-a venit bietul om, dar nu l-a mai apucat cu zile. Sosise a doua zi după înmormântare. Că știi d-ta, drumu-i lung d'acolo. Și trinu nu mergea atunci decât pân' la mijlocul țării, de unde trebuia să vie cu delejanțu. Și n'a mai putut ajunge la vreme. Dulce Doamne, ce s'a mai ciudit. Și cum plângea cu șiroae de lacrămi, când s'a dus să se închine la mormânt. Și avea și pentru cine, că cine a mai avut așa bun tată!

« Pe urmă a plecat în Țară pe la moșiile pe care răposatu le ținea cu arendă, ca să-și vadă de avut, împreună cu ăilanți frați. Iar după ce i-au făcut parastas de patruzeci de zile, a plecat din nou înăuntru la școli. Dar dus a fost că nu s'a mai întors sărmanu. Acolo s'a prăpădit între străini. La v'o trei ani după ce plecase, a sosit o depeșe aici la dumneavoastră, înștiințându-i moartea. Dulce Doamne, cum se sdrobea biata leica Marica, buna d-tale. Parcă mai mult ca după moartea bărbatului. Era mândria ei. Și cu ce drag îl aștepta să vie dela învățătură. Ca să hie și el

un om cu vază mare p'aici pe la noi, ori pe dincolo pân Ţară... Că ştiu că părinţii cumpărase casă în Brăilă, unde voiau să-l facă procator. Ori poate şi în Bucureşti, unde moşul d-tale avea atâţia pretini. Dar să vede c'aşa i-a fost scris. Fiteşi cui ce-i e scris, în frunte-i pus, domnule Gheorghiţă! Numai Dumnezeu cu mila, că nimeni nu ştie, ce-i aduce ziua de mâne ».

Cluj — Satulungul Săcelelor, 1938.

I ed. 10.030 ex. X. 1938

CUPRINSUL

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI — 1938

